

ΚΑΤ'ΕΙΧΗΣΗ ΚΑΙ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΣΗ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 65303/2-7-1952 ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΤΗΣ ΕΚΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΔΕΡΗ
ΣΤΑΔΙΟΥ 44α — ΑΘΗΝΑΙ
1952

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Δ/σις Διδακτ. Βιβλίων

Ἄριθ. Πρωτ. 61330

Ἀθήναι τῆ 3-7-1952

Πρὸς

τοὺς κ.κ. Παλπαδάτον Ἀντ.—Δουφεξῆν Σ.

Ἐκδοτικὸν Οἶκον Ι. Σιδέρη

Ἐνταῦθα

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 65303]2-7-52 ἀποφάσεως τοῦ Ἑπιμελητηρίου, μετὰ σύμφωνον γνωμοδότησιν τοῦ Κεντρικοῦ Γνωμοδοτικοῦ καὶ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Ἐκπαιδευσεως, ἐνεκρίθη τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις. Λειτουργικὴ» βιβλίον σας ὡς βοηθητικὸν τοῦ μαθήματος τῶν Ἐκπαιδευτικῶν διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἐπὶ μίαν τριετίαν ἀρχομένην ἀπὸ 1-9-52.

Παρακαλοῦμεν ὅθεν, ὅπως μεριμνήσητε διὰ τὴν ἔγκαιρον ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου, συμμορφούμενοι πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου καὶ τὸν κανονισμὸν ἐκδόσεως βοηθητικῶν βιβλίων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Κοινοποίησις
Κ.Γ.Δ.Σ.Ε

Ἐντολῇ Ἑπιμελητοῦ
Ὁ Διευθυντῆς
Χ. Μούστρη

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐνὸς τῶν συγγραφέων

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Περί θρησκειῶν

Θρησκεία εἶναι ἡ σχέσις καὶ ἡ διαρκῆς ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ὡς δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξαρτᾶται καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποῖου πάντοτε ἐλπίζει.

Ἡ θρησκεία εἶναι ἰδιαίτερον γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὄλων τῶν ἐποχῶν, πολιτισμένοι καὶ ἀπολίτιστοι, ἐπίστευσαν καὶ πιστεύουν, ὅτι ὑπάρχει μία ἢ καὶ περισσότεραι ἀνώτεραι δυνάμεις, πού ἐδημιούργησαν καὶ φροντίζουν διὰ τὸν κόσμον.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος παρεδέχθησαν τοῦτο καὶ μᾶς λέγουν ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν γῆν κανεὶς λαὸς τόσο βάρβαρος, ὥστε νὰ μὴ ἔχη θρησκείαν.

Ὅπου οἱ ἀρχαιολόγοι ἀνεκάλυψαν μὲ τὰς ἀνασκαφάς, ὅτι ὑπῆρχον ἄνθρωποι, ἀνεκάλυψαν μαζὶ καὶ διάφορα πράγματα (βωμοί, τάφοι κλπ.), πού φανερώνουν ὅτι εἶχον κάποια θρησκείαν.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω βγάζομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸν ἄνθρωπον θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἔμφυτον.

Ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως, ἡ εὐγνωμοσύνη διὰ τὰ ἀγαθὰ πού παρέχει ἡ φύσις, ὁ φόβος πού προκαλοῦν μερικά φαινόμενα ἢ ἀντικείμενα τῆς φύσεως καὶ ἡ ἰδέα ὅτι κάποια ἀνώτερα δυνάμεις διευθύνει ὅλα

αυτά, καθιστοῦν τὸ ἔμφυτον θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν ἀνθρώπων ζωηρότερον.

Τὰ αἰσθήματα ταῦτα, πού προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ φυσικὸν περιβάλλον, ἐδημιούργησαν εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς πολλῶν εἰδῶν θρησκείας ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴν τῶν ἀνάπτυξιν καὶ πρόδον.

2. Διαιρέσεις τῶν θρησκειῶν

Οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν πάντοτε τὴν ἰδίαν θρησκείαν. Τούτου ἕνεκα ἔχομεν τὰς διαφόρους θρησκείας ἢ καὶ τὰ διάφορα θρησκευτάματα ἐξ ἀφορμῆς τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου ἐκάστου λαοῦ, μὲ βασικὴν αἰτίαν τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα, τὸ ὁποῖον ἀπεμάκρυνε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅπως γνωρίζομεν ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Διὰ τοῦτο διαιροῦμεν τὰς θρησκείας εἰς *Φυσικὰς* καὶ εἰς *Ἀποκεκαλυμμένας*.

Φυσικαὶ θρησκεῖαι λέγονται αἱ θρησκεῖαι, τὰς ὁποίας ἐπένοησαν οἱ ἄνθρωποι μόνοι τῶν. Ἀποκεκαλυμμέναι θρησκεῖαι λέγονται αἱ θρησκεῖαι, τὰς ὁποίας ἐφανερώσεν (ἀπεκάλυψεν) εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεός.

3. Α΄. Φυσικαὶ θρησκεῖαι

Αἱ φυσικαὶ θρησκεῖαι εἶναι πάμπολλαι. Αἱ περισσότεραι ὅμως ἀπὸ αὐτὰς δὲν ὑπάρχουν πλέον.

Αἱ φυσικαὶ θρησκεῖαι εἶναι ὅλαι *πολυθεϊστικαί*, διότι λατρεύουν πολλοὺς θεοὺς.

Οἱ πολυθεῖσται κατεσκεύασαν εἰδῶλα ἢ ὁμοιώματα θεῶν, τὰ ὁποῖα ἐθεώρησαν ὡς θεοὺς καὶ τὰ ἐλάτρευαν. Διὰ τοῦτο λέγονται καὶ *εἰδωλολάτραι*.

Αἱ κυριώτεραι ἀπὸ τὰς θρησκείας πού δὲν ὑπάρχουν πλέον εἶναι :

α) Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων. Οὗτοι ἐλάτρευον ὡς Θεοὺς τὸν ἥλιον καὶ διάφορα ζῶα.

β) Ἡ θρησκεία τῶν Χαλδαίων καὶ Βαβυλωνίων. Οὗτοι ἐλάτρευον ὡς θεοὺς τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄστρα.

γ) Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οὗτοι ἐλά-

τρεουν ὡς Θεοὺς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ τὰς ἀρετὺς καὶ κακίας τῶν ἀνθρώπων.

Αἱ φυσικαὶ θρησκείαι πού ὑπάρχουν μέχρι σήμερον καὶ ἔχουν ἀκόμη πολλοὺς ὀπαδοὺς εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Ὁ Ἰνδουϊσμός.

Εἰς τὴν θρησκείαν αὐτὴν πιστεύουν 220 ἑκατομμύρια Ἴνδοί. Αὕτη στηρίζεται εἰς τὰ ἱερά βιβλία τῶν Ἰνδῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται *Βέδδαι*. Τὰ βιβλία αὐτὰ ἐγράφησαν δέκα αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ καὶ πιστεύουν οἱ Ἴνδοί, ὅτι προέρχονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς. Τοὺς θεοὺς των λατρεύουν οἱ Ἴνδοί μέσα εἰς μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, τὰς *Παγόδας*, γεμάτους ἀπὸ εἰδῶλα καὶ εἰκόνας των.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν θεῶν των εἶναι μέγας, θεωροῦν δὲ θεοὺς καὶ πλῆθος πνευμάτων. Οἱ μεγαλύτεροι θεοὶ των εἶναι ὁ *Βισνού*, ὁ ἀγαθὸς θεὸς των, πού φροντίζει διὰ τὸ καλὸν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ *Σίβα*, ὁ θεὸς τῆς καταστροφῆς. Ὁ Βισνού θέλει νὰ σώσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν Σίβα καὶ νὰ ὀδηγή τὰς ψυχὰς των εἰς τὸ εὐτυχὲς βασιλείον του.

Ἀπὸ τὰς Βέδδας προήλθε καὶ ἄλλη Ἰνδικὴ θρησκεία, ὁ *Βραχμανισμός*, ὅστις ἔχει περίπου 200.000 ὀπαδοὺς. Ἡ θρησκεία αὕτη θεωρεῖ ὡς ἀνώτατον ἀπὸ τοὺς Βεδδικοὺς θεοὺς τὸν Βράχμαν. Οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Βράχμαν πιστεύουν εἰς τὴν μετενσάρκωσιν. Πιστεύουν δηλαδή, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ξαναζοῦν μέσα εἰς τὰ σώματα ζῶων ἢ ἀνθρώπων, μέχρις ὅτου γίνουν τέλειαι. Τότε θὰ ἐνωθοῦν μετὰ τὸν Βράχμαν.

2) Ὁ Βουδισμός.

Καὶ αὕτη ἡ θρησκεία προέρχεται ἀπὸ τὰς Βέδδας. Πιστεύουν εἰς τὴν θρησκείαν αὐτὴν 160 ἑκατομμύρια ἀνθρώπων εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, τὸ Θιβῆτ καὶ ὀλίγας πόλεις τῆς Κίνας. Τὴν θρησκείαν αὐτὴν ἐδημιούργησεν ἕνας Ἰνδὸς ξη. αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ. Τὸν ὠνόμασαν *Βούδαν* δηλαδή σοφόν. Τὸ ὄνομα αὐτὸ ἔχουν οἱ θεοὶ Βράχμαν ἢ Βισνού, οἱ δὲ Βουδισταὶ τοὺς λατρεύουν καὶ αὐτούς. Ὁ Βουδισμὸς διδάσκει ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ δυστυχίας καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐξαλείψῃ κάθε ἐπιθυμίαν του καὶ κάθε πάθος καὶ νὰ περιφρονῇ τὸν κόσμον.

Καί ὁ Βουδισμὸς παραδέχεται τὴν μετενσάρκωσιν. Κατὰ τὸν Βουδισμὸν ὅταν ἡ ψυχὴ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μετενσάρκωσιν, ἀποκτᾷ τὴν τελείαν εὐτυχίαν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται *Νιρβάνα*, δηλαδή μετὰβασις τῆς ψυχῆς εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν.

3) Ἡ θρησκεία τῶν Σινῶν (Κινέζων).

Τὴν θρησκείαν αὐτὴν πιστεύουν οἱ Κινέζοι, οἱ ὅποιοι εἶναι περίπου 400 ἑκατομμύρια. Οἱ Κινέζοι λατρεύουν ὡς θεοὺς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Λατρεύουν ἐπίσης πλῆθος κατωτέρων θεῶν, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως (ἥλιος, σελήνη, βροχὴ, ἄνεμοι κτλ.).

Τὴν θρησκείαν τῶν Κινέζων ἀνέπτυξεν ὁ Κομφούκιος, ζῆσας ἕξ περίπου αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ, τὸν ὅποιον μετὰ τὸν θάνατόν του ἔθεοποίησαν. Οἱ περισσότεροι Κινέζοι (350 ἑκατομμύρια) ἐπίστευσαν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κομφουκίου. Ἡ θρησκεία αὐτὴ λέγεται *Κομφουκισμὸς*, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς.

Ὁ Κομφούκιος δὲν κατήργησε τίποτε ἀπὸ τὴν Σινικὴν θρησκείαν. Ἐδίδαξε μόνον τί πρέπει νὰ πράττουν, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν εὐτυχίαν τῆς ψυχῆς. Διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν δὲ αὐτὸ πρέπει νὰ σέβωνται καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντάς των καὶ νὰ κατανικοῦν τὰ ἀνθρώπινα πάθη.

4) Ἡ θρησκεία τῶν Ἰαπώνων.

Οἱ Ἰάπωνες ὀνομάζουν τὴν θρησκείαν των *Σιντὸ* (=ὁδὸς τῶν θεῶν).

Κατὰ τὸ Σιντὸ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων μετὰ τὸν θάνατόν των γίνονται θεοί. Ἐὰν ἔπραξαν καλὰ ἔργα, γίνονται καλοὶ θεοί, ἐὰν δὲ ἔπραξαν κακὰ ἔργα, γίνονται θεοὶ κακοί. Οἱ ζῶντες πρέπει νὰ περιποιῶνται μὲ ὠραίους τάφους, μὲ φαγητά, μὲ χοροὺς, μὲ δῶρα τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν νεκρῶν. Αὐτὰ ὅλα παρέχουν εὐτυχίαν εἰς τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ὑποχρεῶνουν νὰ φροντίζουν διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ζώντων. Οἱ Ἰάπωνες πιστεύουν ὅτι αἱ ψυχαὶ μερικῶν ἀρχόντων κατέχουν ἀνωτέραν θέσιν καὶ τοὺς λατρεύουν ὡς ἀνωτέρους θεοὺς. Πιστεύουν ἀκόμη οἱ Ἰάπωνες, ὅτι ὁ βασιλεὺς των (Μικάδος) κατὰγεται ἐκ τῆς θεᾶς τοῦ ἡλίου *Αματεράσου*.

4. Β'. Ἀποκεκαλυμμένα θρησκείαι

Αἱ ἀποκεκαλυμμένα θρησκείαι ἐφανερώθησαν (ἀπεκαλύφθησαν) εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ.

Αἱ θρησκείαι αὗται εἶναι μονοθεϊστικά, διότι διδάσκουν τὴν πίστιν εἰς ἕνα μόνον Θεόν.

Αἱ ἀποκεκαλυμμένα θρησκείαι εἶναι αἱ ἐξῆς.

α) Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία.

Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν. Τὰ ἱερὰ βιβλία ποὺ διδάσκουν τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν ὀνομάζονται «*Παλαιὰ Διαθήκη*».

Βάσις τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας εἶναι ἡ πίστις εἰς ἕνα Θεόν, δημιουργόν τοῦ παντός.

Κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐτυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐλεύθερος νὰ πράξῃ ὅ,τι ἤθελε.

Ἡ παράβασις ὑπὸ τῶν πρωτοπλάστων τῆς ἐντολῆς ποὺ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός, ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἁμαρτίαν. Διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἔχασε τὴν εὐτυχίαν του.

Ὅσοι δὲν ἐκτελοῦν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τιμωροῦνται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν. Σφαγαί, ὑποδουλώσεις εἰς εἰδωλολάτραις, ἀσθένειαι, πείνα εἶναι σημεῖα τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν.

Ἡ καταστροφὴ ὅμως τῶν ἁμαρτωλῶν δὲν εἶναι τελειωτική. Ὁ Πανάγαθος Θεὸς θὰ στείλῃ εἰς τὸν κόσμον τὸν *Μεσσίαν*. Ὁ Μεσσίας μὲ τὰ θαύματά του, μὲ τὴν διδασκαλίαν του καὶ μὲ τὴν θυσίαν του θὰ γίνῃ Σωτὴρ καὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ κόσμου ὀλοκλήρου.

β) Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία.

Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν κόσμον ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν κατήργησε τὰς διδασκαλίας τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ἀλλὰ τὰς συνεπλήρωσεν.

Τὰ ἱερὰ βιβλία ποὺ περιέχουν τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν ὀνομάζονται «*Καὶνὴ Διαθήκη*».

Τὰς διδασκαλίας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἰς τὴν ὁποίαν ἔχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀνήκωμεν, θὰ ἐξετάσωμεν εἰς τὴν «*Χριστιανικὴν Κατήχησιν*». Ἔτσι θὰ μάθωμεν ποῖα εἶναι αἱ διδασκαλαὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ συνάμα θὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ μόνη ἐπὶ τῆς γῆς πλήρης καὶ τελεία θρησκεία.

γ) Ὁ Μωαμεθανισμός.

Ἡ θρησκεία αὕτη ἔχει τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴν τῆς Μωάμεθ, Πατρὸς τῆς εἶναι ἡ Ἀραβία. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μέκκαν ἐγεννήθη ὁ Μωάμεθ τὸ 571 μετὰ Χριστόν. Ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν ἐξηπλώθη ὁ Μωαμεθανισμὸς εἰς πολλοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς. Οἱ ὁπαδοὶ του ἀνέρχονται εἰς 235 ἑκατομμύρια.

Ὁ Μωαμεθανισμὸς διδάσκει ὅτι εἷς εἶναι ὁ Θεός, ὁ ἀνώτερος δὲ προφήτης αὐτοῦ εἶναι ὁ Μωάμεθ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ *Κοράνιον* (=ὁμιλία). Τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἐπῆρεν ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἀνέμιξε μὲ ἰδικὰς του σκέψεις.

Κατὰ τὸ Κοράνιον ὁ Θεὸς εἶναι δεσπότης τῶν ἀνθρώπων καὶ τρομερὸς εἰς τὴν ὀργὴν του. Ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς δουλικὴν ὑποταγὴν. Ὁ Θεὸς τοῦ Μωάμεθ ὀρίζει ἐκ τῶν προτέρων, ἄλλους μὲν διὰ τὸν παράδεισον, ἄλλους δὲ διὰ τὴν κόλασιν (κισμέτ). Ὅσοι πηγαίνουν εἰς τὸν παράδεισον θὰ εὕρουν ἐκεῖ τὰς λαμπροτέρας ὑλικὰς ἀπολαύσεις.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

---

5. Ὅρισμός καὶ ἀξία τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως

Χριστιανικὴ Κατήχησις λέγεται ἡ διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἡ ὁποία μᾶς διδάσκει συστηματικᾶ τὶ πρέπει νὰ πιστεύωμεν καὶ τί πράττει νὰ πράττωμεν, διὰ νὰ ὀνομαζώμεθα καὶ νὰ εἴμεθα Χριστιανοί.

Οἱ πιστεύοντες εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν ἀποτελοῦν τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας γνωρίζομεν ὅτι ἐκτὸς τῆς ἰδικῆς μας Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι, Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι ὀνομαζόμεναι καὶ αὐταί, διότι παραδέχονται ὡς ἀρχηγόν των τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἀπὸ αὐτὰς μόνον ἡ ἰδική μας Ἐκκλησία, ἡ Ὁρθόδοξος, εἶναι ἡ ἀγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Μόνον ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μας διεφύλαξεν ἀμετάβλητον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ὅπως τὴν παρέλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους των καὶ ὅπως ἀνεπτύχθη αὕτη ἀπὸ τὰς Τοπικὰς καὶ Οἰκουμενικὰς Συνόδους τῶν ἐννέα πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ποῦ θὰ μάθωμεν ὀνομάζομεν «Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Κατήχησιν».

Αἱ ἄλλαι Ἐκκλησίαι, ἄλλη περισσότερον καὶ ἄλλη ὀλιγώτερον μετέβαλαν τὴν Ὁρθὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Αἱ ἔχουσαι τοὺς περισσοτέρους ὁπαδοὺς ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας αὐτὰς εἶναι ἡ Παπικὴ καὶ ἡ Προτεστάντικη. Περί τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων γίνεται λόγος εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν.

Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ δὲν ἔχουν τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν νὰ μελετήσουν τὰ ἱερά βιβλία, τὰ ὁποῖα γράφουν τὰς ἀληθείας

της Χριστιανικής θρησκείας. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἔχουν τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ τὰ μελετήσουν, δὲν ἔχουν τὰς γνώσεις ποὺ χρειάζονται, διὰ νὰ ἐννοήσουν ὀρθὰ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

Διὰ τοῦτο ἡ Κατήχησις ἔχει πολὺ μεγάλην ἀξίαν καὶ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ κάθε χριστιανόν.

Ἡ Κατήχησις αὐξάνει τὴν εὐσέβειαν τοῦ χριστιανοῦ καὶ τὸν προφυλάττει ἀπὸ κάθε ἐσφαλμένην ἰδέαν.

Ἡ Κατήχησις δίδει εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν ἱκανότητα νὰ καταπολεμοῦν κάθε ψευδῆ ἐξήγησιν τῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ποὺ κάποτε προσπαθοῦν νὰ διαδώσουν μερικοὶ ἀνόητοι καὶ ψευδεῖς χριστιανοί.

6. Κατηχηταὶ καὶ κατηχούμενοι

Οἱ διδάσκοντες τὴν Χριστιανικὴν Κατήχησιν λέγονται Κατηχηταί.

Πρῶτοι κατηχηταὶ ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι. Οὗτοι ἐπήγαιναν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις καὶ ἐδίδασκον (κατήχουν) τοὺς θέλοντας νὰ γίνουν χριστιανοί. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο διεδέχθησαν τοὺς Ἀποστόλους οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Ἱερεῖς.

Ἔτσι κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ὅσοι ἤθελαν νὰ γίνουν χριστιανοὶ ἐδίδασκοντο καὶ ἐλέγοντο «*κατηχούμενοι*», ἔπειτα δὲ ἐβαπτίζοντο καὶ ἐλέγοντο «*πιστοί*».

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χριστιανικοὺς χρόνους ἰδρύθησαν καὶ Κατηχητικαὶ Σχολαὶ διὰ τὴν καλυτέραν κατήχησιν τῶν κατηχουμένων. Ἡ πρώτη Κατηχητικὴ Σχολὴ ἰδρύθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Πρῶτος διδάσκαλος εἰς αὐτὴν ἔγινεν ὁ γενόμενος χριστιανὸς ἐκ Σικελίας στωϊκὸς φιλόσοφος Πάνταινος καὶ κατόπιν ὁ Ἀθηναῖος Ἱερεὺς Κλήμης καθὼς καὶ ὁ μέγας χριστιανὸς διδάσκαλος Ὁριγένης.

Κατηχητικαὶ Σχολαὶ ἰδρύθησαν κατόπιν εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας καὶ ἄλλας μεγαλοπόλεις. Εἰς ταύτας ἐδίδαξαν περίφημοι διδάσκαλοι τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Ὅταν ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐξηπλώθη, ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν τρίτον αἰῶνα ἐθεώρησε καλὸν νὰ βαπτίζονται τὰ τέκνα τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν νηπιακὴν τῶν ἡλικίαν.

Τὴν κατήχησιν τῶν βαπτισθέντων νηπίων ἀνελάμβανον ἀπὸ τοῦ ἑβδομοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των οἱ γονεῖς, ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖον, καθὼς καὶ οἱ ἀνάδοχοι (νουνοί).

Τὸ κατηχητικὸν ἔργον ἐξηκολούθησεν ἡ Ἐκκλησία καὶ μετὰ τὸν νηπιοβαπτισμόν διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ γίνουν χριστιανοὶ καὶ ἔχοντας μεγαλύτεραν ἡλικίαν. Ἐκτὸς ὅμως αὐτοῦ, ἡ κατήχησις εἶναι ὠφελιμωτάτη καὶ εἰς τοὺς πιστοὺς, διότι αὐξάνει τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειάν των.

Σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μας καταβάλλει μεγάλας προσπάθειάς μετὰ τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα καὶ μετὰ τὰ θρησκευτικὰ περιοδικὰ, διὰ τὴν κατήχησιν καὶ ἐν γένει διὰ τὴν χριστιανικὴν μόρφωσιν τῶν Ἑλλήνων.

Πολλοὶ εὐσεβεῖς καὶ μορφωμένοι χριστιανοὶ ἐσχημάτισαν χριστιανικὰς ἐνώσεις μετὰ σκοπὸν τὴν ἀνύψωσιν τῆς εὐσεβείας τῶν χριστιανῶν. Μετὰ τὴν βοήθειαν τῆς Ἐκκλησίας αἱ ἐνώσεις αὗται ἱδρύσαν καὶ ἱδρῶουν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις πολλὰ «*Κυριακὰ κατηχητικὰ σχολεῖα*», ὅπου πολλαὶ χιλιάδες νέοι καὶ νέαι διδάσκονται τὰς ἱεράς χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ τὰ χριστιανικὰ καθήκοντά των. Εὐτύχημα θὰ ἦτο ἐὰν ἐξηπλοῦντο τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις μικρὰς καὶ μεγάλας.

7. Πηγαὶ τῆς Κατηχήσεως

Πηγαὶ τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις.

α) Ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἁγίαν Γραφὴν ὀνομάζομεν τὰ βιβλία, τὰ ὅποια περιέχουν τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας ποὺ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ Ἁγία Γραφή ἀποτελεῖται ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη περιέχει τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη περιέχει τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας.

τάς όποιás άπεκάλυψεν ό Θεός διά τοῦ Κυρίου ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῶν Ἀποστόλων.

Τά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι 49 καί διαιροῦνται εἰς Ἱστορικά, Διδακτικά καί προφητικά.

Τά Ἱστορικά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι 23, τὰ ἑξῆς.

1) Πεντάτευχος τοῦ Μωϋσέως. Ἡ Πεντάτευχος περιέχει πέντε βιβλία, δηλαδή τήν *Γένεσιν*, τήν *Ἔξοδον*, τὸ *Λευϊτικόν*, τοὺς *Ἀριθμούς* καί τὸ *Δευτερονόμιον*. Αὐτά περιγράφουν τήν δημιουργίαν τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καί τήν Ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων. Περιέχουν ἐπίσης διαφόρους θρησκευτικὰς ἀληθείας, τάς όποιás άπεκάλυψεν ό Θεός διά τοῦ Μωϋσέως καθῶς καί διαφόρους νόμους, διά τήν διοίκησιν τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ.

2) Τά βιβλία «*Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ*» καί «*Κριταί*». Τὸ πρῶτον περιγράφει πῶς ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἐκυρίευσεν τήν Χαναάν, τὸ δὲ δεύτερον τήν ἐποχὴν τῶν Κριτῶν. Οἱ Ἑβραῖοι ἐτιμωροῦντο διά τὰς ἀμαρτίας των καί πολλάς φορές ὑπεδουλώνοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν των. Ὅταν μετενόουν ἐστέλλοντο οἱ Κριταί ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἠλευθέρωναν καί ἐπροσπαθοῦσαν νὰ τοὺς ὀδηγήσουν εἰς τὸν καλὸν δρόμον.

3) Τά τέσσαρα βιβλία τῶν «*Βασιλειῶν*» καί δύο τῶν «*Παραλειπομένων*». Ταῦτα περιέχουν τήν Ἱστορίαν τῶν βασιλέων τῶν Ἑβραίων Σαούλ, Δαβὶδ καί Σολομώντος.

4) Τά δύο βιβλία τοῦ «*Ἔσδρα*» καί ἐν τοῦ «*Νεεμίου*». Ταῦτα περιγράφουν τήν ἐπιστροφὴν τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τὴν Βαβυλωνιον αἰχμαλωσίαν.

5) Τά βιβλία «*Ρούθ*», «*Ἰουδήθ*», «*Τωβὶτ*» καί «*Ἐσθῆρ*». Ταῦτα περιέχουν διδακτικὰς ἱστορίας τῶν εὐσεβῶν προσώπων, ποῦ ἕκαστον ἀπὸ αὐτὰ φέρει τὸ ὄνομά του.

6) Τά τρία βιβλία «*τῶν Μακκαβαίων*». Εἰς αὐτὰ περιγράφονται ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑβραίων καί ἡ ἀπελευθέρωσις των ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Σύρων.

Τὰ Διδακτικά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ἑπτὰ τὰ ἑξῆς.

1) Οἱ *Ψαλμοί*. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει 150 ὕμνους, οἱ ὅποιοι ἐψάλλοντο. Τοὺς περισσοτέρους ἐκ τούτων ἔγραψεν ὁ Βασιλεὺς Δαβὶδ. Ἐκ τῶν ψαλμῶν τούτων ἄλλοι ἐκφράζουν με-

τάνοιαν, ἄλλοι παρακαλοῦν τὸν Θεὸν νὰ προστατεύῃ τοὺς Ἑβραίους, ἄλλοι προφητεύουν καὶ ἄλλοι διδάσκουν. Τοὺς ἀκούομεν νὰ τοὺς ἀναγινώσκουν καὶ νὰ τοὺς ψάλλουν εἰς τοὺς ναοὺς μας κατὰ τὰς διαφόρους τελετάς.

2) Τὰ βιβλία «*Παροιμίαι*», «*Ἐκκλησιαστής*» καὶ «*Ἄσμα Ἀσμάτων*». Τὰ ἔγραψεν ὁ βασιλεὺς Σολομῶν καὶ περιέχουν ὠραίας συμβουλὰς, διὰ τὸν δρόμον ποῦ πρέπει νὰ ἀκολουθοῦν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν ζωὴν των.

3) Τὰ βιβλία «*Σοφία Σολομῶντος*» καὶ «*Σοφία Σειράχ*». Οἱ γράψαντες ταῦτα ὁμιλοῦν περὶ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ δίδουν σοφὰς συμβουλὰς.

4) «*Ἰώβ*». Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ εὐσεβοῦς Ἰώβ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν διδασκόμεθα νὰ ὑπομένωμεν τὰς δυστυχίας τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ.

Τὰ Προφητικὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι δέκα ὀκτώ. Ἐγράφησαν ἀπὸ τοὺς προφῆτας καὶ τὸ καθὲν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου, ὁ ὁποῖος τὸ ἔγραψε. Περιέχουν πολλὰς ἠθικὰς διδασκαλίας καὶ πολλὰς προφητείας. Ἐκ τῶν προφητειῶν ἄλλαι μὲν προλέγουν δυστυχίας τῶν Ἑβραίων διὰ τὰς ἁμαρτίας των καὶ ἄλλαι παρηγοροῦν αὐτούς, ὅταν εἶναι δυστυχεῖς καὶ τοὺς βεβαιώνουν, ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἀγαπᾷ καὶ ἐὰν διορθωθοῦν, θὰ τοὺς συγχωρήσῃ καὶ θὰ τοὺς προστατεύσῃ.

Πολλοὶ προφῆται προλέγουν εἰς τὰ βιβλία των ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ Μεσσίας, δηλαδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Θὰ σταλῇ ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ νὰ τοὺς σώσῃ καὶ αὐτούς καὶ ὅλον τὸν κόσμον. Προφητεύουν τὴν γέννησιν, τὴν σταύρωσιν, τὴν ἀνάστασιν καὶ πολλὰ ἄλλα περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ κοσμοσωτηρίου ἔργου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅσοι ἐκ τῶν Προφητῶν ἔγραψαν μεγάλα βιβλία λέγονται «*Προφῆται Μεγάλοι*», ὅσοι δὲ ἔγραψαν μικρὰ βιβλία λέγονται «*Προφῆται Μικροί*».

Οἱ Μεγάλοι Προφῆται εἶναι τέσσαρες, ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιήλ καὶ ὁ Δανιήλ.

Οἱ Μικροὶ Προφῆται εἶναι 12, οἱ ἑξῆς.

Ὡσηέ, Ἀμώς, Μιχαίας, Ἰωήλ, Ὁβδιού, Ἰωνᾶς, Ναούμ, Ἀββακούμ, Σοφονίας, Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας.

Τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι 27 καὶ διαιροῦνται εἰς Ἱστορικά, Διδακτικά καὶ ἔν Προφητικόν.

Τὰ Ἱστορικά βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι πέντε, τὰ ἑξῆς.

1) Τὰ τέσσερα Εὐαγγέλια τοῦ *Ματθαίου*, τοῦ *Λουκᾶ*, τοῦ *Μάρκου* καὶ τοῦ *Ἰωάννου*. Οἱ γράψαντες τὰ Εὐαγγέλια λέγονται «*Εὐαγγελισταί*». Ἐκ τούτων ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Ἰωάννης ἦσαν Ἀπόστολοι, ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ Μάρκος ἦσαν μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων.

Οἱ Εὐαγγελισταὶ ἔγραψαν, ὁ καθένας εἰς τὸ βιβλίον του, τὸν βίον, τὰ θαύματα καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2) *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἔγραψεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς. Περιέχει τὰς ἐνεργείας τῶν Ἀποστόλων, διὰ νὰ ἐξαπλώσουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ πρὸ πάντων τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

Τὰ Διδακτικά βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι 21. Εἶναι ὄλα *ἐπιστολαί*, τὰς ὁποίας ἔστειλαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ εἰς διαφόρους πόλεις, ὅπου εἶχον ἰδρύσει χριστιανικὰς κοινότητας, δηλαδὴ *Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας* ἢ εἰς διάφορα πρόσωπα πού διηύθυναν τὰς Ἐκκλησίας ταύτας.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται διδάσκουν ἢ ἐξηγοῦν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, συμβουλεύουν τοὺς πιστεύσαντας εἰς τὸν Χριστὸν καὶ λύουν διαφόρους ἀπορίας τῶν.

Ἐκ τῶν Ἐπιστολῶν τὰς 14 ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ Παῦλος ἦτο κατ' ἀρχὰς διώκτης τῶν χριστιανῶν, τὸν ἔκαμε δὲ Ἀπόστολον ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του, ὅταν ἐπήγαινε διὰ νὰ καταδιώξῃ τοὺς χριστιανούς εἰς τὴν Δαμασκόν, ὅπως γνωρίζωμεν ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἶναι αἱ ἑξῆς :

Μία πρὸς Ῥωμαίους, δύο πρὸς Κορινθίους, μία πρὸς Γαλάτας, μία πρὸς Ἐφεσίους, μία πρὸς Φιλιππησίους, μία πρὸς Κολασσαεῖς, δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς, δύο πρὸς Τιμόθεον, μία πρὸς Τίτον, μία πρὸς Φιλήμονα καὶ μία πρὸς Ἑβραίους.

Αἱ ἄλλαι ἑπτὰ Ἐπιστολαὶ λέγονται *Καθολικαί*. Ἐπήραν τὸ ὄνομα αὐτό, διότι ἀπευθύνονται πρὸς ὄλας τὰς Χριστιανι-

κάς Ἐκκλησίας, ἐνῶ αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου ἐστάλησαν πρὸς ὠρισμένας Ἐκκλησίας ἢ ὠρισμένα πρόσωπα.

Αἱ ἑπτὰ καθολικαὶ Ἐπιστολαὶ εἶναι αἱ ἑξῆς :

1) Μία τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου.

2) Δύο τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου.

3) Τρεῖς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου.

4) Μία τοῦ Ἰούδα τοῦ ἀδελφοθέου.

Ἄδελφοθεοὶ λέγονται ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰούδας, διότι ἦσαν τέκνα τοῦ Ἰωσήφ ἀπὸ τὴν ἀποθανοῦσαν σύζυγόν του, πρὶν γίνῃ μνηστὴρ τῆς Θεοτόκου.

Τὸ Προφητικὸν βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι ἡ «Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου». Τὸ ἔγραψεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς τὴν νῆσον Πάτμον, ὅπου εἶχεν ἐξορισθῆ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ (81—96). Εἰς αὐτὸ προφητεύει, ὅτι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία θὰ συναντήσῃ πολλὰ ἐμπόδια καὶ θὰ ὑποστῇ πολλοὺς διωγμούς, ἀλλὰ θὰ θριαμβεύσῃ.

β) Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις.

Ἱερὰν Παράδοσιν ὀνομάζομεν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἡ ὁποία διετηρήθη ἀπὸ στόματος εἰς στόμα.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἔγραψε, ἀλλὰ μόνον ἐδίδασκε. Ὅμοίως οἱ Ἀπόστολοι διέδιδον τὸ Εὐαγγέλιον διὰ κηρύγματος, τὰ δὲ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν περιέχουν ὅλας τὰς προφορικὰς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἔγραψαν εἰς τὰ βιβλία τῶν ὅ,τι ἐχρειάζετο, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀφορμὴν πού τοὺς ἐδόθη.

Διὰ τοῦτο ἡ Ἱερὰ Παράδοσις εἶναι σπουδαία πηγὴ τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως, ὅπως εἶναι καὶ ἡ Ἁγία Γραφή. Καὶ αὐτὴ ἡ Καινὴ Διαθήκη προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἱερὰν παράδοσιν, διότι, ὅπως εἴπομεν, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μόνον ἐδίδασκε.

Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις εἶναι πάρα πολὺ χρήσιμος. Μᾶς βοηθεῖ διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν ὀρθῶς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, μᾶς διδάσκει τί ἔθιμα εἶχεν ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν πού ἰδρύθη. Μᾶς πληροφορεῖ ἐπίσης πῶς ἐλάτρευον τὸν Θεὸν οἱ χριστιανοὶ καὶ πῶς ἐτέλουν τὰς τελετάς των.

Δὲν ἐπέρασαν δύο αἰῶνες ἀπὸ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος, ποῦ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις ἤρχισε πλέον νὰ γράφεται.

Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις ἐγράφη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ εἰς τὰ βιβλία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, τὰ ὅποια ἀνεγνώρισεν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία διὰ περιέχουν τὰς γνησίας διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

8. Διαίρεσις τῆς Κατηχήσεως

Ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, εἰς τὸ Δογματικὸν καὶ εἰς τὸ Ἠθικόν.

Τὸ *Δογματικὸν* μέρος ἐξετάζει τί πρέπει νὰ πιστεῦῃ ὁ χριστιανὸς καὶ περιέχεται συντόμως εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Τὸ *Ἠθικὸν* μέρος ἐξετάζει τί πρέπει νὰ πράττῃ ὁ χριστιανὸς καὶ περιέχεται συντόμως εἰς τὰς δέκα ἐντιολάς, αἱ ὅποια ἐδόθησαν εἰς τὸν Μωϋσῆν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

9. Περί τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

Τὸ Δογματικὸν μέρος τῆς Κατηχήσεως ἐξετάζει τὰ *Δόγματα* τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Δόγματα ὀνομάζομεν τὰς διδασκαλίας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ποὺ περιέχονται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ εἰς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, τὰς ὁποίας πᾶς χριστιανὸς ὀφείλει νὰ πιστεύῃ καίτοι δὲν δύναται ταύτας διὰ τῆς ἀνθρωπίνης λογικῆς νὰ ἐννοήσῃ (1).

Τὰ Δόγματα περιέχονται μὲ ἀκρίβειαν καὶ μὲ συντομίαν εἰς τὸ *Σύμβολον τῆς Πίστεως*. Ὀνομάσθη Σύμβολον, διότι εἶναι τὸ γνῶρισμα, μὲ τὸ ὁποῖον διακρίνεται ὁ Ὅρθόδοξος Χριστιανὸς ἀπὸ πάντα ἄλλον μὴ Ὅρθόδοξον Χριστιανὸν ἢ ἄλλης θρησκείας ἄνθρωπον.

Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως περιέχει δώδεκα περιόδους, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται *ἄρθρα*.

Τὰ ἐπτά πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως συνετάχθησαν ὑπὸ τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὸ ἔτος 325.

Τὰ ὑπόλοιπα πέντε ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως συνετάχθησαν ὑπὸ τῆς δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Μέγας τὸ ἔτος 381.

Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως εἶναι τὸ ἑξῆς.

α) Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

1) Ἐλήφθη ἐκ τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς.

β) Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

γ) Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

δ) Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

ε) Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

στ) Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

ζ) Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

η) Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρί καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

θ) Εἰς μίαν Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

ι) Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

ια) Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

ιβ) Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἄμην.

Κατωτέρω θὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πιστεως καὶ θὰ ἀναπτύξωμεν τὰς εἰς κάθε ἄρθρον περιεχομένας διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας (Δόγματα).

10. Πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸν Θεόν. Αἱ σπουδαιότεραι διδασκαλῖαι ποὺ περιέχονται εἰς τοῦτο εἶναι αἱ ἑξῆς.

Α'. Περί τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Β'. Αἱ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ.

Γ'. Περί τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου.

Δ'. Περί τῆς Θείας Προνοίας.

Α'. Περί τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ

Ἡ διδασκαλία περί τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ διατυπώνεται εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως μὲ τὰς λέξεις «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν».

Ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ εἶναι δόγμα, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχη καμμία ἀμφιβολία, ὅχι μόνον διότι τὸ ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ διότι κάθε λογικὸς ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ πεισθῇ περί αὐτοῦ μὲ πολλὰς ἀποδείξεις. Διὰ τοῦτο πολὺ ὀρθά εἶπεν ὁ προφήτης Δαβὶδ εἰς ἕνα ψαλμὸν του. «*Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός*».

Σπουδαιότεραι ἀποδείξεις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι.

α) Ἡ ὑπαρξις τοῦ κόσμου.

Κάθε δημιουργημὰ τοῦ κόσμου ἔχει καὶ ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἐδημιούργησε, εἶναι δηλαδὴ ἀποτελέσμα μιᾶς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ κάθε αἰτία εἶναι δημιουργημὰ ἄλλης αἰτίας. Ἔτσι προχωροῦντες φθάνομεν εἰς τὴν πρώτην αἰτίαν. Αὕτη εἶναι ὁ Θεός, ὃ ὁποῖος μόνος εἶναι δημιουργημὰ τοῦ ἑαυτοῦ του.

β) Ἡ ὑπάρχουσα εἰς τὸν κόσμον τάξις καὶ σκοπιμότης.

Ἐὰν ρίψωμεν βλέμμα πέριξ ἡμῶν θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὰ πάντα κινοῦνται μὲ τάξιν καὶ ἐκπληροῦν κάποιον σκοπὸν. Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, τὰ ἄστρα, οἱ ποταμοὶ καὶ ὄλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ὑπηρετοῦν τὸν κόσμον ἀκολουθοῦντα ἀπαραβάτους νόμους. Αὐτοὶ εἶναι οἱ φυσικοὶ νόμοι. Διὰ νὰ ὑπάρχουν οἱ νόμοι οὗτοι, πρέπει νὰ ἔχουν τεθῆ ἀπὸ μίαν ὑψίστην δύναμιν. Ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ὁ Θεός.

γ) Ἡ συνείδησις.

Κάθε ἄνθρωπος αἰσθάνεται, ὅτι διὰ κάθε πράξιν του ἔχει εὐθύνην. Μία φωνὴ μέσα του, ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως, τοῦ λέγει, ἐὰν ἡ πράξις του εἶναι καλὴ ἢ κακὴ. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τῆς συνειδήσεως δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ, παρὰ μόνον ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐδόθη ἀπὸ ἕνα Ὑψιστον νομοθέτην. Ὁ Ὑψιστος αὐτὸς νομοθέτης εἶναι ὁ Θεός.

δ) Ἡ ἱστορία.

Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ἤξεύρομεν, ὅτι κανεὶς λαὸς δὲν ὑπῆρξε ποτέ, πού νὰ μὴ πιστεύῃ εἰς Θεὸν καὶ νὰ μὴ λατρεύῃ αὐτὸν μὲ κάποιον τρόπον.

Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι «εἷς». Δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρχουν περισσότεροι Θεοί, διότι ὁ Θεὸς εἶναι τέλειος. Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχουν περισσότεροι Θεοί, θὰ ἔχουν μεταξύ των κάποιαν διαφοράν. Κάθε Θεὸς θὰ ἔχη ἓνα ἢ περισσότερα ἰδιαιτέρᾳ γνωρίσματα πού δὲν θὰ τὰ ἔχουν οἱ ἄλλοι καὶ τότε κανεὶς ἐκ τῶν Θεῶν αὐτῶν δὲν εἶναι τέλειος ἀφοῦ τοῦ λείπουν γνωρίσματα, πού τὰ ἔχουν οἱ ἄλλοι.

Β'. Αἱ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ

Τὶ πράγμα εἶναι ὁ Θεός, δὲν ἔμποροῦμεν τελειῶς νὰ κατανοήσωμεν, διότι ὁ ἀτελής ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσῃ τί εἶναι ἢ τί δὲν εἶναι ὁ τέλειος Θεός. Ἐμποροῦμεν ὅμως νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ Θεοῦ ἐξετάζοντες τὰ ἰδιαιτέρᾳ του γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν *ἰδιότητας*.

Αἱ κυριώτεραι ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Εἶναι πνεῦμα τέλειον.

Δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ Θεὸς ὑλικὸν ὄν, διότι ἡ ὕλη, οὔτε σκέπτεται, οὔτε θέλει. «*Πνεῦμα ὁ Θεός*», εἶπε καθαρὰ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν διάλογόν του μὲ τὴν Σαμαρεΐτιδα. Ἄλλὰ καὶ ὅταν ἐξετάσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας, βλέπομεν ὅτι δὲν εἴμεθα μόνον ὑλικά ὄντα, ἀλλὰ καὶ πνευματικά. Τοῦτο μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα καὶ μάλιστα πνεῦμα τέλειον. Ὡς τέλειον Πνεῦμα ὁ Θεὸς εἶναι *αἰώνιος, ἀμετάβλητος καὶ πανταχοῦ παρὼν*.

β) Εἶναι παντογνώστης, παντοδύναμος καὶ πάνσοφος.

Αἱ ἰδιότητες αὗται τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς τελειότητός του.

Εἶναι *παντογνώστης*, διότι ἄγνοια ὑπάρχει μόνον εἰς τὰ ἀτελῆ ὄντα.

Εἶναι *παντοδύναμος*, διότι ἐδημιούργησε τὸ σύμπαν. Ὁ Ἰησοῦς ὀμιλῶν περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ λέγει, ὅτι ὅσα θεωροῦνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀδύνατα, εἶναι δυνατὰ εἰς τὸν Θεὸν (Μαρκ. 14, 27).

Είναι *πάνσοφος*, διότι ἔθεσε τοὺς ἀρίστους νόμους εἰς τὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ βλέπομεν πανταχοῦ τάξιν καὶ σκοπιμότητα. Ὁ προφήτης Δαβὶδ θαυμάζων τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ λέγει: «Πόσον μεγάλα εἶναι τὰ ἔργα σου Κύριε! Τὰ πάντα μὲ σοφίαν ἐδημιούργησες».

γ) Εἶναι ἅγιος, πανάγαθος, δίκαιος.

Εἶναι ἅγιος διότι μὲ τὴν τελειότητα τοῦ Θεοῦ δὲν συμβιβάζεται ἡ ἁμαρτία. Ὁ Ἰδιος ὁ Θεὸς ὠμίλησε περὶ τῆς ἀγιότητός του εἰς τὸν Μωϋσῆν, «Νὰ εἴσθε ἅγιοι, ὅπως καὶ ἐγὼ ὁ Θεὸς σας εἶμαι ἅγιος».

Εἶναι *πανάγαθος*, διότι ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς δίδει ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου καὶ διότι συγχωρεῖ τοὺς μετανοοῦντας. Ὑψιστον δεῖγμα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἡ θυσία αὐτοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

Εἶναι *δίκαιος*, διότι κρίνει μὲ ἀμεροληψίαν τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ ἡ συνειδησίς μας. Ὁ Παῦλος λέγει: «Ὁ Θεὸς θὰ ἀνταμείψῃ ἕκαστον σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του».

Ὅταν σκεπτόμεθα τὰς ιδιότητας τοῦ Θεοῦ, ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα τέλειον, τὰ πάντα γνωρίζον, παντοδύναμον, ἅγιον, πανάγαθον καὶ δίκαιον.

Γ'. Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου

Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως λέγει, ὅτι πιστεύομεν εἰς Θεὸν «ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων». Λέγει δηλαδή, ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸ *Σύμπαν*.

Ὁ προφήτης Δαβὶδ λέγει, «αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο (ἔδωκε διαταγὴν) καὶ ἐκτίσθησαν».

Πραγματικὰ μόνον ὁ Θεός, ὅστις ἐδημιούργησε τὸν ἑαυτὸν του, ἡμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον. Εἶναι ἀνόητον πρᾶγμα νὰ εἴπη κανεὶς, ὅτι ὁ ὠραῖος αὐτὸς κόσμος ἔγινε μόνος του, ὅπως εἶναι ἀνόητον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι γεμίζει κανεὶς μὲ χρώματα τὴν χούφτα, τὴν ρίπτει ἐπάνω εἰς ἓνα πῖνακα καὶ κάμνει καλλιτέχνημα.

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, ὄχι ἐπειδὴ τοῦ ἔχρειά-

ζετο, διότι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, διότι εἶναι πανάγαθος καὶ ἤθελε νὰ κάμῃ καὶ ἄλλα ὄντα νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν εὐτυχίαν του. Τοιαῦτα ὄντα εἶναι οἱ ἄνθρωποι καὶ χάριν αὐτῶν ἐδημιούργησε τὸν κόσμον.

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε πρῶτον τὸν *ἀόρατον* κόσμον, τὸν ὅποιον ἀποτελοῦν οἱ ἄγγελοι καὶ κατόπιν τὸν ὄρατόν, τὸν ὅποιον ἀποτελοῦν τὰ ὑλικά ὄντα τῆς γῆς καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Οἱ ἄγγελοι.

Οἱ ἄγγελοι εἶναι πνευματικά ὄντα, δηλαδή ὄντα μὲ νοῦν καὶ μὲ θέλησιν, τὰ ὅποια εἶναι χωρὶς σῶμα, ἀόρατα καὶ ἀθάνατα. Οἱ ἄγγελοι ἔργον ἔχουν νὰ ὑμνοῦν τὸν Θεόν, νὰ ὑπηρετοῦν αὐτὸν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κόσμου καὶ νὰ ἀναγγέλουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς θελήσεις του. Ἔργον ἔχουν ἐπίσης νὰ φροντίζουσι διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ ὄλων τῶν ἀνθρώπων μαζί καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ καθενὸς ἀνθρώπου, ἐλέγχοντες τοὺς κακοὺς καὶ βοηθοῦντες τοὺς καλοὺς. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει φύλακα ἄγγελον, ὁ ὅποιος τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὸ καλὸν καὶ τὸν προτρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν.

Οἱ ἄγγελοι παριστάνονται συνήθως εἰς τὰς εἰκόνας μὲ πτέρυγας καὶ μὲ λευκὸν φόρεμα διὰ νὰ φανερώσῃ τὸ ἔργον των καὶ τὴν ἀγιότητά των.

Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀγγέλων ἠμάρτησαν, διότι ὑπερηφανεύθησαν. Ἐνόμισαν ὅτι εἶχον τὴν ἴδιαν ἀξίαν μὲ τὸν Θεόν καὶ δὲν τὸν ὑπήκουαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔχουν πλέον θέσιν πλησίον τοῦ Θεοῦ. Τοὺς ὀνομάζομεν δαίμονας, διαβόλους, πειρασμούς, πονηρὰ πνεύματα κλπ. Αὐτοὶ παρακινοῦν τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάμνουν κακὰς πράξεις καὶ ὄχι ἐκεῖνο ποῦ θέλει ὁ Θεός. Δὲν ἔχουν ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ἐξαναγκάσουν νὰ πράττουν τὸ κακόν.

Τὰ ὑλικά ὄντα.

Ὁ Θεὸς κατ' ἀρχὰς ἐδημιούργησε τὴν ὕλην ὡς ἓνα ὄγκον χωρὶς μορφήν. Ἀπὸ αὐτὴν ἐδημιούργησεν ὄλα ὅσα βλέπομεν καὶ τὰ ἔχοντα καὶ τὰ μὴ ἔχοντα ζωὴν, μὲ μόνον τὸν λόγον του.

Τὰ ὑλικά ὄντα ἐδημιούργησεν ὁ Θεός μὲ τὴν σειρὰν ποῦ περιγράφει ὁ Μωϋσῆς, εἰς ἕξι ἡμέρας, τὰς ὁποίας ἡμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν ὡς ἕξι χρονικά διαστήματα. Ἐδημιούργησε δηλαδή ὁ Θεός πρῶτον τὸ φῶς καὶ κατόπιν τὴν περίεξ τῆς γῆς

φύσιν, οὐρανὸν ὀνομαζομένην. Ἐπειτα διέταξε καὶ ἔγιναν αἱ θάλασσαι καὶ ἡ ξηρὰ. Ἔδωκε κατόπιν εἰς τὴν ξηρὰν τὴν δύναμιν τῆς παραγωγῆς φυτῶν καὶ δένδρων καὶ μετὰ τοῦτο ἔτακτοποίησε τὰ οὐράνια σώματα, δηλαδή τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄστρα. Τέλος ἐδημιούργησε τὰ ζῶα τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, τὸ μόνον δημιουργημά του, τὸ ὁποῖον δὲν ἐδημιούργησε μὲ τὸν λόγον του.

Ἡ ἄνθρωπος

Ἡ ἄνθρωπος εἶναι τὸ κάλλιστον ἐκ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, χάριν τοῦ ὁποῖου ἐδημιούργησε τὸν ὑλικὸν κόσμον.

Ἡ ἄνθρωπος ἀνήκει καὶ εἰς τὸν ὄρατὸν καὶ εἰς τὸν ἀόρατον κόσμον, διότι ἔχει σῶμα ὄρατὸν καὶ θνητὸν καὶ ψυχὴν ἀόρατον καὶ ἀθάνατον. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον μὲ ἰδιαιτέραν ἐνέργειαν. Τοῦτο περιγράφει θαυμάσια ἡ Ἁγία Γραφή λέγουσα: «Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβῶν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. Β.7).

Ἡ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος μᾶς φανερώνει, ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑλικὸν σῶμα φθαρτὸν καὶ ἀπὸ πνευματικὴν ψυχὴν ἄφθαρτον. Ἐπρεπε ἡ ψυχὴ νὰ εἶναι ἄφθαρτος, διότι εἶναι ἡ πνοὴ τοῦ Θεοῦ.

Τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον ψυχὴν, πολὺ γρήγορα ἐκατάλαβαν οἱ ἄνθρωποι. Ὅλοι σχεδὸν οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι παλαιοὶ καὶ νέοι καὶ οἱ αἱ θρησκείαι τοῦ κόσμου πιστεύουν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ψυχὴν ἀθάνατον. Ἡ ψυχὴ εἶναι ποῦ δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἰκανότητα νὰ σκέπτεται, νὰ ἐννοῇ καὶ νὰ ἔχη θέλησιν. Χωρὶς τὴν ψυχὴν δὲν θὰ εἴχομεν καμμίαν διαφορὰν ἀπὸ τὰ ζῶα.

Δ'. Περὶ Θείας Προνοίας

Ἀφοῦ ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ εἰς τὴν τύχην του, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ φροντίζῃ δι' αὐτόν. Ὅταν κατασκευάσωμεν ἕν οἰκοδόμημα, δὲν τὸ ἀφίνομεν εἰς τὴν τύχην του, ἀλλὰ τὸ διατηροῦμεν εἰς καλὴν κατάστασιν, διότι ἂν δὲν πράξωμεν τοῦτο, θὰ φθαρή καὶ θὰ καταπέσῃ.

Ὁ Θεὸς λοιπὸν φροντίζει διὰ τὸν κόσμον. Προνοεῖ ὁ Θεὸς νὰ ὑπάρχουν πάντα ὅσα ἐδημιούργησε καὶ νὰ διατηροῦνται ἀμετάβλητοι ὅλα αἱ φυσικαὶ δυνάμεις, πού ἔθεσεν εἰς τὰ δημιουργήματά του. Προνοεῖ δηλαδή διὰ τὴν *συντήρησιν* τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος δὲν ἐδημιουργήθη μόνος του. Διὰ τοῦτο ἔχει ἀνάγκην τῆς συντηρητικῆς προνοίας τοῦ δημιουργοῦ του. Ἡ συντήρησις τοῦ κόσμου εἶναι συνέχεια τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, διότι ἔτσι διατηροῦν τὴν ὑπαρξίν των τὰ δημιουργήματά Του, ὅσον χρειάζονται διὰ κάποιον σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἔγιναν καὶ πρὸ πάντων διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀναφέρεται ὅτι τὰ πάντα συντηροῦνται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» (Πραξ. ΙΖ. 18) (1).

Προνοεῖ ἐπίσης ὁ Θεὸς νὰ διευθύνῃ καὶ ὅλα μαζί τὰ δημιουργήματά του καὶ τὸ καθὲν χωριστά, διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ σκοπός, πού ὁ ἴδιος τὸν ἔθεσεν καὶ εἶναι ἡ τελειότης καὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν. Φροντίζει δηλαδή διὰ τὴν *κυβέρνησιν* τοῦ κόσμου.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν συντήρησιν καὶ κυβέρνησιν τοῦ κόσμου καλεῖται *Θεία Πρόνοια*.

Δὲν γίνεται λοιπὸν τίποτε εἰς τὸν κόσμον ἐκ τύχης ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ ὅλα τὰ ὄντα καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ ὕλικα συντηρεῖ καὶ κυβερνεῖ ὁ δημιουργήσας αὐτὰ Θεός. Τοῦτο αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐδίδαξε λέγων: «Στρέψατε τὸ βλέμμα εἰς τὰ πτηνά, τὰ ὁποῖα οὔτε σπεῖρουν, οὔτε θερίζουν, οὔτε ἀποθηκεύουν καὶ ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Δὲν εἴσθε σεῖς ἀνώτεροι ἀπὸ αὐτά;» (Ματθ. ΣΤ. 26).

Ὁ Θεὸς προνοεῖ ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι τὸ ἀνώτερον καὶ ἀγαπητότερον δημιούργημά του, καὶ ἡ πίστις μας εἰς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν εἶναι ἀναγκαιοτάτη. Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ Θεία Πρόνοια, δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ θρησκευτικὴ ζωὴ. Αἱ προσευχαὶ δὲν θὰ εἶχαν ἀξίαν καὶ ἡ σωτηρία μας διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ ἐγένετο, διότι ἡ σωτηρία αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν.

Ἡ Θεία Πρόνοια συνεργάζεται μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν βοηθεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος

1) Συμβολικὴ Ι. Μεσολωρᾶ Τόμ. Α. Τεῦχ. 2ον σελ. 185—188.

πος μὲ ὄλην τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ προτιμᾷ τὸ κακόν, τότε ὁ Θεὸς δὲν ἐμποδίζει τὴν ἐλευθερίαν του.

Ἡ Θεία Πρόνοια εἶναι τὸ μεγαλύτερον εὐτύχημα τῶν χριστιανῶν, πολὺ δὲ ὠφελεῖ τοὺς χριστιανοὺς ἢ πίστις εἰς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν. Ὁ πιστεύων εἰς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν εἰς μὲν τὰς εὐτυχίας του προφυλάσσεται ἀπὸ κάθε παρεκτροπῆν, διότι πιστεύει ὅτι ἡ εὐτυχία του προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν. Εἰς δὲ τὰς δυστυχίας του ἔχει θάρρος καὶ ὑπομένει κάθε θλίψιν καὶ κάθε συμφορὰν, διότι πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς καὶ βραβεύων καὶ τιμωρῶν ἐπιδιώκει μόνον τὸ ψυχικὸν συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου.

11. Δεύτερον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.»

Αἱ διδασκαλῖαι αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως εἶναι :

Α'. Περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Β'. Περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Α'. Περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὀνομάζεται εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως «*Κύριος*», «*Ἰησοῦς*» καὶ «*Χριστὸς*».

Κύριος ὀνομάζεται διότι εἶναι Θεὸς καὶ ἐδημιούργησε καὶ ἐξουσιάζει τὸ Σύμπαν.

Ἰησοῦς ὀνομάζεται, διότι εἶναι Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ἢ λέξις Ἰησοῦς. Ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ἐξήγησεν εἰς τὸν μνηστῆρα τῆς Θεοτόκου Ἰωσήφ τὸ ὄνομα Ἰησοῦς εἰπών: «Θὰ ὀνομάσης αὐτὸν Ἰησοῦν, διότι αὐτὸς θὰ σώσῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ» (Ματθ. Α. 21). Οἱ προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προφητεύοντες, ὅτι θὰ ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον ὁ Ἰησοῦς, τὸν ὀνόμαζαν «*Μεσσίαν*», δηλαδὴ «*Χριστὸς*» (χρισμένος).

Χριστοὶ ἐλέγοντο ὑπὸ τῶν Ἑβραίων οἱ βασιλεῖς, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προφῆται, διότι ἐχρίνοντο κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοῦ.

μέ ελαιον καί έλάμβανον τήν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰησοῦς ἔχει καί τὰ τρία ταῦτα ἀξιώματα. Εἶναι αἰώνιος πνευματικός βασιλεὺς τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι αἰώνιος Ἀρχιερεὺς ἀγιάζων τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Εἶναι Προφήτης, διδάξας καί προφητεύσας, ὅπως ἔπραττον τοῦτο οἱ προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐχρίσθη δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐχὶ μέ ελαιον, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὅποῖον κατήλθεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς Του, ὅταν ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην.

Ὀνομάζεται ἀκόμη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως «*Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μονογενῆς, γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων*», διότι εἶναι ὁ μόνος γεννηθεὶς ὑπὸ Πατρός καὶ συνάμα ἄνευ ἀρχῆς, ὅπως ἄνευ ἀρχῆς εἶναι καὶ ὁ Πατήρ. Ταῦτα διατυπώνει καθαρὰ ἡ Καινὴ Διαθήκη. Ὁ Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὀνομάζει τὸν Ἰησοῦν «*Λόγον*» καὶ λέγει ὅτι εἶναι «*μονογενῆς παρὰ Πατρός*» καὶ ὅτι «*κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ὑπῆρχε μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Λόγος ἦτο Θεός*».

Β'. Περὶ τῆς Θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος παρουσιάσθησαν μερικοὶ ἀσεβεῖς χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἔδιδον ἰδικὰς τῶν ἐσφαλμένας ἐξηγήσεις εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐκινδύνευσε νὰ ἀλλάξῃ μορφήν. Αὐτοί, ὅπως ἠξεύρωμεν ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λέγονται *αἰρετικοί*, αἱ δὲ ψευδεῖς διδασκαλαὶ τῶν «*αἰρέσεων*».

Μεταξὺ τῶν αἰρετικῶν τούτων ἦτο εἷς ἱερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ Ἄρειος. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο ἄνευ ἀρχῆς, ὅπως ὁ Πατήρ, ἀλλὰ ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Ἦτο δηλαδὴ κτίσμα τοῦ Πατρὸς. Ἔτσι μετέβαλλε τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς εἰδωλολατρείαν, διότι λατρεύομεν ἕν κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔκαμναν οἱ εἰδωλολάτραι.

Διὰ τοῦτο ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας εἰς τὸ δεῦτερον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως διατυπώνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι «*Φῶς ἐκ φωτός*» δηλαδὴ, ὅπως τὸ φῶς πὺ παράγεται ἀπὸ ἄλλο φῶς, εἶναι καὶ αὐτὸ φῶς, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ αὐτὸς Θεός. Λέγει ἐπίσης τὸ ἄρθρον τοῦτο ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθινὸς Θεός, γεννηθεὶς ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι δημιουργηθεὶς, διότι,

ἐὰν ἦτο δημιουργημα τοῦ Πατρὸς Θεοῦ, θὰ ἦτο κατώτερος ἀπὸ αὐτόν. Λέγει ἀκόμη τὸ ἄρθρον τοῦτο ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴν ἰδίαν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα Θεόν, ὅστις διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον. Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει διὰ τὸν ἑαυτόν του «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν» (Ἰωάν. Ι. 30). Ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὅτι «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν» (Ἰωάν. Α.3).

12. Τρίτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα».

Αἱ διδασκαλῖαι, αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὸ τρίτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως εἶναι.

Α'. Διατὶ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Β'. Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Γ'. Περὶ τῆς Σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Α'. Διατὶ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Ἰησοῦς Χριστός

Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὐάν «Κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν». Αἱ λέξεις αὗται σημαίνουν ὅτι ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς «*νοῦν, θέλησιν καὶ ἐλευθερίαν*», χαρίσματα πού τὰ εἶχε καὶ ὁ Θεός. Μᾶς πληροφορεῖ ἐπίσης, ὅτι τοὺς ἔθεσεν εἰς τὸν Παράδεισον, ὅπου μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, οἱ πρωτόπλαστοι ἦσαν εὐτυχεῖς.

Ἡ παράβασις ὅμως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ φάγουν ἀπὸ τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν, ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἁμαρτίαν, διότι ἁμαρτία εἶναι ἡ παράβασις τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρώτη αὕτη ἁμαρτία τῶν πρωτοπλάστων λέγεται «*προπατορικὸν ἁμάρτημα*».

Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα εἶχεν ἀποτέλεσμα νὰ χάσουν οἱ πρωτόπλαστοι τὴν εὐτυχίαν των καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, πού τοὺς ἐβοήθει. Ἡ *εἰκὼν τοῦ Θεοῦ* (νοῦς, θέλησις, ἐλευθερία) πού εἶχον, ἔχασε τὴν δυνάμιν της καὶ ἔγινε πάρα πολὺ ἀσθενής.

Τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα μετεδόθη εἰς ὅλους τοὺς ἀπογόνους τῶν πρωτοπλάστων. Ἀπὸ τότε οἱ ἄνθρωποι κάμνουν εὐκολώτερα τὴν ἀμαρτίαν. Δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ γίνουν πάλιν δίκαιοι καὶ εὐτυχεῖς, ὅπως ἦσαν οἱ πρωτόπλαστοι πρὶν ἀμαρτήσουν. Ὅσον ἐπερνοῦσαν οἱ αἰῶνες, τόσοι χειρότεροι ἐγίνοντο. Ἐλησμόνησαν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ἐλάτρευον ψευδεῖς θεοὺς.

Ἦλθε καιρὸς, πού ἡ κακία καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφθασεν εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Οἱ ἄνθρωποι ἐγίναν σκληροὶ καὶ θηριώδεις. Χιλιάδες δούλων ἐξεσχίζοντο ἀπὸ τὰ θηρία ἢ ἐσφάζοντο ἀναμεταξύ των εἰς τὰ θέατρα διὰ νὰ διασκεδάζουσι τοὺς κυρίους των. Ἡ δυστυχία τοῦ πλησίον δὲν ἔκαμνεν ἐντύπωσιν. Ἡ ἀνθρωπότης ἐβάδιζε μὲ μεγάλα βήματα εἰς τὴν καταστροφὴν της.

Ἄλλὰ ὁ Πανάγαθος Θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν ἠθέλε τὸ ἀνθρώπινον γένος νὰ καταστραφῆ. Τὸ προεῖπε μάλιστα εἰς τοὺς πρωτοπλάστους. Κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εἶπεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Διάβολον, ὁ ὁποῖος μὲ μορφὴν ὄφως παρεκίνησε τὴν Εὐάν νὰ παραβῆ τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐκ γυναικὸς θὰ γεννηθῆ εἰς τὸν κόσμον, αὐτὸς πού θὰ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν του, δηλαδὴ ὁ Μεσσίας καὶ θὰ σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν. Ἴδου διατὶ ὁ Πανάγαθος Θεὸς ἔστειλεν εἰς τὸν κόσμον τὸν Υἱὸν αὐτοῦ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Β'. Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγένεν ἄνθρωπος (ἐνηθρώπησε), γεννηθεὶς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας, ὅταν αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων ἦτο ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦτο Θεὸς τέλειος ὅπως ἐμάθομεν, ἀλλ' ἦτο καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκτὸς τῆς ἀμαρτίας. Ὁλόκληρος ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἀποδεικνύει, ὅτι ἦτο τέλειος ἄνθρωπος. Ἦσθάνθη ὅλας τὰς λύπας καὶ τὰς χαρὰς τοῦ κόσμου, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Διαφέρει μόνον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, διότι γεννηθεὶς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, δὲν εἶχε τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα.

Ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦτο καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος (Θεάνθρωπος) εἶχε δύο φύσεις τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. Αἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡνωμέναι εἰς τὸ πρόσωπον.

αὐτοῦ καὶ δὲν δύνανται οὔτε νὰ χωρισθοῦν, οὔτε νὰ συγχω-
νευθοῦν εἰς μίαν φύσιν. Εἷς ἱερεὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπο-
λιν, ὀνομαζόμενος Εὐτυχής, ἐδίδασκε τὴν αἴρεσιν ὅτι ἡ ἀνθρω-
πίνη φύσις τοῦ Ἰησοῦ *ἀπερροφήθη* ὑπὸ τῆς θείας καὶ ὁ Ἰησοὺς
ἔχει μόνον θείαν φύσιν. Ἐν τούτῳ ἦτο ἀληθές, τότε ὁ σταυ-
ρικός θάνατός Του ἦτο φαινομενικός, διότι ὁ Θεὸς δὲν θανα-
τώνεται. Διὰ τοῦτο ἡ τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (451) κατε-
δίκασε τὴν αἴρεσιν τοῦ Εὐτυχούς. Σῶζονται καὶ μέχρι σήμε-
ρον ὄπαδοί τῆς αἰρέσεως ταύτης, λεγόμενοι «Μονοφυσίται».
Οὗτοι δὲν ὑπερβαίνουν τὰ 10 ἑκατομμύρια.

Τέλος ὁ Ἰησοὺς ἔχει δύο θελήσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀν-
θρωπίνην, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις Του ὑπο-
τάσσεται εἰς τὴν θείαν. Τὸ καθώρισε τοῦτο ἡ ἕκτη Οἰκουμενικὴ
Σύνοδος (680), διότι μερικοὶ αἵρετικοὶ ἐδίδασκον, ὅτι ὁ Ἰησοὺς
ἔχει μόνον θείαν θέλησιν.

Γ'. Περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἦτο νὰ
ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα
καὶ τὰ κακὰ ἀποτελέσματά του. Ἔτσι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἡ
ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸν ἄνθρωπον, δηλαδὴ ὁ νοῦς, ἡ θέλησις καὶ
ἡ ἐλευθερία, θὰ ἐλάμβανον μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ θὰ ἠμ-
ποροῦσε ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν βοήθειαν τῆς θείας χάριτος, νὰ
γίνῃ δίκαιος καὶ ἀγαθός. Τὸ ἔργον τοῦτο ὀνομάζομεν *ἀπολύ-
τρωσιν* τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων ἐνήργησεν ὁ Ἰησοὺς μὲ
τὰ ἐξῆς μέσα.

α) *Μὲ τὴν διδασκαλίαν Του καὶ μὲ τὸν βίον Του.* Ὁ Σωτὴρ
συναναστραφεῖς τοὺς ἀνθρώπους, ἐπὶ τρία ἔτη, ἐδίδαξε τι ἰδέαν
πρέπει νὰ ἔχωμεν διὰ τὸν Θεόν, πῶς πρέπει νὰ δεικνύωμεν εἰς
αὐτὸν τὴν πίστιν μας καὶ ποῖαν διαγωγὴν πρέπει νὰ ἔχωμεν
πρὸς τὸν πλησίον. Ἐδίδαξεν ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ψυ-
χὴν ἀθάνατον καὶ τι πρέπει νὰ πράττῃ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν Πα-
ράδεισον, ὅταν θὰ παρουσιασθῇ διὰ νὰ κριθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Σωτὴρ πᾶν ὅ,τι ἐδίδασκε τὸ ἔπραττε. Ἦτο παράδειγμα
τελειῶς εὐσεβοῦς καὶ τελειῶς ἐναρέτου ἀνθρώπου. Κατὰ τὴν

‘Αγίαν Γραφήν «ἀμαρτίαν οὐδέποτε ἔκαμε οὔτε εὐρέθη ποτέ δόλος εἰς τὸ στόμα του».

β) *Μὲ τὸν σταυρικόν Του θάνατον*. Περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸν σταυρικόν Του θάνατον, θά μάθωμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ τετάρτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

13. Τέταρτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν *σωτηρίαν ἡμῶν* (ὑπὲρ ἡμῶν). Τοῦτο πολλὰς φορὰς ἀναφέρει ἡ Καινὴ Διαθήκη. Ὁ ἀπόστολος Πέτρος λέγει. «Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν», ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι: «Ἐνῶ ὑπήρξαμεν ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ ἐσυμφιλιώθημεν μὲ αὐτὸν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ».

Ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἐχρησίμευσεν ὡς θυσία εἰς τὸν Θεόν. Αἱ θυσίαι, τὰς ὁποίας ἔκαμνον οἱ Ἑβραῖοι, ἦσαν εἰκόνας τῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ.

Ὁ ἀθῶος καὶ ἀναμάρτητος Ἰησοῦς ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην καὶ τὴν τιμωρίαν διὰ τὰς ἀμαρτίας ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου Του, ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς τὴν συγχώρησιν τῶν ἀμαρτιῶν των. Ἦτο δηλαδὴ ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος *Θυσία Ἀπολυτρωτικὴ* ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ θυσία αὕτη τοῦ Ἰησοῦ χωρὶς βέβαια νὰ δικαιολογῇ τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ φθόνον καὶ κακίαν ἐσταύρωσαν αὐτόν, ἐχρησίμευσεν ὡς μέσον διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν ἀνθρώπων μετὰ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο τὴν ὀνομάζομεν «*Ἰλαστήριον θυσίαν*».

Τὴν Ἰλαστήριον θυσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν ὡς ἑξῆς :

Μετὰ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα, ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη. Ἀλλὰ ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι Πανάγαθος, ἤθελε νὰ γίνῃ συμφιλίωσις αὐτοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔτσι νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν. Ὁ Θεὸς ὁμῶς εἶναι καὶ δίκαιος καὶ «*ἡ Θεία Δικαιοσύνη*» ἀπαιτεῖ νὰ τιμω-

ρηθῆ ὁ ἁμαρτήσας. Τὴν τιμωρίαν αὐτὴν ἠθέλησε νὰ ὑποστῆ ὁ Σωτὴρ ὡς ἀντιπρόσωπος ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Μόνον ὁ Θεὸς Ἰησοῦς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, διότι τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα τὸ εἶχαν ὄλοι οἱ ἄνθρωποι. Τοιοῦτοτρόπως ἡ θυσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἰκανοποίησε τὴν Θεϊὰν Δικαιοσύνην καὶ τότε ἐγένινεν ἡ συμφιλίωσις μετὰ τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τὴν συμφιλίωσιν ἡμπορεῖ εὐκόλα ὁ ἄνθρωπος νὰ κάμνῃ τὸ καλόν, διότι ἔχει πλέον τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

14. Πέμπτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς».

Τὸ πέμπτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ὁμιλεῖ περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου Του, ἔμεινεν ὁ Σωτὴρ εἰς τὸν τάφον τρεῖς ἡμέρας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Ἰησοῦς ἐδίδαξε τὰς ψυχὰς τῶν ἀποθανόντων καὶ ἔφερε τὴν σωτηρίαν εἰς τοὺς δικαίους καὶ εἰς ὄσους ἐπίστευσαν εἰς τὴν διδασκαλίαν Του. Ὁ ἀπόστολος Πέτρος μᾶς λέγει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατέβη εἰς τὸν Ἄδην «καὶ ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς νεκρούς» (Α', Πέτρ. Δ. 6). Ὁ δὲ Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Εἰρηναῖος μᾶς λέγει, ὅτι «ὁ Ἰησοῦς κατέβη εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ ὅτι ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ διὰ νὰ δώσῃ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν» (Εἰρ. κατὰ αἰρ. Βιβλ. Δ. Κεφ. ΙΖ. 2).

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τὴν ταφὴν Του ὁ Ἰησοῦς ἀνεστήθη. Ἡνώθη δηλαδὴ ἡ Θεία Ψυχὴ Του μὲ τὸ Θεῖον Σῶμα Του, τὸ ὁποῖον ἀπεθεώθη, διότι ἔλαβε μέρος εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ μεγαλύτερον θαῦμα καὶ ἡ βᾶσις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐπροφήτευσαν οἱ προφῆται τῆ Παλαιᾶς Διαθήκης, τὴν προεῖπεν ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς καὶ τὴν ἐβεβαίωσαν ὄλοι οἱ Ἀπόστολοι καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἰησοῦς, ὅταν ἐπήγαγεν τελευταίαν φορὰν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς Του: «Ἴδου πηγαίνομεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ

θά τὸν καταδικάσουν εἰς θάνατον καὶ θά τὸν παραδώσουν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς καὶ θά τὸν περιπαίξουν καὶ θά τὸν μαστιγώσουν καὶ θά τὸν πτύσουν καὶ τὴν *τρίτην ἡμέραν θὰ ἀναστηθῆ*. (Μαρκ. I. 33, 34).

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μᾶς βεβαιώνει, ὅτι καὶ ἡμεῖς θὰ ἀναστηθῶμεν ἐκ νεκρῶν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «ὅπως πιστεύωμεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη, ἔτσι πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ θὰ ἀναστήσῃ καὶ θὰ φέρῃ κοντά του τοὺς ἀποθανόντας» (Α΄. Θεσ. Δ. 14).

15. Ἐκτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως διδάσκει *«περὶ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς».*

Ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του ἔμεινεν εἰς τὴν γῆν σαράντα ἡμέρας. Πολλὰς φορές κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο παρουσιάσθη εἰς τοὺς μαθητάς Του καὶ τοὺς ἐδίδασκε. Τοὺς ἀνέθεσε νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ τοὺς ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ τοὺς στείλῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ τοὺς φωτίσῃ καὶ νὰ τοὺς ὀδηγῇ.

Τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν εἶχε παρουσιασθῆ εἰς τοὺς μαθητάς Του καὶ ἐπροχώρει μὲ αὐτοὺς εἰς τὴν Βηθανίαν. Αἰφνης ὕψωσε τὰς χεῖρας Του καὶ τοὺς ἠλόγησε. Καὶ ἀφοῦ τοὺς ἠλόγησε, ὅπως λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, «ἐχώρισθη ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ὑψώνετο σιγά, σιγά εἰς τοὺς οὐρανοὺς» (Λουκ.ΚΔ.52). Ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος λέγει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς «Ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ». (ΙΣΤ 19).

Ἡ Ἁγία Γραφή λοιπὸν μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὸ ἀποθεωθὲν σῶμα Του ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Ἔλαβε δηλαδὴ τὴν θέσιν Του πλησίον τοῦ Πατρὸς, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὶν ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον. Ἀπὸ ἐκεῖ κυβερνᾷ τὸν κόσμον διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὀδηγεῖ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, δηλαδὴ τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει. «Κανεὶς δὲν ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν παρὰ μόνον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος κατέβη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ ὁποῖος τώρα εὐρίσκεται εἰς τὸν οὐρανὸν» (Ἰωάν. Γ. 13).

16. Ἑβδομον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς θὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς τὸν κόσμον, δηλαδὴ θὰ γίνῃ «*Δευτέρα παρουσία Αὐτοῦ*».

Ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Σωτῆρος θὰ εἶναι διάφορος τῆς πρώτης.

Ἡ πρώτη παρουσία Του ἦτο χωρὶς θόρυβον καὶ ταπεινή. Ὁ σκοπὸς Του ἦτο νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ θυσιασθῇ δι' αὐτούς.

Ἡ δευτέρα παρουσία Του θὰ εἶναι «μετὰ δόξης» καὶ σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ δικάσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς ἀγαθοὺς, νὰ τιμωρήσῃ δὲ τοὺς κακοὺς. Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς:

«Ὅταν ἔλθῃ δοξασμένος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μαζὶ μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους Του, τότε θὰ καθήσῃ εἰς τὸν δοξασμένον θρόνον Του καὶ θὰ μαζευθοῦν ἐνώπιόν Του ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ θὰ τοὺς χωρίσῃ, ὅπως ὁ ποιμὴν χωρίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἔρφια» (Ματθ. ΚΕ. 31—33).

Ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν Του θὰ κρίνῃ τὸν καθένα, ἐὰν ἔπραξε σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν Του. Ὅσοι ἔδειξαν τὴν πίστιν των μὲ τὰ ἀγαθὰ ἔργα των καὶ ἠγάπησαν τὸν πλησίον των καὶ τοῦ ἔκαμαν καλὸν εἰς τὰς δυστυχίας του θὰ ὑπάγουν εἰς τὸν *Παράδεισον*. Ἐκεῖ κοντὰ εἰς τὸν Θεόν, θὰ ἔχουν αἰώνιαν εὐτυχίαν.

Ὅσοι δὲν ἠγάπησαν τὸν πλησίον των καὶ δὲν τοῦ ἔκαμαν καλὸν εἰς τὰς δυστυχίας του, θὰ ὑπάγουν εἰς τὴν *κόλασιν*. Ἐκεῖ μακρὰν ἀπὸ τὸν Θεὸν θὰ θλίβονται αἰώνια, διότι θὰ ἐνθυμοῦνται τὰς ἀμαρτίας των, ποὺ τοὺς ἔφεραν τὴν αἰώνιαν δυστυχίαν.

Πότε θὰ γίνῃ ἡ δευτέρα παρουσία Του, λέγει ὁ Ἰησοῦς, δὲν γνωρίζει κανεὶς παρὰ μόνον ὁ Θεός. (Ματθ. ΚΔ. 36). Διὰ τοῦτο πρέπει οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι πάντοτε ἔτοιμοι ἔχοντες θερμὴν πίστιν καὶ κάμνοντες καλὰς πράξεις.

Πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Σωτῆρος θὰ γίνῃ ἡ ἀνά-

Ἄντ. Παππαδάτου—Στ. Δουφεξῆ, Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

3

στασις τῶν νεκρῶν. Περί αὐτοῦ θὰ μάθωμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν δύο τελευταίων ἄρθρων τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

17. Ὁγδοὸν ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν».

Εἰς τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Θεότητος καὶ ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ, τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Αἱ διδασκαλαὶ αἱ ὅποια περιέχονται εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο εἶναι.

Α'. Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Β'. Περί τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Α'. Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος

Τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως μᾶς διδάσκει ὅτι πιστεύομεν, ὄχι μόνον εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ Θεὸν Υἱόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τρίτον πρόσωπον τῆς μιᾶς Θεότητος, εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὀνομάζομεν *Κύριον*, διότι ἐξουσιάζει τὸ Σύμπαν, ὅπως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός. Διὰ τοῦτο τὸ προσκυνούμεν καὶ τὸ δοξάζομεν, ὅπως τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ἐνας αἰρετικὸς Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μακεδόنيος, ἐδίδασκε τὴν ἀσεβῆ αἵρεσιν, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς μιᾶς Θεότητος, ἀλλὰ εἶναι κτίσμα καὶ ἔτσι μόνον δύο πρόσωπα ὑπάρχουν εἰς μίαν Θεότητα, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός. Διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα Οἰκουμένη Σύνοδος, ἡ ὅποια ἔγινεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (381) ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι Θεός, ὅπως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι *ζωοποιόν*, διότι δίδει ζωὴν καὶ δύναμιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς προφῆτας καὶ τοὺς ἱεροὺς ἄνδρας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οἱ ὅποιοι τόσα πράγματα ἐδίδαξαν καὶ ἐπροφήτευσαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν (τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν). Ὁ

ἀπόστολος Πέτρος γράφει ὅτι «ὕπο Πνεύματος Ἁγίου ὀδηγούμενοι ὠμίλησαν οἱ προφηταί» (2 Πετ. Α. 21).

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Ἀποστόλους σταλὲν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν πεντηκοστὴν ἡμέραν μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του. Κατέβη τότε εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀποστόλων καὶ ὠμοίαζε μὲ γλώσσας πυρίνας.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται αἰώνως ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἀποστέλλει τοῦτο διὰ τοῦ Υἱοῦ, διὰ νὰ ἀγιάζη καὶ νὰ φωτίζη τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν Χριστόν. Διευθύνει δὲ διαρκῶς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ Παπικὴ καὶ ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία παραδέχονται, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Διὰ τοῦτο προσθέτουν εἰς τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως τὴν φράσιν «*καὶ τοῦ Υἱοῦ*» (τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον). Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν. Δὲν γράφει πούθεν ἡ Ἁγία Γραφή, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὅταν ὁ Χριστὸς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ στείλῃ εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ νὰ τοὺς φωτίσῃ, λέγει καθαρὰ «*τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον*».

Β'. Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος

Ἀπὸ τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, τὰ ὅποια ἕως τῶρα ἐξηγήσαμεν, μανθάνομεν ὅτι ἡ μία Θεότης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία πρόσωπα, ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀπὸ τὸν Υἱὸν ὅστις γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὅποιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ στέλλεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ Υἱοῦ. Τὰ τρία αὐτὰ πρόσωπα λέγομεν «ὑποστάσεις», τὴν δὲ μίαν Θεότητα ἡμποροῦμεν νὰ τὴν λέγωμεν καὶ «Ἁγία Τριάς».

Τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος πολλὰς φορὰς ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Εἰς τὴν βάπτισιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάνη καθαρὰ ἡ Ἁγία Τριάς. Ὁ Πατὴρ ὠμίλει, ὁ Υἱὸς ἐβάπτιζετο καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατέβαινε πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μὲ μορφήν περιστερᾶς. (Ματ. Γ. 16, 17).

Αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ὅλοι τῆς

αὐτῆς οὐσίας, δηλαδή καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι Θεὸς καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι Θεὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι Θεός.

Δὲν ἀποτελοῦν ὁμῶς αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τρεῖς Θεοῦς, ἀλλὰ ἓνα Θεόν ἀλλὰ χωρὶς νὰ συγχωνεύωνται. Πῶς γίνεται αὐτό, δὲν ἠμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τέλεια τὸ ἀτελὲς ἀνθρώπινον πνεῦμα. Διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος λέγεται *μυστήριον*.

Τέλος πρέπει νὰ ἠξεύρωμεν ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν τριῶν ὑποστάσεων εἶναι πρώτη ἢ μεγαλυτέρας ἀξίας ἀπὸ τὰς ἄλλας, διότι ὅλοι εἶναι ἴσοι καὶ ὑπῆρχον καὶ θὰ ὑπάρχουν αἰωνίως.

18. Ἐνατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«*Εἰς Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν*».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο μᾶς διδάσκει.

Α'. Περὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Β'. Περὶ τῶν γνωρισμάτων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Α'. Περὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας

Ἐκκλησία λέγεται τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἀναγνωρίζουν αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας τῶν.

Ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ζῶντας χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἀγωνίζονται διὰ νὰ γίνουν δίκαιοι καὶ ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς, οἱ ὅποιοι ἔζησαν ἐπὶ τῆς γῆς σύμφωνα μὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἶναι «*δρατὴ*», ἐπειδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ζῶντας χριστιανούς καὶ «*ἀόρατος*» ἐπειδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἀποθανόντας δικαίους καὶ συνάμα, ἐπειδὴ ἔχει ἀόρατον ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τὴν Ἐκκλησίαν ἴδρυσεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐξήπλωσαν οἱ Ἀπόστολοι. Οὗτοι ἔλαβον ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν τὴν ἐξουσίαν νὰ διοικοῦν τοὺς χριστιανούς, νὰ διδάσκουν αὐτοὺς καὶ νὰ μεταδίδουν εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο τῶν Ἀποστόλων μεταδίδεται συνεχῶς εἰς ἐκλεκτοὺς χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν «*κληρικούς*». Οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ λέγονται «*λαῖκοι*».

Ἡ Ἐκκλησία σκοπὸν ἔχει νὰ διατηρῇ ἀμετάβλητον τὴν

διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, νά ὀδηγῆ τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὸν καλὸν δρόμον καὶ νά μεταδίδῃ εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, διὰ νά τοὺς βοηθῆ νά ἐπιτύχουν τὴν μετὰ τὸν θάνατόν των εὐτυχίαν των εἰς τὸν Παράδεισον.

Β'. Περὶ τῶν γνωρισμάτων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας

Τὰ γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὰ ἑξῆς.

1) Εἶναι *Μία*, διότι μία εἶναι ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Χριστὸς καὶ μία ἡ πίστις, ἥτις συνδέει τὰ μέλη της.

Δυστυχῶς ὅλοι οἱ χριστιανοί, ποὺ ἀπετέλεσαν τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἔμειναν ἐνωμένοι. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως, ὅπως ἡξεύρωμεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἐπίστευσαν εἰς μερικὰς διδασκαλίας, αἱ ὁποῖαι δὲν περιέχονται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν. Οἱ χριστιανοὶ οὗτοι ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἰδικὰς τῶν Ἐκκλησίας. Λέγονται «*ἑτερόδοξοι*».

Αἱ Ἐκκλησῖαι αὗται εἶναι ἡ Παπικὴ ἢ Δυτικὴ καὶ ἡ Προτεσταντικὴ, τὴν ὁποίαν λέγομεν καὶ Ἐκκλησίαν τῶν Διαμαρτυρομένων. Ἐκτὸς αὐτῶν ἐσχηματίσθησαν καὶ ἄλλαι ἑτερόδοξοι Ἐκκλησῖαι, ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁπαδῶν των εἶναι ἀσήμαντος.

Ἡ μόνη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διετήρησεν ἀμετάβλητον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος.

2) Εἶναι *Ἁγία*, διότι ἅγιος εἶναι ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς Ἰησοῦς, ἅγιον εἶναι τὸ Πνεῦμα, ποὺ μεταδίδει εἰς αὐτὴν τὴν Θεῖαν χάριν καὶ ἁγίους φροντίζει νά κάμῃ τοὺς χριστιανοὺς.

3) Εἶναι *Καθολικὴ*, διότι προορισμὸς της εἶναι νά περιλάβῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

4) Εἶναι *Ἀποστολικὴ*, διότι διατηρῆ πάντοτε ἀμετάβλητον τὴν γραπτὴν καὶ προφορικὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων, ἡ ὁποία περιέχεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν.

19. Δέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«*Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως διδάσκει νά

πιστεύωμεν εἰς τὸ βάπτισμα, διὰ τοῦ ὁποῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι μας. Μὲ τὸ βάπτισμα γινόμεθα μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τότε λαμβάνομεν μέρος εἰς ὅλας τὰς ἱεράς τελετάς, αἱ ὁποῖαι μᾶς μεταδίδουν τὴν Θεῖαν χάριν καὶ αἱ ὁποῖαι λέγονται «Μυστήρια».

Μυστήρια γενικῶς ὀνομάζομεν τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας ἢ δόγματα καὶ γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦμεν νὰ κατανοήσωμεν τελείως, διότι εἴμεθα ἀτελεῖς. Τοιαῦτα εἶναι τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος, ἡ ἀπολύτρωσις τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ Ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος καὶ ἄλλα. Ἰδιαιτέρως ὅμως Μυστήρια ὀνομάζομεν τὰς ἐπὶ τὰς ἱεράς τελετάς, μὲ τὰς ὁποίας διὰ ὄρατῶν σημείων μεταδίδεται εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἡ Θεία χάρις.

Τὰ κύρια γνωρίσματα τῶν μυστηρίων εἶναι.

α) Ἡ *σύστασις τῶν* ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

β) *Τὰ αἰσθητὰ σημεία*, δηλαδὴ ἡ ὕλη τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται ὁ κληρικὸς διὰ νὰ τελέσῃ ταῦτα (οἶνος, ἄρτος, ἔλαιον κτλ.) καὶ ἡ *τέλεσις* αὐτῶν ὑπὸ τοῦ κληρικοῦ, ποῦ ὑπάρχει γενικῶς εἰς ὅλα τὰ μυστήρια.

Τὰ ἐπὶ τὰ Μυστήρια εἶναι τὸ *Βάπτισμα*, τὸ *Χρῖσμα*, ἡ *Μετάνοια* (ἢ Ἐξομολόγησις), ἡ *Θεία Εὐχαριστία* (ἢ Μετάληψις ἢ Κοινωνία), ἡ *Ἱερωσύνη* (ἢ Χειροτονία), ὁ *Γάμος* καὶ τὸ *Εὐχέλαιον*.

Τὰ τέσσαρα πρῶτα Μυστήρια, δηλαδὴ τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα, ἡ Μετάνοια καὶ ἡ Θεία Εὐχαριστία, εἶναι *ὑποχρεωτικὰ* διὰ κάθε χριστιανόν. Τὰ λοιπὰ, δηλαδὴ ἡ Ἱερωσύνη, ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον, δὲν εἶναι ὑποχρεωτικά, ἀλλὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ Χριστιανοῦ.

Ἐκ τῶν Μυστηρίων ἡ Μετάνοια, ἡ Θεία Εὐχαριστία, ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον ἠμποροῦν νὰ τελεσθοῦν πολλὰς φορές. Τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα καὶ ἡ Ἱερωσύνη τελοῦνται μόνον μίαν φοράν.

Διὰ νὰ μεταδοθῇ ἡ Θεία χάρις διὰ τῶν Μυστηρίων χρειάζεται ἡ τέλεσις τούτων ὑπὸ κληρικοῦ καὶ ἡ *πίστις* τοῦ χριστιανοῦ, ὅτι τὰ Μυστήρια μεταδίδουν εἰς αὐτὸν τὴν Θεῖαν χάριν.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία δέχεται τὰ ἐπὶ τὰ Μυστήρια μὲ μερικὰς διαφοράς, ὅπως θὰ μάθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ καθενὸς Μυστηρίου.

Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία δέχεται ἐκ τῶν Μυστηρίων μόνον τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν μὲ μερικὰς διαφορὰς, τὰ δὲ ἄλλα θεωρεῖ ἀπλᾶς τελετάς.

Κατωτέρω θὰ ἐξετάσωμεν τὸ κάθε Μυστήριον χωριστά.

1. Τὸ Βάπτισμα.

Βάπτισμα εἶναι τὸ Μυστήριον μὲ τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει τὴν Θεῖαν χάριν, ἣτις τοῦ δίδει τὴν συγχώρησιν τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καθὼς καὶ τῶν προσωπικῶν του ἁμαρτιῶν, ἐὰν εἶναι ἐνήλικος.

Τὸ Βάπτισμα τελεῖ ὁ ἱερεὺς βυθίζων τὸν βαπτιζόμενον τρεῖς φορές εἰς τὸ ἡγιασμένον ἀπὸ αὐτὸν ὕδωρ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους οἱ βαπτιζόμενοι ἔπρεπε πρῶτα νὰ κατηχηθοῦν. Μόνον μετὰ τὸ Βάπτισμα οἱ ἄνθρωποι ἐγίνοντο μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐλέγοντο τότε *Πιστοί*.

Ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη, ἡ Ἐκκλησία ἐθεώρησεν ὀρθὸν νὰ γίνεται τὸ Βάπτισμα κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν. Τότε τὴν κατήχησιν τοῦ βαπτίσματος ἐκτελεῖ ὁ Ἀνάδοχος (νουνός), οἱ γονεῖς, ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖον.

Ὅταν τὸ βρέφος εἶναι ἀσθενὲς καὶ ὑπάρχει φόβος νὰ μείνη ἀβάπτιστος, ἐπέτρεψεν ἡ Ἐκκλησία νὰ βαπτίζεται διὰ ραντίσματος ἢ μὲ τρεῖς ἀνυψώσεις εἰς τὸν ἀέρα, ἔστω καὶ ἀπὸ λαϊκόν.

Τὸ βάπτισμα ἐσύστησεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ὅταν ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ διδάξουν τὸ Εὐαγγέλιον τοὺς εἶπε. «Πηγαίνετε νὰ διδάξετε ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. ΚΗ. 19).

Τὰ ὁρατὰ σημεῖα τοῦ Βαπτίσματος εἶναι ἔλαιον καὶ ὕδωρ. Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν 14ον αἰῶνα τελεῖ τὸ Βάπτισμα διὰ ραντίσματος, ἐνῶ μέχρι τότε ἐσεβάσθη τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τῆς τὴν σημασίαν τῆς λέξεως «βαπτίζω» ἢ ὁποία σημαίνει «βυθίζω».

Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία δέχεται μὲν τὸ Βάπτισμα ὡς μυστήριον, ἀλλὰ νομίζει ὅτι δὲν ἐξαλείφει τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, παρὰ μόνον ὅτι ὁ Θεὸς μετὰ τὸ Βάπτισμα δὲν τὸ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του. Τελεῖ καὶ αὕτη τὸ Βάπτισμα διὰ ραντισμοῦ.

2. Τὸ Χρῖσμα.

Τὸ Χρῖσμα εἶναι Μυστήριον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ βαπτισθεὶς χρίεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως μὲ τὸ Ἅγιον Μύρον καὶ λαμβάνει τὴν Θεῖαν χάριν.

Ἡ Θεία χάρις δίδει εἰς τὸν βαπτισθέντα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, ποὺ τὸν βοηθοῦν νὰ ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ τὸν καλὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς. Διὰ τοῦτο τὸ Χρῖσμα τελεῖται ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα.

Τὸ Χρῖσμα ἐούστησαν οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ὁποῖοι ἔθετον τὴν χεῖρα των ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν βαπτιζομένων, διὰ νὰ μεταδώσουν εἰς αὐτοὺς τὴν Θεῖαν χάριν. Κατόπιν ὁμως, ἐπειδὴ δὲν εἶχον τὸν καιρὸν νὰ πηγαίνουν εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἠγάζον μὲ τὴν προσευχὴν των τὸ Ἅγιον Μύρον καὶ τοῦ ἔδιδον τὴν δύναμιν νὰ μεταδίδῃ τὴν Θεῖαν χάριν, ἔπειτα δὲ τὸ ἔστελλον εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους των καὶ ἔχρion μὲ αὐτὸ τοὺς βαπτιζομένους.

Τὸ ὄρατὸν σημεῖον τοῦ Χρίσματος εἶναι τὸ ἔλαιον εἰς τὸ ὁποῖον θέτουν διαφόρους εὐώδεις οὐσίας, ποὺ παριστάνουν τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀγιάζεται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου μαζί μὲ ἄλλους Ἀρχιερεῖς κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Ὅλοι αἱ ἀνεξάρτητοι Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἠμποροῦν νὰ ἀγιάζουν τὸ Ἅγιον Μύρον. Ἡ ἰδική μας ὁμως Ἐκκλησία τὸ λαμβάνει ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ νὰ δείξῃ τὸν σεβασμὸν τῆς πρὸς αὐτό.

Μὲ τὸ Ἅγιον Μύρον χρεῖι ὁ ἱερεὺς τὸν βαπτισθέντα εἰς τὸ μέτωπον, τὴν ρίνα, τὸ στόμα καὶ τὰ ὦτα, διὰ νὰ ἀγιασθοῦν ὁ νοῦς καὶ αἱ αἰσθήσεις καὶ εἰς τὰς χεῖρας καὶ πόδας, διὰ νὰ ἀγιασθοῦν τὰ ἔργα του. Λέγει δὲ ὁ ἱερεὺς ὅταν χρεῖι: «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου, ἀμήν», δηλαδὴ ὅτι τὸ Χρῖσμα βεβαιώνει τὸ Βάπτισμα καὶ δίδει τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν τὸ Χρῖσμα τελεῖται μόνον ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον καὶ παρέχεται εἰς τὰ παιδιά χωριστὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐχρίσθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον κατέβη εἰς αὐτὸν ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμά του.

Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ τὴν Παπικὴν μὲ

τὴν διαφορὰν ὅτι θεωρεῖ τὸ Χρῖσμα ἀπλὴν τελετὴν καὶ τὸ παρέχει μὲ ἐπίθεσιν μόνον τῶν χειρῶν.

3. Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις.

Ἡ Μετάνοια εἶναι Μυστήριον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Χριστιανὸς μετανοῶν εἰλικρινὰ διὰ τὰς ἁμαρτίας του, ὁμολογεῖ αὐτάς εἰς τὸν ἱερέα καὶ λαμβάνει ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν συγχώρησιν, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ τῆς ἀναγινωσκομένης παρ' αὐτοῦ συγχωρητικῆς εὐχῆς.

Τὸ μυστήριον τοῦτο τελεῖ κατάλληλος ἱερεὺς διοριζόμενος ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον, ὁ ὁποῖος λέγεται Πνευματικός. Οὗτος πρέπει νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ συμβουλεύῃ τὸν χριστιανὸν καὶ συνάμα διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτόν, ὅταν τὰ ἁμαρτήματά του εἶναι βαρέα, τὰ «Ἐπιτίμια». Τὰ ἐπιτίμια εἶναι εὐσεβεῖς πράξεις, ὅπως ἡ συχνὴ προσευχή, ἡ νηστεία, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ἀνάγνωσις θρησκευτικῶν βιβλίων κ.τ.λ. Τὰ ἐπιτίμια δίδονται, διὰ νὰ δεῖξῃ ὁ ἐξομολογούμενος μὲ τὴν πρόθυμον ἐκτέλεσίν των τὴν εἰλικρινῆ του μετάνοιαν καὶ διὰ νὰ ὠφεληθῇ ἠθικῶς συνειθίζων νὰ κάμνῃ ἀγαθὰς πράξεις, ἀντιθέτους πρὸς ἐκείνας ποὺ ἔπραξεν ἁμαρτάνων.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐσύστησεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ συγχωροῦν τὰς ἁμαρτίας τῶν μετανοούντων, αὐτοὶ δὲ μετέδωκαν τὸ δικαίωμα αὐτὸ εἰς τοὺς διαδόχους των κληρικούς. Τοὺς εἶπε «Ὅσα ἁμαρτήματα συγχωρήσετε ἐπὶ τῆς γῆς θὰ εἶναι συγχωρημένα εἰς τὸν οὐρανὸν» (Ματθ. ΙΗ. 18).

Τὰ ὁρατὰ σημεῖα τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ ἐξομολόγησις τοῦ χριστιανοῦ καὶ ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως εἰς τὸν ἐξομολογούμενον καθὼς καὶ ἡ συγχωρητικὴ εὐχή.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὰ ἐπιτίμια ὡς ποινάς, διὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ Θεῖα δικαιοσύνη. Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἐκδικητικὸς, ἀλλὰ φιλόανθρωπος.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἔχει μίαν παράδοξον διδασκαλίαν διὰ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Διδάσκει, ὅτι διὰ νὰ σωθῇ ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ κάμῃ ὀρισμένον ἀριθμὸν ἀγαθῶν ἔργων. Ὀνομάζει τὰ ἔργα αὐτὰ «ἀξιομισθίας». Ἐὰν κάμῃ περισσοτέρας ἀξιομισθίας, τὸ περισσεύμα τὸ ἔχει ὁ Πάπας εἰς τὴν διάθεσίν του, μέγαν δὲ θησαυρὸν ἀξιομισθιῶν ἔχει ποὺ ἐπερίσσευσαν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἄγλους. Ἀπὸ τὰς ἀξιομισθίας

αυτάς δίδει ὁ Πάπας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί του εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ποὺ μετενόησαν καὶ τοὺς κατεδίκασεν ὁ ἱερεὺς νὰ κάμουν ὠρισμένον ἀριθμὸν ἀξιομισθίας καὶ ἔτσι χορηγεῖ ὁ Πάπας τὰς λεγομένας «ἀφέσεις». Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν Παπῶν ἐγίνεν αἰτία νὰ χωρισθῇ ἀπὸ αὐτοὺς ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν Μετανοίαν ὡς ἀπλὴν τελετὴν ὠφέλιμον εἰς τοὺς χριστιανούς.

4. Ἡ Θεία Εὐχαριστία.

Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ Μυστήριον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ χριστιανὸς μεταλαμβάνων τὸν ἁγιασμένον ἄρτον καὶ οἶνον, μεταλαμβάνει τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεισιν τῶν ἁμαρτιῶν του καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, διότι μᾶς ἐνώνει μὲ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Τελεῖ τοῦτο ὁ Ἄρχιερεὺς ἢ ἱερεὺς καὶ μαζὶ μὲ πολλοὺς ὕμνους καὶ προσευχάς, ἀποτελεῖ τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν, περὶ τῆς ὁποίας θὰ μάθωμεν εἰς τὴν Λειτουργικὴν.

Τὴν Θεϊαν Εὐχαριστίαν ἐσύστησεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸν μυστικὸν Δεῖπνον. Ἔλαβε τότε ἄρτον, τὸν ἠλόγησε καὶ τὸν ἐπρόσφερον εἰς τοὺς μαθητάς του εἰπών: «Λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ Σῶμα μου». Κατόπιν ἔλαβε οἶνον, τὸν ἠλόγησε καὶ τὸν ἐπρόσφερον εἰς τοὺς μαθητάς του εἰπών: «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου».

Τὰ ὁρατὰ σημεῖα τῆς Θεϊας Εὐχαριστίας εἶναι ἄρτος ἔνζυμος καὶ οἶνος.

Διὰ νὰ μεταλάβῃ ὁ χριστιανὸς τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας. Τὸ ἐπιτυγχάνει αὐτὸ μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας μὲ τὸ ὁποῖον καθαρίζεται ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας του.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία δὲν τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο, ὅπως τὸ ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἀντὶ νὰ μεταχειρίζεται ἔνζυμον ἄρτον, μεταχειρίζεται ἄζυμον, ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς ἔνζυμον ἄρτον ἔφαγε κατὰ τὸν μυστικὸν Δεῖπνον. Ἐπίσης μόνον οἱ κληρικοί τῆς κοινωνοῦν τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ οἱ δὲ λαϊκοὶ μόνον τὸ Σῶμα. Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι, ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἠλόγησε καὶ ἐπρόσφερε τὸν οἶνον κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον εἶπε: «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες».

Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία δὲν παραδέχεται πραγματικὴν

μεταβολήν (μετουσίωσιν) εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως παραδέχεται ἡ Παπικὴ καὶ ἡ Ὁρθόδοξος. Οἱ Προτεστάνται λέγουν ὅτι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μεταδίδεται μὲ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, τὰ ὁποῖα συμβολίζουν μόνον τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

5. Ἡ Ἱερωσύνη ἢ Χειροτονία.

Ἡ Ἱερωσύνη εἶναι τὸ Μυστήριον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κρινόμενος κατάλληλος χριστιανός, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν (χειροτονία) καὶ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἀρχιερέως, λαμβάνει τὴν Θεῖαν χάριν, ἢ ὁποία δίδει εἰς αὐτὸν τὴν δύναμιν νὰ τελῇ τὰ Μυστήρια, νὰ διδάσκη τοὺς χριστιανοὺς καὶ νὰ διοικῇ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ποὺ λαμβάνουν οἱ χειροτονοῦμενοι κληρικοί, λέγεται καὶ αὕτη Ἱερωσύνη, οἱ δὲ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης εἶναι ὁ τοῦ Ἀρχιερέως ἢ Ἐπισκόπου, ὁ τοῦ Ἱερέως ἢ Πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ Διακόνου.

Ὁ Ἀρχιερεὺς τελεῖ ὅλα τὰ Μυστήρια καὶ τὰς τελετάς, διδάσκει τοὺς χριστιανοὺς καὶ διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Ἱερεὺς τελεῖ ὅλα τὰ μυστήρια καὶ τὰς τελετάς πλὴν τῆς Ἱερωσύνης, διδάσκει τοὺς χριστιανοὺς καὶ διοικεῖ αὐτούς, ὑπακούων εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχιερέως. Ὁ δὲ Διάκονος βοηθεῖ τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερεῖς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἱερῶν καθήκοντων τῶν.

Τὰ διάφορα ὀνόματα τῶν κληρικῶν εἶναι ἀπλῶς τίτλοι τιμῆς. Ὁ Ἀρχιερεὺς ἢ Ἐπίσκοπος δύναται νὰ ἔχη τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τοῦ Μητροπολίτου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Ἱερεὺς δύναται νὰ ἔχη τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιμανδρίτου, τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου, τοῦ οἰκονόμου κ.τ.λ. καὶ ὁ Διάκονος τὸν τίτλον τοῦ ἀρχidiaκόνου.

Τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης ἐσύστησεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὸ δικαίωμα νὰ διοικοῦν καὶ νὰ διδάσκουν τοὺς χριστιανοὺς καὶ νὰ μεταδίδουν εἰς αὐτούς τὴν Θεῖαν Χάριν, εἰπὼν «ὅπως μὲ ἔστειλεν ὁ Πατήρ, ἔτσι καὶ ἐγὼ σὰς στέλλω» (Ἰωάν. Κ, 20). Τὸ δικαίωμα τοῦτο, δηλ. τὴν Ἱερωσύνην, μετέδιδον οἱ Ἀπόστολοι θέτοντες τὰς χεῖρας καὶ προσευχόμενοι ὑπὲρ τῶν χειροτονουμένων.

Τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης τελεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως διὰ τοὺς Ἱερεῖς καὶ Διακόνους, ὑπὸ δύο δὲ ἢ περισσοτέρων Ἀρχιερέων διὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία δέχεται τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης, ὅπως ἡ Ὁρθόδοξος. Ἄλλ' ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία δὲν δέχεται τὴν Ἱερωσύνην ὡς Μυστήριον, ἀλλὰ ὡς Ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν διορίζονται καὶ παύονται ἀπὸ τὸ κράτος ἡ Ἐκκλησιαστικὴν Ἐπιτροπὴν. Οἱ βαθμοὶ τῶν κληρικῶν κατὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους εἶναι τοῦ Ἱερέως καὶ τοῦ Διακόνου καὶ διορίζονται οὐχὶ μὲ χειροτονίαν, ἀλλὰ μὲ ἀπλὴν τελετὴν μετὰ τὴν ὁποίαν παραλαμβάνουν τὴν ὑπηρεσίαν των. Μόνον ἓνα τμῆμα τῆς Προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας, αἱ Ἀγγλικανικαὶ ἢ Ἐπισκοπιαναὶ λεγόμεναι Ἐκκλησίαι, κάμνουν τοὺς κληρικούς των μὲ χειροτονίαν καὶ ἔχουν καὶ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης.

6. Ὁ Γάμος.

Ὁ Γάμος εἶναι Μυστήριον κατὰ τὸ ὅποιον μεταδίδεται ἡ Θεία χάρις διὰ τοῦ κληρικοῦ εἰς τὴν θεληματικὴν ἔνωσιν ἀνδρὸς καὶ γυναικός, διὰ νὰ βοηθοῦν ὁ εἷς τὸν ἄλλον καὶ διὰ νὰ ἀποκτήσουν τέκνα καὶ νὰ κάμουν οἰκογένειαν.

Τὸν γάμον τελεῖ ὁ Ἀρχιερεὺς ἢ ὁ Ἱερεὺς, οἱ δὲ συνδεόμενοι μὲ τὸ Μυστήριον τοῦ Γάμου πρέπει νὰ ἔχουν τὴν νόμιμον ἡλικίαν, διὰ νὰ ἐννοοῦν καλὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Γάμου καὶ νὰ ἠμποροῦν νὰ συντηροῦν οἰκογένειαν. Ἐπίσης πρέπει νὰ μὴ εἶναι συγγενεῖς.

Τὸν Γάμον ἐσύστησεν αὐτὸς ὁ Θεός, ὅστις ἐδημιούργησε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐάν καὶ τοὺς ἠύλόγησε λέγων «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» (Γεν. Α. 28). Ἠγίασε δὲ τὸν Γάμον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς παρευρεθεὶς εἰς τὸν Γάμον εἰς τὴν Κανά τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἔκαμε καὶ τὸ πρῶτον Του θαύμα.

Οἱ Ἀπόστολοι δίδουν μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν Γάμον καὶ ἀναφέρουν εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ποῖα εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν συζύγων, διότι ἐκ τῶν καλῶν συζύγων σχηματίζεται ἡ οἰκογένεια καὶ ἐκ τῶν καλῶν οἰκογενειῶν ἡ καλὴ Κοινωνία.

Ὁ Γάμος δὲν διαλύεται παρὰ μόνον εἰς σπανίας περιπτώσεις, ποὺ δὲν εἶναι δυνατόν πλεον νὰ ἐκπληρωθῇ ὁ σκοπὸς του. Τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ὀρίζει λεπτομερῶς ἡ Ἐκκλησία. Ὁ Γάμος δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ μετὰ τὴν διάλυσιν εἰς περίπτωσιν θανάτου τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων μόνον τρεῖς φορές.

Τὰ ὁρατὰ σημεῖα τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶναι τὰ δακτυλῖδια ποὺ φοροῦν οἱ μέλλοντες νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸν Γάμον, τὰ

ὅποια φανερώνουν τὴν μεταξύ των συμφωνίαν καὶ λέγονται «ἀρραβῶνες». Ἐπίσης δύο στέφανοι μὲ τοὺς ὁποίους στεφανώνονται. Οὗτοι φανερώνουν τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν τιμὴν των ποῦ συνεχίζουν τὸ θεῖον ἔργον τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία εἰς τὸ Μυστήριον τοῦ Γάμου συμφωνεῖ μὲ τὴν Ὁρθόδοξον, ἐκτὸς τῆς διαλύσεως αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἀπαγορεύει τελείως.

Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὸν Γάμον ὡς ἀπλὴν τελετὴν. Οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὴν κάμνουν τὸν λεγόμενον *Πολιτικὸν* γάμον μὲ συμβόλαιον. Διὰ τοῦτο ἡ διάλυσις τοῦ γάμου εἶναι συχὴ καὶ γίνεται εἰς τὸ δικαστήριον μόνον.

7. Τὸ Εὐχέλαιον.

Τὸ Εὐχέλαιον εἶναι Μυστήριον κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἀσθενὼν χριστιανὸς χρίεται ὑπὸ τοῦ Ἱερέως μὲ ἁγιασμένον ἔλαιον καὶ λαμβάνει τὴν Θεῖαν χάριν, διὰ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν θεραπείαν του.

Τὸ μυστήριον τοῦτο τελεῖται κυρίως διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ ὅποιοι θεραπεύονται, ἂν κρίνη τοῦτο καλὸν ὁ Θεὸς καὶ συγχωροῦνται, ἂν εἰλικρινῶς μετανοοῦν, κατόπιν δὲ μεταλαμβάνουν. Διὰ τοῦτο συγγενεῦει τὸ Εὐχέλαιον μὲ τὴν Μετανοίαν καὶ δύναται νὰ παρέχη τοῦτο ἢ Ἐκκλησία καὶ εἰς ὑγιεῖς, διὰ νὰ βοηθήσῃ ἀκόμη περισσότερο τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν των μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας. Ἡ Ἐκκλησία μας τελεῖ τὸ Μυστήριον τοῦτο εἰς τοὺς ναοὺς δι' ὄλους τοὺς χριστιανοὺς τὴν Μεγάλην Τετάρτην, διότι πολλοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐξομολογοῦνται, διὰ νὰ κοινωνήσουν τὴν Μεγάλην Πέμπτην.

Τὸ Εὐχέλαιον τελεῖται ὑπὸ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων Ἱερέων, ὁρατὸν δὲ σημεῖον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἔλαιον μὲ τὸ ὅποιον, ἀφοῦ τὸ εὐλογήσουν, ἀλείφουν διάφορα μέρη τοῦ σώματος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τὸ Μυστήριον τοῦτο ἵδρυσεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Οἱ Ἀπόστολοι κατ' ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος «ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον αὐτούς (Μαρκ. ΣΤ. 13). Οὗτοι μετέδωκαν τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἰς τοὺς διαδόχους των κληρικούς. Ὁ ἀδελφὸς Ἰάκωβος εἰς τὴν ἐπιστολὴν του συμβουλεύει τὸν ἀσθενοῦντα νὰ καλέσῃ τοὺς Ἱερεῖς νὰ προσευχηθοῦν δι' αὐτὸν καὶ νὰ τὸν ἀλείψουν μὲ ἔλαιον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ τότε ἡ μετὰ πίστιν προσευχὴ θὰ τὸν θεραπεύσῃ καὶ ἐὰν ἔχη κάμει ἁμαρτίας θὰ τὸν συγχωρήσῃ (Ἰακ. Ε. 14).

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ μὲν ὡς Μυστήριον τὸ Εὐχέλαιον, ἀλλὰ νομίζει ὅτι πρέπει νὰ τελεῖται μίαν φοράν μόνον εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν, ὡς ἐφόδιον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν των. Τοῦτο οὔτε ὁ Χριστὸς τὸ εἶπε, οὔτε ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος.

Οἱ Διαμαρτυρούμενοι θεωροῦν τὸ Εὐχέλαιον μόνον ὡς ἀπλήν τελετὴν καὶ ἱερὰν συνήθειαν, προτιμοῦν δὲ νὰ ἐπισκέπτεται ὁ Ἱερεὺς τὸν ἀσθενῆ καὶ νὰ τὸν παρηγορῇ.

20. Ἐνδέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«*Προσδοκῶ Ἀνάστασιν νεκρῶν*».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο μᾶς διδάσκει νὰ περιμένωμεν τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν μᾶς ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς, διότι καὶ αὐτὸς ἀνεστήθη. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ λέγει «ἔρχεται ὥρα καὶ πλησιάζει, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ νεκροὶ θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ ξαναζήσουν» (Ἰω. Ε. 25).

Ἡ ἀνάστασις τῶν σωμάτων τῶν νεκρῶν εἶναι δικαία καὶ λογική. Πρέπει νὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροὶ καὶ νὰ ἐνωθοῦν καὶ πάλιν μὲ τὰς ψυχὰς των, διότι τὰ σώματα συνειργάσθησαν εἰς τὴν ζωὴν μὲ τὴν ψυχὴν. Εἶναι λοιπὸν λογικὸν καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων νὰ λάβουν τὴν ἀμοιβὴν ἢ τὴν τιμωρίαν διὰ τὰς πράξεις των κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν των. Ἐὰν δὲν θὰ συμβῆ τοῦτο, δὲν θὰ ἐδίδασκεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οἱ δίκαιοι θὰ ἀνταμειφθοῦν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν τὸ σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ θά γίνῃ ἄφθαρτον, ὅπως θὰ μεταβληθῇ εἰς ἄφθαρτον καὶ τὸ σῶμα τῶν ζώντων κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι «πρέπει τὸ φθαρτὸν τοῦτο σῶμα νὰ ἐνδυθῇ ἀφθαρσίαν» (Α΄ Κορ. ΙΕ. 53), εἰς δὲ τὴν πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολὴν του (Γ. 21) λέγει, ὅτι ὁ Κύριος «θὰ μεταβάλῃ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν σῶμα, διὰ νὰ γίνῃ ὅμοιον εἰς τὴν μορφήν μὲ τὸ σῶμα τῆς δόξης του».

Πότε θὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἡ ἐνωσις μὲ τὰς ψυχὰς οὐδεὶς γνωρίζει πλὴν τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἀγία Γραφή μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν θὰ γίνῃ

νέος κόσμος αιώνιος με αιώνιον βασιλέα τὸν Θεὸν (συντέλεια τοῦ κόσμου).

21. Δωδέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

«Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο μᾶς διδάσκει ὅτι περιμένομεν μετὰ τὸν θάνατόν μας μέλλουσαν ζωὴν αἰωνίαν.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, ἡ ψυχὴ χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ μὲν σῶμα διαλύεται, ἡ δὲ ψυχὴ ζῆ, διότι εἶναι ἀθάνατος.

*Απὸ τὴν παραβολὴν τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου (Λουκ. ΙΣΤ. 19—31), κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Λάζαρος ἦτο μετὰ τὸν θάνατόν του εὐτυχῆς, ὁ δὲ πλούσιος φρικτὰ ἐτιμωρεῖτο, ἡμποροῦμεν νὰ καταλάβωμεν τί συμβαίνει εἰς τὴν ψυχὴν, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τῆς ἀναστάσεώς του. Ἡ ψυχὴ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο αἰσθάνεται ἀπὸ πρὶν τὴν χάραν ἢ τὴν θλίψιν, τὴν ὁποίαν θὰ λάβῃ, ὅταν θὰ κρίνῃ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν Του. Περί αὐτῆς ἐμάθομεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ 7ου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως

Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν ψυχῶν λέγεται «*μέση κατάστασις*» καὶ ἡ πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἀπόλαυσις τῆς χαρᾶς ἢ τῆς θλίψεως λέγεται «*μερικὴ κρίσις*».

Μετὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, θὰ γίνῃ ὅπως γνωρίζωμεν, ἡ ἀνάστασις τῶν σωμάτων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἔνωσις τῶν μετὰ τὰς ψυχὰς. Μετὰ τοῦτο θὰ γίνῃ ἡ κρίσις ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, ἡ ὁποία ὀνομάζεται «*Καθολικὴ κρίσις*» καὶ ἔπειτα ἡ διάλυσις τοῦ κόσμου καὶ ἡ δημιουργία νέου κόσμου αἰωνίου. Εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν θὰ ζήσουν αἰωνίως οἱ ἄνθρωποι καὶ θὰ αἰσθάνωνται διαρκῶς εὐτυχίαν ἀνάλογον πρὸς τὰς καλὰς πράξεις τῶν ἢ δυστυχίαν ἀνάλογον πρὸς τὰς κακὰς πράξεις τῶν.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησίᾳ ἔχει μίαν περιεργὸν διδασκαλίαν περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶπον τίποτε οὔτε ὁ Ἰησοῦς οὔτε οἱ Ἀπόστολοι. Νομίζει ὅτι μετὰ τὸν θάνατον οἱ μὲν καλοὶ πηγαίνουν ἀμέσως εἰς τὸν Παράδεισον καὶ οἱ κακοὶ εἰς τὴν Κόλασιν. Μένουν ὅμως ἐκεῖνοι ποῦ μετενόησαν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ κάμουν τὰς καλὰς πράξεις μετὰ τὰς

ὅποιος τοὺς ἐτιμώρησεν ὁ ἐξομολογητὴς τῶν Ἱερεῦς (ἀξιόμισθίας). Αὐτοὶ θὰ μεταβοῦν εἰς κάποιο μέρος ποῦ τὸ ὀνομάζουν «καθατήριον πῦρ». Ἐκεῖ θὰ μείνουν μέχρι νὰ καθαρισθοῦν καὶ ξέπειτα θὰ ὑπάγουν εἰς τὸν Παράδεισον. Ἡμπορεῖ ὅμως ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία μὲ τὰς ἀφέσεις καὶ τὰ μνημόσυνα νὰ ἐπιτύχη νὰ γίνῃ ὁ καθαρισμὸς αὐτῶν ταχύτερα.

Ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι παράλογος, διότι μετὰ θάνατον οὐδὲν γίνεται. Μόνον ἡμποροῦμεν νὰ παρακαλέσωμεν μὲ τὰ μνημόσυνα τὴν ἐπεικὴ κρίσιν τοῦ Θεοῦ.

22. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀνώτερος ὅλων τῶν θρησκειῶν

Ἀφοῦ ἐξητάσαμεν τὰς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἡμποροῦμεν νὰ συγκρίνωμεν αὐτὴν πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας καὶ νὰ κάμωμεν τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις.

1) Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν λατρεύει ὡς Θεοὺς τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὰ ἀντικείμενα, οὔτε νομίζει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁμοίος μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Θεὸς ποῦ λατρεύουν οἱ χριστιανοί, εἶναι Πνεῦμα, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται πανταχοῦ, ἐδημιούργησε τὰ πάντα, φροντίζει δι' αὐτὰ καὶ διευθύνει αὐτά.

Ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν δὲν εἶναι δεσπότης τῶν ἀνθρώπων, οὔτε κανονίζει ἀπὸ πρὶν, ποῖος θὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν κόλασιν καὶ ποῖος εἰς τὸν παράδεισον, ὅπως ὁ Θεὸς τοῦ Μωάμεθ. Δὲν εἶναι ἐπίσης φοβερὸς καὶ ἐκδικητικὸς, ὅπως τὸν ἐθεώρουν οἱ Ἑβραῖοι.

Ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν εἶναι Πατὴρ τῶν ἀνθρώπων, φροντίζει δι' αὐτούς, τοὺς συγχωρεῖ, ὅταν μετανοήσουν καὶ τοὺς ἀγαπᾷ τόσον πολὺ, ὥστε ἐθυσίασε τὸν Υἱόν του διὰ τὴν σωτηρίαν των. §

2) Ὁ χριστιανισμὸς διδάσκει ὅτι ἀμείβεται ἀπὸ τὸν Θεὸν ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν καὶ πράττων ἔργα ἀγάπης καὶ ὄχι ὁ προσφέρων θυσίας καὶ λαμβάνων μέρος μόνον εἰς τυπικὰς ἐορτάς, ὅπως πιστεύουν αἱ φυσικαὶ θρησκείαι.

3) Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δὲν διδάσκει νὰ περιφρονῶμεν τὸν κόσμον, ὅπως κάμνει ὁ Βουδισμὸς καὶ Βραχμανισμὸς, οὔτε φοβεῖται τὰ πνεύματα τῶν νεκρῶν, ὅπως κάμνουν αἱ θρησκείαι τῶν Κινέζων καὶ Ἰαπώνων, οὔτε παραδέχεται μετενσάρκωσιν.

Ὁ Χριστιανισμὸς διδάσκει νὰ ἔχωμεν δρᾶσιν καὶ νὰ δεικνύωμεν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον μὲ τὰς καλὰς μας πράξεις. Ἔτσι μόνον θὰ μᾶς δεχθῆ μετὰ θάνατον ὁ Παράδεισος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἡ ἔξαφάνισις μας (Νιρβάνα), ἀλλὰ ἡ εὐτυχὴς καὶ αἰωνία ζωὴ μας.

4) Ὁ χριστιανισμὸς θεωρεῖ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ἴσους, κατήργησε τὴν δουλείαν, τὴν ὅποιαν παρεδέχοντο αἱ εἰδωλολατρικαὶ θρησκείαι, ἀνύψωσε τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν, διότι διδάσκει ὅτι ἡ γυνὴ δὲν εἶναι δούλη τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ ἴση καὶ βοηθὸς αὐτοῦ.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι αἱ μὴ Χριστιανικαὶ θρησκείαι, ἔχουν βέβαια μερικὰς ἀληθείας καὶ προσπαθοῦν νὰ καλυτερεύσουν τὴν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων, πρᾶγμα ποῦ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ θρησκευτικότης εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Χριστιανισμὸς ὁμῶς εἶναι ἡ μόνη θρησκεία, ἡ ὅποια ἱκανοποιεῖ ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Ὁ Χριστιανισμὸς διδάσκει πῶς πρέπει νὰ ζῆ ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἐπιτύχη τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸν του, μᾶς δίδει δὲ παράδειγμα, διὰ νὰ μιμηθῶμεν, τὸν βίον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΗΘΙΚΟΝ

---

23. Ὁ Δεκάλογος

Εἰς τὸ Δογματικὸν μέρος τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως ἐμάθομεν τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν. Εἰς τὸ Ἠθικὸν μέρος θὰ μάθωμεν τί πρέπει νὰ πράττωμεν.

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔζησαν εἰς ὄλας τὰς ἐποχὰς ἤξευραν τί πρέπει νὰ πράττουν, δηλαδὴ ποῖα πράξεις τῶν εἶναι καλὴ καὶ ποῖα εἶναι κακὴ. Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν Συνείδησιν, δηλαδὴ μίαν δύναμιν, ἣ ὁποῖα μᾶς λέγει, ἐὰν ἡ πράξις ποὺ σκεπτόμεθα νὰ κάμωμεν εἶναι καλὴ ἢ κακὴ καὶ μᾶς παρακινεῖ νὰ τὴν κάμωμεν, ἐὰν εἶναι καλὴ καὶ νὰ τὴν ἀποφύγωμεν, ἐὰν εἶναι κακὴ. Ἡ δύναμις αὐτὴ λέγεται «*φωνὴ τῆς συνειδήσεως*», αἱ δὲ πράξεις, ποὺ μᾶς παρακινεῖ νὰ κάμωμεν λέγονται «*Καθήκοντα*».

Οἱ ἄνθρωποι ὅμως μετὰ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα ἔπραττον εὐκόλα τὸ κακὸν καὶ ἦτο εὐκόλον νὰ ἀποκτήσουν κακὰς συνηθείας. Ὅταν συμβῆ τοῦτο ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως γίνεται ἀσθενὴς καὶ δὲν ἐπιδρᾷ ὅσον πρέπει εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Ἦμπορεῖ μάλιστα κάποτε αἱ κακαὶ συνήθειαι νὰ ἐξουσιάζουν καὶ τὴν συνείδησιν τόσοσιν πολὺ, ὥστε νὰ θεωρῆ καθήκοντα οὐχὶ καλὰς πράξεις.

Διὰ τοῦτο ὁ Πανάγαθος Θεὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸν Δεκάλογον, δηλαδὴ τὰς δέκα ἐντολάς, αἱ ὁποῖαι διδάσκουν μὲ μεγάλην συντομίαν τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον.

Τὸν Δεκάλογον ὀνομάζομεν καὶ ἠθικὸν νόμον, διότι ὅταν ἠξεύρωμεν τὸν Δεκάλογον, ἐξετάζομεν κάθε πράξιν μας, ἐὰν συμφωνῆ μὲ αὐτὸν καὶ τότε λέγομεν ὅτι ἡ πράξις μας εἶναι

Ἡθικῆ. Ἐάν ἡ πράξις μας δὲν συμφωνῆ μὲ τὸν Δεκάλογον, λέγεται **Ἀνήθικος.**

Αἱ δέκα ἐντολαὶ τοῦ Δεκαλόγου εἶναι:

1. Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται σοι ἕτεροι Θεοὶ πλὴν ἐμοῦ.

2. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἶδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

3. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα⁷ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ (χωρὶς σπουδαίαν ἀφορμὴν).

4. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτὴν (νὰ ἐνθυμῆσαι νὰ ἀφιερῶνῃς εἰς τὸν Θεὸν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναπαύσεως). Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ (νὰ ἐργάζεσσι) καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

5. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται (διὰ νὰ εὐτυχήσῃς) καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.

6. Οὐ φονεύσεις.

7. Οὐ μοιχεύσεις.

8. Οὐ κλέψεις.

9. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

10. Οὐκ ἐπιθυμήσεις . . . ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν.

Διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν Δεκάλογον καὶ τὰ καθήκοντα τὰ ὅποια μᾶς διδάσκει, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐξήγησε καὶ ἐσυμπλήρωσεν αὐτόν.

Ὁ Δεκάλογος περιέχει τὰ *«Καθήκοντά μας πρὸς τὸν Θεὸν»* καὶ τὰ *«Καθήκοντά μας πρὸς τὸν πλησίον»*.

Τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεὸν διδάσκουν αἱ τέσσαρες πρῶται ἐντολαί, τὰ δὲ πρὸς τὸν πλησίον αἱ ὑπόλοιποι ἕξι.

Α'. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

24. Αἱ δύο πρῶται ἐντολαί

«Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται σοι ἕτεροι Θεοὶ πλὴν ἐμοῦ».

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντός ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».

Οἱ ἄνθρωποι, ὅπως ἐμάθομεν, μετὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα ἐλησμόνησαν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ἔγιναν εἰδωλολάτραι. Ἐλάτρευον ὡς θεοὺς ἀνθρώπους, ζῶα, δένδρα, ποταμούς, οὐράνια φαινόμενα κτλ. Ἐλάτρευον καὶ ἐπροσκύνουν ἢ αὐτὰ τὰ ἴδια ἢ τὰ εἰδωλα καὶ ὁμοιώματά των.

Αὐτὴν τὴν κατάστασιν θέλει νὰ διορθώσῃ ὁ Θεὸς μὲ τὰς δύο πρώτας ἐντολάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα συμπληρώνει τὴν πρώτην καὶ διδάσκει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος Θεὸς καὶ ὄχι τὰ κτίσματα καὶ τὰ εἰδωλα καὶ ὁμοιώματα αὐτῶν.

Ὁ χριστιανὸς λοιπὸν διδάσκεται ἀπὸ τὰς δύο πρώτας ἐντολάς τοῦ Δεκαλόγου, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν τὸν Δημιουργὸν τοῦ παντός. Ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν εἶναι τὸ σπουδαιότατον πρᾶγμα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ χριστιανοῦ. Ὅποιος ἀληθινὰ πιστεύει εἰς τὸν Θεόν, ἀγαπᾷ αὐτὸν καὶ ἐλπίζει εἰς αὐτὸν καὶ ἔτσι ἀποκτᾷ τὴν δύναμιν ποῦ τὸν βοηθεῖ νὰ ἐκτελῇ τὰ καθήκοντά του καὶ νὰ ἀκολουθῇ τὸν καλὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς.

Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Θεὸν ἔχει τὰς ἐξῆς ὑποχρεώσεις.

α) Νὰ μὴ εἶναι δεισιδαίμων καὶ προληπτικὸς

Δεισιδαίμων εἶναι ἐκεῖνος ποῦ θεωρεῖ τὸν Θεὸν φοβερὸν καὶ ὅτι τοῦ προξενεῖ δυστυχήματα.

Προληπτικὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἐξαρτᾷ τὴν εὐτυχίαν του ἀπὸ τυχαῖα συμβάντα (συνάντησις ὠρισμένου ἀνθρώπου ἢ ζώου) ἢ φυσικὰ φαινόμενα.

Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Θεὸν δὲν τὸν θεωρεῖ ἐκδικητικόν, οὔτε πιστεύει ὅτι τὸν εἰδοποιεῖ μὲ διάφορα τυχαῖα καὶ ἀνάξια προσοχῆς πρᾶγματα.

Δεισιδαιμονία εἶναι καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν μαγείαν. Μερικοὶ ἀσυνείδητοι καὶ θέλοντες νὰ ζοῦν μὲ ἀπάτας, ἐπωφελοῦνται ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν τινῶν καὶ τοὺς πείθουν ὅτι ἡμποροῦν μὲ διάφορους μυστηριώδεις λέξεις καὶ πράξεις νὰ προφητεύουν, νὰ θεραπεύουν κτλ. Ὁ πιστεύων εἰς μαγείας, ὄχι μόνον εἶναι ἀνόητος, ἀλλὰ καὶ ἀσεβής. Ἐὰν ἔχη ἀληθινὴν πίστιν πρὸς τὸν

Θεόν, μόνον αὐτὸν πρέπει νὰ παρακαλῆ μὲ τὴν προσευχὴν του νὰ τὸν βοηθῆ εἰς ὄλας τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς του.

β) Νὰ μὴ ἀγαπᾶ ὑπερβολικὰ τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ

Ὁ ἄνθρωπος βέβαια πρέπει νὰ ἀγαπᾶ τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ φροντίζῃ δι' αὐτά. Ὁ Θεὸς χάριν τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐδημιούργησε. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ζῆ μὲ σκοπὸν μόνον νὰ ἀποκτῆ ὑλικὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκῃ ὑλικὰ ἀγαθὰ, ὅσα χρειάζονται διὰ νὰ ζῆ.

Ὁ ἀγαπῶν ὑπερβολικὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ θεοποιῶν αὐτά, δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸν εἰδωλολάτρη. Ὁ Ἰησοῦς διδάσκει νὰ μὴ θησαυρίζωμεν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου καταστρέφονται ἢ χάνονται, ἀλλὰ θησαυροὺς εἰς τοὺς οὐρανοὺς (ἀγαθὰ ἔργα), ὅπου ποτὲ δὲν χάνονται (Ματθ. ΣΤ. 17).

γ) Νὰ μὴ λατρεύῃ τοὺς ἀγίους, τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα

Ὅλα αὐτὰ ὁ καλὸς χριστιανὸς μόνον τιμᾶ, ἀλλὰ δὲν τὰ λατρεύει. Λατρεύει μόνον τὸν Θεόν. Ἐμπορεῖ μόνον νὰ σέβεται καὶ νὰ τιμᾶ τοὺς ἀγίους καὶ νὰ παρακαλῆ νὰ μεσιτεύουν δι' αὐτὸν εἰς τὸν Θεόν. Ἐμπορεῖ ἐπίσης νὰ σέβεται τὸς εἰκόνας καὶ τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα, διότι τοῦ ὑπενθυμίζουν τὰ ἱερὰ πρόσωπα τῆς θρησκείας καὶ γίνεται εὐσεβέστερος.

25. Ἡ τρίτη Ἐντολή

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».

Μερικοὶ ἄνθρωποι εἰς τὰς συνομιλίας των καὶ εἰς τοὺς ἀστεϊσμούς των μεταχειρίζονται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἡ διαγωγή αὐτὴ εἶναι ἀσέβεια. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς παραγγέλλει νὰ μὴ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομά του χωρὶς σπουδαῖον λόγον. Μόνον εἰς τὴν προσευχὴν μας ἠμποροῦμεν νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Τὴν τρίτην ἐντολὴν παραβαίνουν.

α) Οἱ βλάσφημοι.

Οὔτοι ὑβρίζουν τὸν Θεόν ἢ πρόσωπόν τι ἢ πρᾶγμα πού ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν ὀργὴν των ἢ διότι ἔτυχε νὰ λάβουν κάποιαν στενοχωρίαν.

Οι ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι κακοήθεις καὶ ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν κοινωνίαν. Δὲν ἤμπορεῖ νὰ περιμένῃ κανεὶς καλὸν ἀπὸ ἀνθρώπους, πού ὑβρίζουν τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τόσας εὐεργεσίας ἔλαβον.

Βλάσφημοι εἶναι καὶ ὅσοι νομίζουν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀτελεῖ, καθὼς καὶ οἱ *καταρώμενοι*. Οὗτοι παρακαλοῦν τὸ Θεὸν νὰ κάμῃ κακὸν εἰς τοὺς ἐχθρούς των, διὰ νὰ τοὺς ἐδικτηθοῦν, ὡσὰν νὰ εἶναι δικασταὶ καὶ ὁ Θεὸς ἐκτελεστής τῆς ποινῆς πού ὠρισαν αὐτοὶ εἰς τὸν ἐχθρόν των.

β) Οἱ παραβαίνοντες τοὺς ὅρκους των.

Ὁ ὅρκος εἶναι, ὅταν βεβαιώῃ τις ὅτι λέγει τὴν ἀλήθειαν ἢ ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ μίαν ὑπόσχεσιν, καλῶν τὸν Θεὸν ὡς μάρτυρα καὶ τιμωρόν.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπαγορεύει τελείως τὸν ὄρκον, ὄχι μόνον εἰς τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ καὶ εἰς κάθε πρόσωπον ἢ πρᾶγμα, διότι ὅλα εἰς τὸν Θεὸν ἀνήκουν καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐξαρτῶνται. «Νὰ εἶναι ὁ λόγος σας ἢ «Ναί» ἢ «Ὁχι» παραγγέλλει ὁ Ἰησοῦς (Ματθ. Ε. 37).

Μόνον, ὅταν πρόκειται νὰ κάμωμεν καλόν, εἰς τὸν πλησίον, ἐπιτρέπεται νὰ ὀρκισθῶμεν. Ὁ Ἰησοῦς μὲ ὄρκον ἐβεβαίωσεν, ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ καλὸν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἴδιον ἔκαμνε καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι αἱ διδασκαλαὶ του εἶναι ἀληθιναί. Ἐπιτρέπεται ἐπίσης νὰ ὀρκιζώμεθα, ὅταν μᾶς ἐπιβάλλουν τοῦτο.

Ὅταν λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ὀρκιζώμεθα, ὀφείλομεν νὰ μὴ παραβαίνωμεν τὸν ὄρκον μας. Παράβασις ὄρκου εἶναι καὶ ὅταν ὑποσχώμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν ἱερόν τι ἔργον ἢ νὰ προσφέρωμεν δῶρον τι εἰς τὸν ναόν καὶ δὲν πράττομεν τοῦτο (τάξιμο).

γ) Οἱ ὑποκριταί.

Οὔτοι προσεύχονται συχνὰ καὶ πηγαίνουν τακτικὰ εἰς τοὺς ναοὺς, χωρὶς νὰ ἐκτελοῦν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Πράττουν τοῦτο, διὰ νὰ φαίνωνται εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ δύναται εὐκόλα νὰ τοὺς ἐξαπατήσουν χάριν ὑλικῶν ὠφελημάτων. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τοὺς ὁποίους ἐλέγχει αὐστηρὰ ὁ Ἰησοῦς. Λέγει δι' αὐτοὺς «Πράττετε ὅσα σᾶς λέγουν, ἀλλὰ ὄχι ὅσα πράττουν» (Ματθ. ΚΓ. 3).

26. Ἡ τετάρτη ἐντολή

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Ἡ ἐντολή αὕτη μᾶς διδάσκει νὰ ἀφιερώνωμεν μίαν ἡμέραν κάθε ἑβδομάδα εἰς τὸν Θεόν.

Οἱ Ἑβραῖοι εἶχον ἡμέραν ἀφιερωμένην εἰς τὸν Θεόν τὸ Σάββατον, τὸ ὁποῖον σημαίνει «ἀνάπαυσις». Ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἀντὶ τοῦ Σαββάτου ἔχομεν τὴν Κυριακὴν (= ἡμέραν τοῦ Κυρίου).

Τὰς ἡμέρας ποὺ δὲν ἐργαζόμεθα καὶ τὰς ἀφιερώνομεν εἰς τὸν Θεὸν ὀνομάζομεν *ἐορτάς*.

Ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς ἔχομεν καὶ ἄλλας ἐορτάς, εἰς διαφόρους ἡμέρας τοῦ ἔτους. Αὗται ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς ἁγίους.

Ἡ τετάρτη ἐντολή μᾶς λέγει, ὅτι πρέπει νὰ *ἀγιάζωμεν* τὰς ἐορτάς. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦτο πρέπει νὰ ἐκτελοῦμεν τὰ ἐξῆς καθήκοντα.

α) Νὰ μὴ ἐργαζώμεθα.

Ἡ ἐργασία εἶναι εὐλογημένη ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «ὁ μὴ ἐργαζόμενος δὲν πρέπει νὰ τρώγῃ» (Β' Θεσσ. Γ. 10).

Χρειάζεται ὅμως ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ καὶ ἡμέρας ἀναπαύσεως καὶ τοιαῦται ἡμέραι εἶναι αἱ ἡμέραι τῶν ἐορτῶν.

Κατὰ τὰς ἐορτάς ἀπέχομεν ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ ἐργασίας, ποὺ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ διακόψωμεν ἢ ποὺ ἔχει σκοπὸν τὴν φιλανθρωπίαν.

β) Νὰ πράττωμεν φιλάνθρωπα ἔργα.

Ὁ χριστιανισμὸς εἰς κάθε στιγμήν ἠμπορεῖ νὰ βοηθῇ τὸν πλησίον. Κατὰ τὰς ἐορτάς ὅμως ἔχει περισσότερο καιρὸν νὰ πράξῃ τοῦτο. Ἡμπορεῖ κατὰ τὰς ἐορτάς νὰ ἀνακαλύπτῃ καὶ νὰ βοηθῇ δυστυχεῖς οἰκογενείας, ποὺ ἐντρέπονται νὰ φανερώσουν τὴν δυστυχίαν των. Ἡμπορεῖ νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ νὰ βοηθήσῃ ἢ παρηγορήσῃ ἀσθενεῖς, νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς εὕρισκομένους εἰς τὴν φυλακὴν καὶ πλὴν τῆς συνδρομῆς νὰ τοὺς παρακινήσῃ νὰ λησμονήσουν τὰς κακὰς συνηθείας, ποὺ τοὺς ἔφεραν ἐκεῖ κτλ.

γ) Νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν καὶ ἡμῶν καὶ ἄλλων.

Τοῦτο πράττομεν διδάσκοντες τοὺς οἰκείους μας καὶ ἄλλους χριστιανοὺς, ἐὰν εἴμεθα ἱκανοί, διαβάζοντες ἠθικὰ βιβλία καὶ πηγαίνοντες εἰς ἠθικὰ κηρύγματα καὶ θεάματα.

δ) Νὰ προσυχώμεεθα.

Τοῦτο ἔμποροῦμεν νὰ πράττωμεν καὶ μόνοι μας καὶ πηγαίνοντες εἰς τοὺς ναοὺς. Περὶ προσευχῆς θὰ κάμωμεν λόγον κατωτέρω.

27. Περὶ προσευχῆς

Προσευχὴ λέγεται ὁ διάλογος τῆς ψυχῆς μας πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ εὐσεβὴς αἰσθάνεται πολὺ τὴν ἀνάγκην νὰ προσευχηθῆ. Θέλει νὰ ὑμνήσῃ τὸν Θεὸν διὰ τὰ μεγάλα ἔργα του καὶ τότε ἡ προσευχὴ λέγεται *Δοξολογία*. Θέλει νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἀγαθὰ ποῦ τοῦ δίδει καὶ τότε λέγεται *Εὐχαριστία*. Θέλει νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν νὰ τὸν βοηθήσῃ καὶ τότε λέγεται *Δέησις* ἢ *Παράκλησις*.

Ἡ προσευχὴ γίνεται ἢ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Θεόν, ἢ διὰ τῶν ἀγίων, τοὺς ὁποίους παρακαλοῦμεν νὰ μεσιτεύσουν εἰς τὸν Θεὸν δι' ἡμᾶς, διότι εὐρίσκονται κοντὰ του ἕνεκα τῆς εὐσεβοῦς ζωῆς των.

Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνεται μὲ καθαρὰν καρδίαν καὶ μὲ πεποιθήσιν, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἀκούσῃ, ἐὰν θεωρήσῃ τοῦτο πρέπον.

Ὁ χριστιανὸς ἔμπορεῖ εἰς κάθε στιγμὴν νὰ προσεύχεται. Συνήθως ὁμως προσεύχεται τὴν πρωΐαν, πρὸ καὶ μετὰ τὸ φαγητὸν καὶ τὸ ἑσπέρας. Προσεύχεται ἐπίσης εἰς κάθε του δυστυχίαν παρακαλῶν τὸν Θεὸν νὰ τὸν βοηθήσῃ.

Ὁ τελειότατος τύπος προσευχῆς εἶναι τὸ «Πάτερ ἡμῶν» ἢ «Κυριακὴ Προσευχὴ», ἣτις ὀνομάζεται «Κυριακὴ», διότι τὴν ἐδίδαξεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ὅλαι αἱ προσευχαὶ ἔχουν βάσιν τὴν Κυριακὴν προσευχὴν.

Ἴδου ἡ Κυριακὴ προσευχή.

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου,

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου,

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς·
Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν
τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,
ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ».

Τὴν προσευχὴν κάμνομεν μόνοι μας. Ἐχομεν ὁμως ὑπο-
χρέωσιν νὰ λαμβάνωμεν μέρος εἰς τὴν λεγομένην Κοινὴν προ-
σευχὴν. Ἡ κοινὴ προσευχὴ γίνεται εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς κατὰ
τὰς Κυριακάς καὶ ἑορτάς.

Ἡ κοινὴ προσευχὴ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τοὺς ἐξῆς
λόγους :

α) Διότι τὸ περιβάλλον καὶ ἡ διακόσμησις τῶν ἱερῶν ναῶν
ἐξυψώνουν τὸν νοῦν μας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μᾶς κάμνουν εὐσε-
βεστέρους.

β) Διότι ἡ συνάθροισις πολλῶν χριστιανῶν καθιστᾷ στε-
νώτερον τὸν μεταξύ των σύνδεσμον ὡς πνευματικῶν τέκνων
τοῦ Θεοῦ καὶ δίδει τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας νὰ ἐξη-
γήσουν καὶ ἀναπτύξουν τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

γ) Διότι εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς λαμβάνομεν μέρος εἰς τὰς
ἱεράς τελ-τάς μὲ τὰς ὁποίας μεταδίδεται εἰς τοὺς χριστιανοὺς
ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ.

Β'. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΛΗΣΙΟΝ

28. Ἡ πέμπτη ἐντολὴ

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γέ-
νηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἡ πέμπτη ἐντολὴ διδάσκει νὰ τιμῶμεν καὶ νὰ εὐγνωμονῶ-
μεν τοὺς γονεῖς μας, διότι εἶναι οἱ μεγαλύτεροι προστάται καὶ
εὐεργέται μας μετὰ τὸν Θεόν.

Οἱ γονεῖς εἶναι ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσεν ὁ Θεὸς
νὰ μᾶς δώσουν τὴν ζωὴν καὶ φροντίζουν ἀναλόγως τῶν δυνά-
μεων των διὰ τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν μας.
Διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν αὐτὸ ὑπομένουν μὲ εὐχαρίστησιν καὶ προ-
θυμίαν κάθε κόπον καὶ κάθε στενοχωρίαν.

Τόσῃν σημασίαν δίδει ἡ Πέμπτη ἐντολὴ εἰς τὴν τιμὴν καὶ
τὴν εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς γονεῖς μας, ὥστε ὑπόσχεται εἰς

τοὺς τηροῦντας αὐτήν, ὅτι θὰ εἶναι εὐτυχισμένοι καὶ ὅτι θὰ ζήσουν πολλὰ χρόνια.

Ἡ ἱστορία μᾶς βεβαιώνει, ὅτι πάντοτε ὅλοι οἱ λαοὶ καὶ οἱ βαρβαρότεροι ἀκόμη τιμοῦν τοὺς γονεῖς τῶν.

Τὴν τιμὴν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς γονεῖς μας δείχνομεν, ὅταν ὑπακούωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ δεχώμεθα καὶ αὐτὰς τὰς τιμωρίας τῶν, μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι πράττουν τοῦτο διὰ νὰ μᾶς ὠφελήσουν καὶ νὰ προλάβουν κάθε κακὴν σκέψιν μας καὶ παρεκτροπὴν μας.

Δεικνύομεν ἐπίσης τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς γονεῖς μας, βοηθοῦντες αὐτούς, ὅταν λάβουν τὴν ἀνάγκην μας καὶ ὅταν ὑπομένωμεν μὲ προθυμίαν καὶ τὰς ἰδιοτροπίας πού ἔμπορεῖ νὰ ἔχουν κατὰ τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν τῶν. Τοῦτο εἶναι μία πολὺ μικρὰ ἀνταπόδοσις δι' ὅσα ὑπέφερον δι' ἡμᾶς.

Τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς γονεῖς ἐδίδαξε καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὸ παράδειγμά του. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἦτο ἐπάνω εἰς τὸν σταυρὸν ἐφρόντισε διὰ τὴν μητέρα του. «Ἴδοὺ ἡ μήτηρ σου» εἶπεν εἰς τὸν μαθητὴν του Ἰωάννην.

Καθηκὸν ἔχομεν ἀκόμη νὰ σεβώμεθα τοὺς κληρικούς, τοὺς διδασκάλους, τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς εὐεργέτας μας διότι φροντίζουν δι' ἡμᾶς, ὅπως καὶ οἱ γονεῖς μας.

29. Ἡ ἕκτη ἐντολή

«Οὐ φονεύσεις».

Ἡ ἐντολή αὕτη ἀπαγορεύει τὸν φόνον. Ἡ ζωὴ εἶναι τὸ πολυτιμότερον ἀγαθόν, πού ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς καὶ μόνον ὁ Θεὸς ἔμπορεῖ νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ.

Ὁ φόνος εἶναι τὸ φοβερώτερον ἔγκλημα. Διὰ τοῦτο τιμωρεῖται καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὴν πολιτείαν.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς συμπληρώνων τὴν ἐντολήν ταύτην ἀπηγόρευσε τὴν ὀργὴν καὶ τὰς ὕβρεις, διότι τούτων ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ φόνος.

Φονεῖς εἶναι, ὄχι μόνον οἱ ἀφαιροῦντες τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον μόνον τῶν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι παρακινοῦν τοὺς ἄλλους μὲ διαφόρους τρόπους νὰ φονεύσουν. Αὐτοὶ λέγονται *συνεργοὶ* τοῦ φόνου καὶ τιμωροῦνται ὁμοίως μὲ τοὺς φονεῖς.

Φονεῖς τέλος θεωροῦνται καὶ ὅσοι μὲ τὴν κακὴν τῶν διαγωγὴν προξενοῦν τὸν θάνατον τοῦ πλησίον.

Τοιοῦτοι φονεῖς εἶναι οἱ ὑπερασπίζοντες τοὺς ληστὰς καὶ τοὺς κακοποιούς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτοὺς ἐργασίας ἀνωτέρας τῶν δυνάμεών των ἢ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ἐργάζονται εἰς μέρη βλάπτοντα τὴν ὑγείαν των. Τοιοῦτοι φονεῖς εἶναι ἀκόμη καὶ οἱ λαμβάνοντες ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτας των μεγάλους τόκους καὶ οἱ ἐπιδιώκοντες ὑπερβολικὰ κέρδη ἔμποροι. Οὗτοι συχνὰ γίνονται αἴτιοι τοῦ θανάτου τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν στερήσεων καὶ τῆς πείνης,

Ὁ φόνος δικαιολογεῖται μόνον εἰς περίπτωσιν ἀμύνης. Ὅταν δηλαδὴ κινδυνεύῃ ἡ ζωὴ μας ἀπὸ ἓνα κακοποιὸν καὶ ἠναγκάσθωμεν νὰ τὸν φονεύσωμεν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἄλλος τρόπος ὑπῆρξε διὰ νὰ σώσωμεν τὴν ἰδικὴν μας ζωὴν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν αἴτιος τοῦ φόνου εἶναι οὐχὶ ὁ φονεύσας, ἀλλὰ ὁ φονευθεὶς.

Φόνος ἔνεκα ἀμύνης εἶναι καὶ ὁ φόμος εἰς τὸν πόλεμον, διότι γίνεται, διὰ νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν ἡμῶν, τῶν συγγενῶν μας καὶ τῶν ὁμοεθνῶν μας.

Φόμος ἔνεκα ἀμύνης εἶναι καὶ ὁ ἐπιβαλλόμενος ὑπὸ τῆς πολιτείας εἰς τοὺς κακούργους, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἄλλος τρόπος διὰ νὰ τοὺς καταστήσῃ ἀκινδύνους εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἦμπορεῖ βέβαια ἡ πολιτεία νὰ καταστήσῃ τοὺς κακούργους ἀκινδύνους κλείουσα αὐτοὺς εἰς τὰς φυλακάς, ἀλλὰ ὑπάρχει ὁ φόβος, μήπως τοῦτο γίνῃ αἴτια νὰ τοὺς μιμηθοῦν καὶ ἄλλοι ἔχοντες κακούργα ἔνστικτα, ὅταν ἤξεύρουν ὅτι δὲν θὰ θανατωθοῦν.

30. Ἡ ἑβδόμη ἐντολή

«Οὐ μοιχεύσεις».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει νὰ σεβώμεθα τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου. Ὁ γάμος στηρίζεται εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ ἀμοιβαίαν πίστιν τῶν συζύγων. Κάθε διατάραξις τῆς πίστεως τῶν συζύγων ἔχει ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφὴν τοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου, τὴν καταστροφὴν τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς κοινωνίας, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν αἱ οἰκογένειαι.

Διὰ τοῦτο ἡ ἑβδόμη ἐντολὴ διδάσκει καὶ τοὺς συζύγους καὶ ὄλους τοὺς χριστιανούς νὰ σέβωνται τὴν συζυγικὴν πίστιν καὶ νὰ ἀποφεύγουν κάθε κακὸν λόγον καὶ κάθε κακὴν πράξιν,

ἢ ὅποια ἡμπορεῖ νὰ βλάψῃ τὴν τιμὴν ἢ τῆς ἰδικῆς μας ἢ ἄλλης οἰκογενείας.

Διὰ νὰ τηροῦμεν τὴν ἐντολὴν ταύτην πρέπει.

α) Νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν μέθην, τὴν πολυφαγίαν, τὴν ἀνάγνωσιν αἰσχροῶν βιβλίων καὶ τὴν παρακολούθησιν αἰσχροῶν θεαμάτων, καθὼς καὶ τὴν ἀργίαν, ἢ ὅποια εἶναι μήτηρ πάσης κακίας.

β) Νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν συναναστροφὴν μὲ διεφθαρμένους, τὰς ἀσέμνους ἐνδυμασίας, τὰ ἄσεμνα ἄσματα καὶ τὰς αἰσχρολογίας.

γ) Ὅταν συμβῆ ἄσεβεῖς καὶ κακοῦθεις ἄνδρες καὶ γυναῖκες νὰ μᾶς παρακινοῦν νὰ παραβῶμεν τὴν ἐβδόμη ἐντολὴν καὶ νὰ προσβάλωμεν τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν τοῦ πλησίον, πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸ σοφὸν ρητόν: «μὴ κάμῃς εἰς ἄλλον ποτὲ ἐκεῖνο ποῦ δὲν θέλεις νὰ κάμουν εἰς σὲ οἱ ἄλλοι».

31. Ἡ ὀγδόη ἐντολή

«Οὐ κλέψεις».

Ἡ ἐντολή αὕτη μᾶς διδάσκει νὰ μὴ ἀφαιροῦμεν τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου.

Περιουσία ἢ ἰδιοκτησία λέγεται πᾶν ὅ,τι ἀποκτᾷ τις μὲ νομιμότητα καὶ μὲ δικαιοσύνην, χρήσιμον διὰ τὴν συντήρησίν του. Ἡ ἀφαίρεσις λοιπὸν τῆς περιουσίας τοῦ ἄλλου, ἢ ὅποια λέγεται «κλοπή», ὀλίγον διαφέρει τοῦ φόνου, διότι εἶναι ἀφαίρεσις τῶν μέσων τῆς ζωῆς.

Μερικοὶ λέγουν ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ποῦ ἀποκτοῦν περιουσίαν μὲ μέσα ὄχι νόμιμα καὶ ὄχι δίκαια καὶ ἡμποροῦμεν νὰ ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ αὐτοὺς τὴν περιουσίαν των. Τοῦτο εἶναι σκέψις ἀνόητη καὶ πονηρά. Δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἀρμόδιοι νὰ ἐξετάσωμεν μὲ ποῖον τρόπον ἀποκτᾷ ὁ ἄλλος τὴν περιουσίαν του. Ἐὰν πράττῃ τοῦτο, θὰ δώσῃ λόγον καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν. Ἡ πολιτεία ἡμπορεῖ νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν περιουσίαν ποῦ ἔχει ἀποκτήσῃ μὲ ἄδικον καὶ παράνομον τρόπον καὶ νὰ τὸν τιμωρήσῃ. Ἐὰν πάλιν ἐκληρονόμησε περιουσίαν, ἢ πολιτεία ἡμπορεῖ νὰ τοῦ ἐπιβάλῃ φόρους τοὺς ὁποίους, νὰ μεταχειρισθῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν πολιτῶν της.

Ἡ κλοπὴ ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον γίνεται εἶναι :

α) *Κλοπή κρυφή*. Αὕτη εἶναι ἀφαίρεσις τῆς περιουσίας, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τοῦτο, ὁ κάτοχός της, καὶ ἀπόκτησις ἑνὸς πράγματος ποῦ εὐρήκαμεν, ἀλλὰ γνωρίζομεν τὸν κάτοχόν του.

β) *Κλοπή δολία*. Αὕτη εἶναι ἡ ἀφαίρεσις τῆς περιουσίας τοῦ ἄλλου μὲ ἀπάτην. Δόλιοι κλέπται εἶναι οἱ ἔμποροι ποῦ πωλοῦν τὰ ἐμπορεύματά των μὲ ὑπερβολικὸν κέρδος ἢ μεταχειρίζονται ἐλλιπῆ μέτρα καὶ σταθμὰ.

Δόλιοι κλέπται εἶναι καὶ οἱ ὑπάλληλοι, οἱ ὅποιοι λαμβάνουν δῶρα, διὰ νὰ ἐκτελέσουν τὸ καθήκον των, καθὼς καὶ οἱ λαμβάνοντες ἀμοιβὴν διὰ νὰ κάμουν μίαν ἐργασίαν καὶ τὴν παραμελοῦν.

Δόλιοι κλέπται εἶναι καὶ οἱ ὀκνηροὶ ποῦ ζητοῦν νὰ ζήσουν μὲ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν ἄλλων. Οὗτοι κλέπτουν, διότι μὲ ἀπάτην λαμβάνουν τὴν ἐλεημοσύνην τῶν χριστιανῶν, ἡ ὁποία προορίζεται διὰ τοὺς πραγματικὰ ἔχοντας ἀνάγκην βοήθειας.

γ) *Κλοπή φανερά ἢ ληστεία*. Αὕτη εἶναι ἡ διὰ τῆς βίας ἀφαίρεσις τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον, ἡ ὁποία συνοδεύεται μὲ κακοποιήσιν ἢ φόνον τοῦ ληστευομένου.

Διὰ νὰ μὴ κινδυνεύσωμεν ποτὲ νὰ παραβῶμεν τὴν ὀγδόην ἐντολήν, πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν πλεονεξίαν, τὸν δαπανηρὸν βίον καὶ τὴν ὀκνηρίαν. Τὰ κακὰ αὐτὰ πάθη εὐκόλα μᾶς παρασύρουν εἰς τὴν κλοπὴν.

32. Ἡ ἐνάτη ἐντολή

«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

Ἡ ἐντολή αὕτη μᾶς διδάσκει νὰ μὴ κατηγοροῦμεν ψευδῶς τὸν πλησίον, οὔτε ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, οὔτε ἐνώπιον ἀνθρώπων. Ἡ κατηγορία αὕτη λέγεται «*συκοφαντία*». Ἡ συκοφαντία ἔχει καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, διότι καταστρέφει τὴν ὑπόληψιν ἢ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ πλησίον, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν ἴσχυοι νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ ζήσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἡμπορεῖ δηλαδὴ νὰ φέρῃ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον τοῦ πλησίον ἀπὸ στέρησιν τῶν μέσων τῆς ζωῆς.

Ὅχι μόνον πρέπει νὰ μὴ συκοφαντῶμεν τὸν πλησίον, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ πιστεύωμεν εὐκόλα, ὅταν ἀκούωμεν κατηγορίας κατὰ τοῦ πλησίον. Ὁ ἀληθινὸς χριστιανὸς πρέπει νὰ ὑπερα-

σπίζη την ύπόληψιν τοῦ πλησίον κρίνων μὲ ἐπιείκειαν καὶ δικαιολογῶν τὰ ἐλαττώματά του, ὅταν μάλιστα δὲν εἶναι ἐπιβλαβὴ εἰς τοὺς ἄλλους.

Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ κατηγοροῦμεν (νὰ κατακρίνωμεν) τὸν πλησίον καὶ ἐὰν ἀκόμη ἔχη ἐλαττώματα καὶ ἡ κατηγορία μας εἶναι ἀληθινή. Ὁ Ἰησοῦς ἀπαγορεύει τοῦτο καὶ λέγει. «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε», δηλαδή μὴ κατακρίνετε τοὺς ἄλλους, διὰ νὰ μὴ κατακριθῆτε ἀπὸ τὸν Θεόν.

Ἡμποροῦμεν νὰ κατακρίνωμεν τὸν πλησίον μόνον, ὅταν εἰλικρινὰ θέλωμεν νὰ τὸν διορθώσωμεν καὶ ἐὰν ἔχωμεν τὴν ἱκανότητα νὰ πράξωμεν τοῦτο. Ἐπίσης, ὅταν τὰ ἐλαττώματα τοῦ πλησίον εἶναι καταστρεπτικά εἰς τοὺς ἄλλους. Εἰς τὴν περίπτωσηιν αὐτὴν ἔχομεν καθῆκον νὰ τὸν κατακρίνωμεν, διὰ νὰ τὸν ἠξεύρουσιν οἱ ἄλλοι καὶ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ αὐτόν.

33. Ἡ δεκάτη ἐντολή

«Οὐκ ἐπιθυμήσεις . . . ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν».

Ἡ ἐντολή αὕτη συμπληρώνει τὴν ὀγδόην ἐντολήν «οὐ κλέψεις». Διδάσκει ὅτι ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ κλέπτωμεν, ἀλλὰ οὔτε ἀπλῶς νὰ ἐπιθυμοῦμεν πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τοὺς ἄλλους.

Γενικώτερα ἡ δεκάτη ἐντολή ἀπαγορεύει κάθε κακὴν ἐπιθυμίαν, διότι ἀπὸ τὴν κακὴν ἐπιθυμίαν προέρχεται ἡ κακὴ πράξις. Ὅταν μᾶς κυριεύσουν αἱ κακαὶ ἐπιθυμίαι, τότε πράττομεν πᾶν ὅ,τι αὐταὶ μᾶς ἐπιβάλλουν καὶ ὄχι ὅ,τι θέλει ἡ συνείδησις καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος.

Ὁ χριστιανὸς διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλισμένος ἀπὸ κάθε κακὴν πράξιν πρέπει νὰ προσπαθῆ νὰ διατηρῆ τὴν ψυχὴν του καθαρὰν καὶ ἀμόλυντον ἀπὸ κάθε κακὴν σκέψιν καὶ κάθε κακὴν ἐπιθυμίαν. Εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπάρχουν συχνὰ δύο ἀντίθετοι ἐπιθυμίαι, ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀγαθοῦ, τὴν ὁποίαν εὐνοεῖ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ κακοῦ, τὴν ὁποίαν εὐνοεῖ τὸ σῶμα. Μεταξὺ τούτων γίνεται πάλη. Εἰς τὴν πάλην αὐτὴν νικᾷ ἡ καλὴ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν σώζει καὶ δυναμώνει ἡ *προσευχή*.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Όρισμός τῆς Λειτουργικῆς

Λειτουργική λέγεται τὸ μάθημα, πὸ ἐξετάζει τὰς ἱεράς τελετὰς τῆς Ἐκκλησίας μας, μὲ τὰς ὁποίας λατρεύομεν τὸν Θεόν.

Ἡ λέξις «Λειτουργική» παράγεται ἀπὸ τὴν λέξιν «Λειτουργία», ἡ ὁποία σημαίνει τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, εἰς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν μας σημαίνει τὴν ὑπηρεσίαν τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ ἡ λαμπροτέρα καὶ σπουδαιοτέρα τελετὴ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἐδόθη τὸ ὄνομα «Λειτουργία», ἰδίως εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

2. Ἀξία τῆς Λειτουργικῆς

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὰς τελετὰς τῆς λατρείας αὐξάνει ἡ εὐσέβεια τῶν χριστιανῶν καὶ παρέχεται ὑπὸ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας (κληρικοί), ἡ Θεία Χάρις. Διὰ τοῦτο οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱεράν Παράδοσιν, ὤρισαν λεπτομερῶς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸν τρόπον τῶν διαφόρων τελετῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλ' οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ χριστιανοί, διὰ νὰ ὠφεληθοῦν ψυχικῶς πρέπει νὰ ἐννοοῦν κα-

λως όλα τὰ γινόμενα εἰς τὰς τελετάς. Ἔτοι θὰ αἰσθανθοῦν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Θεῖαν χάριν καὶ θὰ αὐξήσουν τὴν πίστιν των. Ἐὰν ὁ χριστιανὸς λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰς τελετάς, χωρὶς νὰ τὰς ἐννοῇ, θὰ τὰς παρακολουθῇ μὲ ἀδιαφορίαν καὶ ἡμπορεῖ νὰ θεωρήσῃ περιττὴν καὶ αὐτὴν τὴν παρακολούθησίν των.

Διὰ τοῦτο ἡ Λειτουργικὴ ἔχει πολὺ μεγάλην ἀξίαν καὶ πρέπει κάθε *χριστιανὸς νὰ φροντίζῃ* νὰ τὴν γνωρίσῃ.

3. Λειτουργικὰ βιβλία

Ἡ Ἐκκλησία μας μεταχειρίζεται διάφορα βιβλία, τὰ ὁποῖα γράφουν πῶς γίνονται αἱ τελεταί. Αὐτὰ λέγονται «Λειτουργικὰ βιβλία».

Τὰ σπουδαιότερα Λειτουργικὰ βιβλία εἶναι τὰ ἑξῆς.

1. *Ἡ Θεία Λειτουργία*. Βιβλίον μὲ ὅλας τὰς ἀκολουθίας ὄλων τῶν θείων Λειτουργιῶν.

2. *Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ Ἀπόστολος*. Ταῦτα περιέχουν τὰς περικοπὰς (μέρη) ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης ποὺ ἀναγινώσκονται κάθε Κυριακὴν καὶ κάθε ἑορτὴν ὄλου τοῦ ἔτους. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχει περικοπὰς ἀπὸ τὰ τέσσερα Εὐαγγέλια, ὁ δὲ Ἀπόστολος ἀπὸ τὰς Ἐπιστολάς τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.

3. *Τὸ Ὠρολόγιον*. Τοῦτο περιέχει Ψαλμοὺς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τροπάρια διαφόρων ἑορτῶν.

4. *Τὸ Τριψῆδιον* καὶ τὸ *Πεντηκοστάριον*. Ἐκ τούτων τὸ Τριψῆδιον γράφει ὕμνους (ᾠδαί) διὰ τὰς ἑορτάς ἀπὸ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου (10 ἑβδομάδες πρὸ τοῦ Πάσχα) μέχρι τοῦ Πάσχα. Τὸ δὲ Πεντηκοστάριον ὕμνους διὰ τὰς ἑορτάς ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς (50 ἡμέραι ἀπὸ τοῦ Πάσχα).

5. *Τὰ Μηνιαῖα*. Αὐτὰ εἶναι δώδεκα βιβλία, ἓνα διὰ κάθε μῆνα καὶ γράφουν ὕμνους καὶ τοὺς βίους τῶν ἑορταζομένων κάθε ἡμέραν ἁγίων.

6. *Παρακλητικὴ*. Τὸ βιβλίον τοῦτο γράφει διάφορα τροπάρια μὲ τὰ ὁποῖα παρακαλοῦμεν τὴν Θεοτόκον, τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἁγίους. Λέγεται καὶ Ὀκτώηχος, διότι περιέχει τροπάρια εἰς ὀκτῶ ἤχους (τρόποι τοῦ ψάλλειν), ποὺ ψάλλονται κάθε ἑβδομάδα.

7. Τὸ *Ψαλτήριον*. Τοῦτο περιέχει ψαλμούς τοῦ Δαβίδ. Περικοπαί ἀπὸ αὐτοῦς ἀναγινώσκονται εἰς τὰς διαφόρους ἑορτὰς τοῦ ἔτους.

8. Τὸ *Τυπικόν*. Τοῦτο δίδει ὁδηγίας, διὰ νὰ τελουῦνται ὀρθῶς ὅλαι αἱ τελεταί.

4. Διαίρεσις τῆς Λειτουργικῆς

Ἡ Λειτουργικὴ ἐξετάζει :

α) Τὸν τόπον, ὅπου τελεῖται ἡ Θεία Λατρεία, δηλαδή περὶ τῶν σχεδίων τῶν ναῶν καὶ τῶν περιεχομένων εἰς αὐτόν.

β) Τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον γίνονται αἱ τελεταί, δηλαδή τὰς ἑορτὰς καὶ ὕμνους (ὕμνολογία).

γ) Τὰς ἀκολουθίας, δηλαδή μὲ ποῖον τρόπον γίνεται κάθε τελετή.

Διὰ τοῦτο τὴν Λειτουργικὴν διαιροῦμεν εἰς τρία Κεφάλαια.

Α'. Περί Ναῶν.

Β'. Περί Ἑορτῶν καὶ Ὑμνολογίας.

Γ'. Περί τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΝΑΩΝ

5. Οἱ ρυθμοὶ τῶν ναῶν

Ναὸς εἶναι ὁ τόπος ὅπου λατρεύεται ὁ Θεός. Παράγεται ἀπὸ τὸ «ναίω», ποῦ σημαίνει «κατοικῶ», διότι οἱ ἀρχαῖοι ἐνόμιζαν, ὅτι εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἐκατοικοῦσεν ὁ Θεός.

Οἱ χριστιανοὶ ὠνόμαζαν τὸν Ναὸν καὶ Οἶκον τοῦ Θεοῦ, Κυριακόν, Εὐκτήριον οἶκον, Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀποστόλων οἱ χριστιανοὶ ἐπήγαιναν καὶ προσηύχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος. Κατόπιν ὄμως, ἐπειδὴ ἡ λατρεία τῶν εἶχε διαφορὰν ἀπὸ τὴν λατρείαν τῶν Ἰουδαίων, ἐπήγαιναν εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν τῶν οἱ χριστιανοὶ ἐτέ-

Ἄντ. Παππαδάτου· Στ. Δουφεξή.—Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

5

λουν τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ εἰς ἔρημα μέρη, εἰς δάση, εἰς σπήλαια καὶ εἰς κατακόμβας, διότι τοὺς κατεδίωκον. Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγεια σπήλαια, τὰ ὅποια ἐσχηματίζοντο ἀπὸ τὴν ἐξαγωγήν ὑλικῶν διὰ οἰκοδομάς. Ἀργότερα ἐθάπτοντο εἰς αὐτὰς χριστιανοὶ μάρτυρες.

Ἐκτιζαν κάποτε οἱ χριστιανοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν καὶ ἰδιαίτερα κτίρια ὡς ναοὺς, ἀλλὰ οἱ διώκται τῶν συχνὰ τὰ κατέστρεφαν.

Ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα οἱ χριστιανοὶ ἤμποροῦσαν ἐλεύθερα νὰ κτίζουν ναοὺς. Ἠξεύρομεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ὅτι ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐπέτρεψε νὰ τελοῦν ἐλεύθερα τὴν λατρείαν τῶν οἱ χριστιανοί.

Ἦρχισαν τότε νὰ κτίζουν μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ νὰ δίδουν εἰς αὐτοὺς ὠρισμένον *ρυθμόν*, δηλαδὴ ὠρισμένον σχέδιον.

Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ρυθμῶν τῶν ναῶν ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα μέχρι σήμερον εἶναι οἱ ἑξῆς.

1. Ὁ ρυθμὸς Βασιλικῆς.

Οὗτος εἶναι ρυθμὸς μὲ τὸν ὅποιον ἐκτίσθησαν οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ναοί. Λέγεται ρυθμὸς βασιλικῆς, διότι ὁμοιάζει μὲ τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀγοράς, πού ἐλέγοντο «βασιλικάι» (ἐνν. στοαί). Ἦτο κατάλληλον τὸ σχέδιον τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀγορῶν διὰ τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς. Ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγάλοι ὅπως αἱ Βασιλικάι, διότι οἱ χριστιανοὶ ἐλάτρευον τὸν Θεὸν μέσα εἰς τὸν ναόν.

Οἱ εἰδωλολάτραι εἶχον μικροὺς ναοὺς διότι μόνον τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ τῶν ἦτο μέσα, ἐλάτρευον δὲ καὶ ἐθυσίαζαν εἰς τὸν θεὸν τῶν ἱστάμενοι ἔξω τοῦ ναοῦ.

Ὁ ναὸς ρυθμοῦ βασιλικῆς ἔχει σχῆμα ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου. Αἱ μικρότεραι πλευραὶ τοῦ ἦσαν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν μέρος. Εἰς τὸ Δυτικὸν μέρος ὑπῆρχεν ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ ναοῦ, τὸ δὲ Ἀνατολικὸν μέρος ἐτελείωνε μὲ κυκλικὴν κόγχην.

Μέσα εἰς τὸν ναὸν ἦσαν δύο σειραὶ κιόνων ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς. Ἔτσι ὁ ναὸς ἐχωρίζετο εἰς τρία μέρη ὄνο-

μαζόμενα «Κλίτη». Τὸ κλίτος πὺ εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον, ἦτο πλατύτερον ἀπὸ τὰ ἄλλα.

Οἱ κίονες ἐστήριζον τὴν στέγην τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία ἦτο ξυλίνη, ἡ δὲ στέγη τοῦ μεσαίου κλίτους ἦτο συνήθως ὑψηλότερα τῆς στέγης τῶν ἄλλων δύο κλιτῶν.

Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ βασιλικῆς ἐλέγοντο καὶ «*Δρομικοί*», διότι τὰ κλίτη ὠμοιάζον μὲ δρόμους.

Ναοὶ ρυθμοῦ βασιλικῆς ἢ Βασιλικαὶ ὑπάρχουν πολλοί, τοὺς ἐπροτίμησαν δὲ οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως καὶ μέχρι σήμερον τοιούτους ναοὺς κτίζουν.

Ναοὶ Βασιλικῆς ὑπάρχουν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὁ ναὸς τῶν Καθολικῶν, ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλοι.

2. Ρυθμὸς Βυζαντινός.

Ἔχει τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι ὁ πρῶτος ναὸς τοῦ ρυθμοῦ τούτου ἐκτίσθη εἰς τὸ Βυζάντιον (Κωνσταντινούπολιν) ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τὸν ἕκτον αἰῶνα.

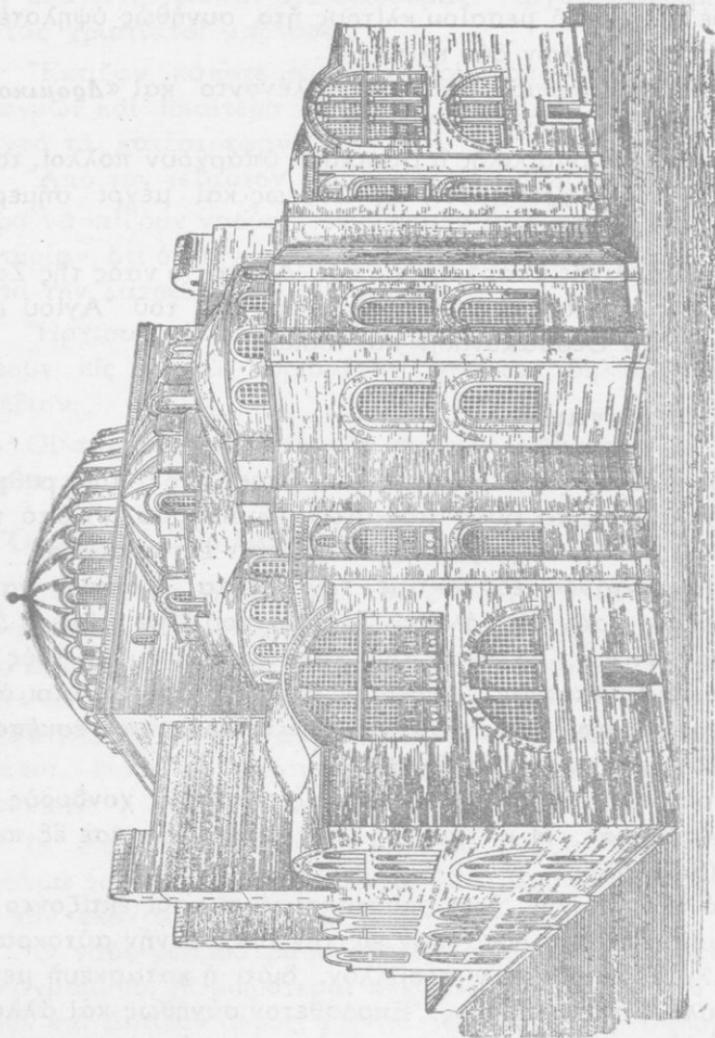
Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξανάκτισε τὸν καέντα δρομικὸν ναόν, τὸν περίφημον ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, πὺ εἶχε κτίσει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. Ἀνέθεσε τὴν κατασκευὴν του εἰς τοὺς μικρασιάτας ἀρχιτέκτονας Ἀνθέμιον καὶ Ἰσίδωρον. Οὗτοι ἀντὶ τῆς ξυλίνης στέγης κατεσκεύασαν μέγαν θόλον, πὺ ἐσκέπαζε ὅλον σχεδὸν τὸν ναόν, τὸν *Τροῦλλον*.

Ὁ τροῦλλος ἐστήριζετο ἐπάνω εἰς τέσσαρας χονδροὺς τετράγωνους κίονας. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ναοῦ διήρκεσε ἕξ περιποῦ ἔτη (532—537).

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ ναοὶ ἐκτίζοντο μὲ τὸν ρυθμὸν τοῦτον πρὸ πάντων εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλὰ μὲ μικρότερον τροῦλλον, διότι ἡ κατασκευὴ μεγάλου τροῦλλου ἦτο δύσκολος. Ἐπρόσθετον συνήθως καὶ ἄλλους τέσσαρας μικροτέρους τροῦλλους εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς στέγης.

Μέσα εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ναοὺς, κατεσκευάζοντο συνήθως εἰς τὴν στέγην ἡμιθόλια ἀρχίζοντα ἀπὸ τὸν τροῦλλον καὶ φθάνοντα εἰς τοὺς τέσσαρας τοίχους τοῦ ναοῦ. Τὰ ἡμιθόλια αὐτὰ ἐσχημάτιζον σταυρόν.

Πολλοί ἀρχαῖοι Βυζαντινοὶ ναοὶ εἰσεώθησαν καὶ πολλοὶ νεώτεροι ἐκτίσθησαν καὶ κτίζονται μέχρι σήμερον. Περιφημοὶ εἶναι ἡ Ῥωσικὴ Ἐκκλησία, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου,

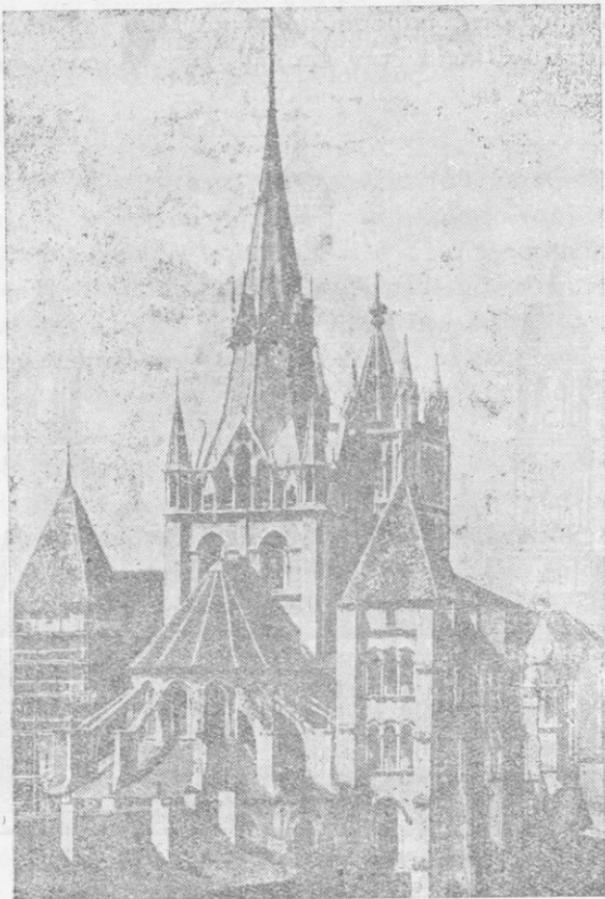

Ἡ Ἁγία Σοφία ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ

τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, τῆς Μητροπόλεως εἰς τὰς Ἀθήνας, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας πόλεις.

3. Ρυθμός Γοτθικός.

Ο ρυθμός ούτος παρουσιάσθη από τον 12ον αιώνα και ανεπτύχθη πολύ υπό των Γόθων χριστιανών, διεδόθη δέ κυρίως εις Γερμανικάς και άλλας χώρας τής Δύσεως.

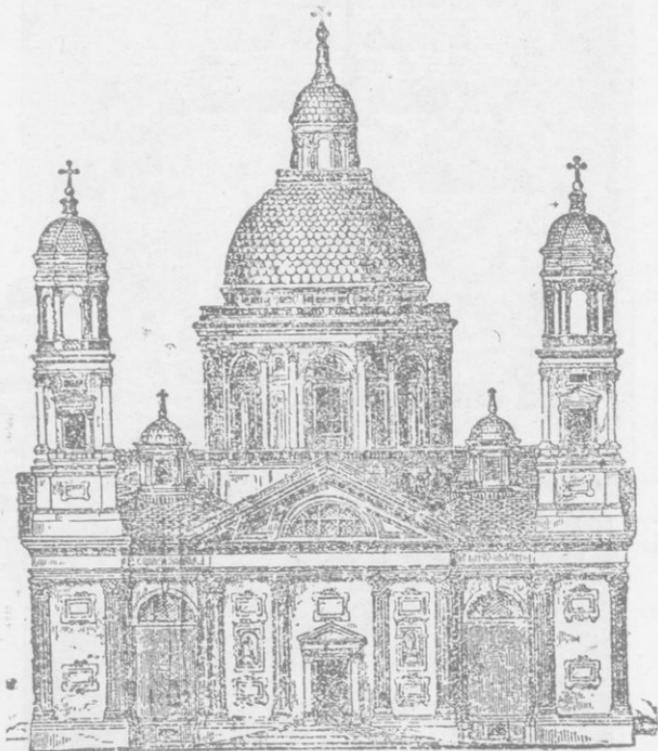
Ο Μητροπολιτικός ναός τής Λωζάνης

Οι Γοτθικοί ρυθμοῦ ναοὶ εἶναι μεγάλοι καὶ ὑψηλοὶ. Οἱ θόλοι των εἶναι ὑψηλοὶ, καταλήγουν δὲ εἰς ὀξυτάτην γωνίαν. Τὰ ἀνώφλια τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθύρων δὲν εἶναι στρογγυλά, ὅπως εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ναοὺς, ἀλλὰ καταλήγουν καὶ αὐτὰ εἰς ὀξεῖαν γωνίαν.

Γοθτικός ναός είναι εις τὰς Ἀθήνας ἢ Ἀγγλικὴ λεγομένη Ἐκκλησία. Περίφημοι Γοθτικοὶ ναοὶ εἶναι τῆς Κολωνίας (εἰς τὴν Γερμανίαν), ὁ ναός τῆς Παναγίας εἰς τοὺς Παρισίους, ὁ Μητροπολιτικὸς ναός τῆς Λωζάνης καὶ ἄλλοι.

4. Ὁ Ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ὁ ρυθμὸς οὗτος παρουσιάσθη ἀπὸ τὸν 15ον αἰῶνα, κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν

Ναός τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐν Ρώμῃ

γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν εἰς τὴν Δύσιν. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη «νεώτερος ρυθμὸς ἢ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως».

Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸν Δρομικὸν καὶ Βυζαντινὸν μὲ προσθήκην διαφόρων νεωτερισμῶν ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν κτιζόντων αὐτοὺς μηχανικῶν. Τοιοῦτου ρυθμοῦ εἶναι ἕ μεγαλύτερος ἀπὸ ὄλους ναοὺς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν Ρώμην.

6. Τὰ μέρη τοῦ Ναοῦ

Οἱ χριστιανοὶ διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς Κληρικοὺς, τοὺς Πιστοὺς καὶ τοὺς Κατηχουμένους.

Διὰ τοῦτο ὁ ναὸς ἐχωρίζετο εἰς τρία μέρη, τὸν Νάρθηκα ἢ Πρόναον, τὸν Κυρίως ναὸν καὶ τὸ Ἅγιον Βῆμα. Ὁ Νάρθηξ ἦτο διὰ τοὺς κατηχουμένους, ὁ Κυρίως ναὸς διὰ τοὺς Πιστοὺς καὶ τὸ Ἅγιον Βῆμα διὰ τοὺς Κληρικοὺς.

Α'. Ὁ Νάρθηξ ἢ Πρόναος.

Τὸ μέρος τοῦτο ἦτο τὸ ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ πρὸς τὴν εἰσοδὸν του. Ἐσυγκοινωνοῦσε μὲ τὸν Κυρίως ναὸν διὰ τριῶν πυλῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μεσαία ἐλέγετο Βασιλική, διότι ἀπ' αὐτὴν εἰσῆρχετο ὁ Βασιλεὺς. Ἐχρησίμευε νὰ μένουν ἐκεῖ κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν οἱ Κατηχούμενοι, διότι εἰς ὠρισμένον σημεῖον τῆς Θείας Λειτουργίας ἔπρεπε νὰ φεύγουν. Ἀργότερα πού ἤρχισεν ὁ νηπιοβαπτισμὸς, δὲν ἐχρειάζετο ὁ Νάρθηξ καὶ ἔτσι εἰς τὰς νέας Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει.

Πρὸ τοῦ Νάρθηκος, εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον ἡ *Φιάλη* καὶ τὸ *Βαπτιστήριον*. Ἡ φιάλη ἦτο κρήνη διὰ νὰ πλύνουν τὰς χεῖρας οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὸν ναόν. Ἐπὶ τῆς φιάλης τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἦτο μία ἐπιγραφή πού ἐδιαβάζετο καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπὸ τὸ τέλος μὲ τὴν ἴδιαν σειρὰν τῶν λέξεων. Εἶναι δὲ αὕτη.

«Νίψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν».

Τὸ δὲ Βαπτιστήριον ἦτο μικρὰ αἴθουσα, διὰ νὰ βαπτίζωνται ἐκεῖ οἱ Κατηχούμενοι. Αὐτὰ ἐθεωρήθησαν κατόπιν περιττά, διότι ἡ μὲν κρήνη ἐτοποθετήθη μέσα εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα διὰ νὰ πλύνουν τὰς χεῖρας οἱ Ἱερεῖς, τὸ δὲ Βαπτιστήριον δὲν ἐχρειάζετο, διότι ἤρχισεν ὁ νηπιοβαπτισμὸς καὶ τὰ βρέφη ἐβαπτίζοντο εἰς τὴν κολυμβήθραν. (§ 7).

Β'. Ὁ Κυρίως ναός.

Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ναοῦ εἶναι τὸ εὐρισκόμενον μεταξὺ τοῦ Νάρθηκος καὶ τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Μέσα εἰς τὸν Κυρίως ναὸν εὐρίσκονται.

1) Ὁ Ἅμβων. Οὗτος ἦτο ὑψηλὸν βῆμα, ὅπου ἀνέβαινον καὶ ἀνεγίνωσκον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν Ἀπόστολον ἢ ἐκήρυτ-

τον. Κατ' ἀρχάς ἦτο εἰς τὸ μέσον τοῦ Κυρίως ναοῦ, κατόπιν δμως ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος εἰς τὸν τοῖχον ἢ ἐπὶ ἐνὸς ἐκ τῶν κίωνων.

2) Ἡ *Σολέα*. Αὕτη ἦτο ὕψωμα πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἁγίου Βήματος. Ἐσχηματίζετο ἀπὸ τὴν προέκτασιν τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἁγίου-Βήματος, τὸ ὁποῖον ἦτο ὑψηλότερον ἀπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ Κυρίως ναοῦ. Ἐπάνω εἰς τὴν Σολέαν ἦσαν ἄλλοτε οἱ θρόνοι τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῶν ἀρχόντων, κατόπιν δμως ἡ Σολέα ἦτο ὕψωμα ἔμπροσθεν μόνον τῆς μεσαίας πύλης τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Ἐκεῖ ἴστανται οἱ κληρικοὶ ὅταν ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ Ἅγιον Βῆμα καὶ ἀπαγγέλλουν εὐχὰς ἢ εὐλογοῦν τὸν λαόν.

3) Ὁ *θρόνος τοῦ Ἀρχιερέως* καὶ τὰ *Ἀναλόγια*. Ὁ θρόνος τοῦ Ἀρχιερέως (Δεσποτικὸν) εὐρίσκεται εἰς τὸ δεξιὸν μέρος, ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Ἀμβωνα. Τὰ δὲ Ἀναλόγια εἶναι συνήθως ἓν εἰς τὸ δεξιὸν καὶ ἓν εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος, ὅπου ἴστανται οἱ ψάλται καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὰ θέτουν τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῶν.

4) Τὰ *Στασίδια* καὶ ὁ *Γυναικωνίτης*. Τὰ μὲν στασίδια χρησιμεύουν διὰ νὰ κάθηνται οἱ πιστοί, ὅταν τοῦτο ἐπιτρέπεται. Ὁ δὲ Γυναικωνίτης εἶναι εἶδος δευτέρου πατώματος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ δύο στενώτερα κλίτη τοῦ ναοῦ καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῶν κίωνων καὶ τῶν τοίχων.

Γ'. Τὸ Ἅγιον Βῆμα.

Τοῦτο εἶναι τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ ναοῦ καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὸν Κυρίως ναὸν μὲ τὸ «Εἰκονοστάσιον» (τέμπλον). Τὸ χωρῖσμα αὐτὸ ἦτο κατ' ἀρχάς χαμηλὸν καὶ μὲ κάγκελα, κατόπιν δὲ ἔλαβε τὴν σημερινὴν μορφήν του. Τὸ Εἰκονοστάσιον εἶναι κοσμημένον μὲ πολλὰς εἰκόνας καὶ συγκοινωνεῖ μὲ τὸν Κυρίως ναὸν διὰ τριῶν πυλῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μεσαία λέγεται «Ὠραία πύλη».

Μέσα εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα ὑπάρχουν τὰ ἑξῆς :

1) Ἡ *Ἁγία Τράπεζα*. Εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἁγίου

Σημ. 1. Ὅταν εὐλογῇ ὁ Ἱερεὺς ὑψώνει τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Οἱ δάκτυλοι τῆς χειρὸς συμπλέκονται ὥστε ὁ δείκτης νὰ κάμνη τὸ γράμμα (I), ὁ δὲ ἀντίχειρ μὲ τὸν μέσον τὸ (X) καὶ οἱ δύο ἄλλοι τὸ γράμμα (Y) δηλαδὴ I X V (Ἰησοῦς Χριστός Νικᾷ).

Βήματος. Είναι πλάξ λιθίνη στηριζομένη επί ενός κίονος. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ κίονος ἔχει μικρὸν κοίλωμα. Μέσα εἰς αὐτὸ τίθενται ὅστ'α μαρτύρων, διὰ νὰ ὑπενθυμίζουσι τοὺς Ἁγίους μάρτυρας, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ αἷμα των ἐθεμελίωσαν καὶ διεφύλαξαν τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ὄταν γίνωνται τὰ Ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ, ἐξέρχονται ὅλοι μετὰ τὸν Ὄρθρον, πού τελεῖται εἰς αὐτὸν καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὰ Ἅγια λείψανα, ἀφοῦ κάμη τρεῖς γύρους περὶ τοῦ ναοῦ, εἰσέρχεται εἰς αὐτὸν καὶ τοποθετεῖ τὰ Ἅγια λείψανα εἰς τὸ κοίλωμα τοῦ κίονος.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, ἡ ὁποία εἰκονίζει τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ, τελεῖται τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Διὰ τοῦτο λέγεται καὶ «θυσιαστήριον».

Ἡ Ἁγία Τράπεζα καλύπτεται μὲ λευκὴν σινδόνην καὶ εἰκονίζει τὴν σινδόνην εἰς τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὁ Ἰωσήφ τὸ ἅγιον Σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν τὸ κατεβίβασεν ἀπὸ τὸν Σταυρὸν. Τὴν λέγομεν «Κατασάρκιον».

2) Ἡ *Προσκομιδὴ* ἢ *Πρόθεσις*. Εὐρίσκεται ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς καὶ εἶναι μικρὰ τράπεζα ἐντὸς κόγχης, ἡ ὁποία εἰκονίζει τὸ σπήλαιον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ.

Ἐπὶ τῆς Προθέσεως ἐτοιμάζει ὁ Λειτουργὸς τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, πού κατόπιν θὰ μεταφερθοῦν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, διὰ νὰ τελεσθῇ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

3) Τὸ *Σκευοφυλάκιον*. Εὐρίσκεται εἰς τὰ δεξιὰ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς καὶ εἶναι κιβώτιον ἢ κιβώτια, διὰ νὰ φυλάσσωνται μέσα τὰ χρησιμεύοντα διὰ τὰς ἱεράς τελετὰς ἐνδύματα, σκευὴ καὶ βιβλία. Ὄταν ἦσαν πολλὰ ἐτίθεντο εἰς δωμάτιον χωριστόν.

7. Τὰ ἱερὰ Σκευὴ τοῦ Ναοῦ

Ἱερὰ Σκευὴ εἶναι διάφορα ἀντικείμενα χρησιμεύοντα διὰ τὰς ἱεροτελεστίας. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ χρησιμεύουν διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Α'. Ἱερὰ σκευὴ διὰ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν.

1) Ὁ Ἅγιος Δίσκος, ὁ Ἀστερίσκος καὶ ἡ Δόγχη. Ὁ Ἅγιος Δίσκος ἐνθυμίζει τὴν φάτνην μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐτέθη, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς. Εἶναι μικρὸς δίσκος, ὅπου θέτει ὁ Λειτουργ-

γός τὸ τεμάχιον τῆς προσφορᾶς (Ἄμνός), τὸ ὁποῖον ὅπως θὰ μάθωμεν θὰ γίνῃ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἀστερίσκος ὑπενθυμίζει τὸν ἀστέρα, ὁ ὁποῖος ὠδήγησε τοὺς μάγους εἰς τὸ σπήλαιον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ. Εἶναι πολὺ μικρὸς ἀστήρ, ὅστις συνδέει δύο ἡμικυκλικά ἐλάσματα καὶ ἔτσι στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων ποδῶν. Τίθεται ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Δίσκου, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ ὑφασμάτινον κάλυμμα νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὸν Ἄμνόν, πού τίθεται εἰς τὸν Ἅγιον Δίσκον. Ἡ δὲ Λόγχη εἶναι μαχαιρίδιον διὰ νὰ κόπῃ τὸ Λειτουργγὸς τὴν προσφορὰν καὶ ἐνθυμίζει τὴν λόγχην, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκεντήθη ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

2) Τὸ Ἅγιον Ποτήριον, ἢ *Λαβίς* καὶ ὁ *Σπόγγος*. Τὸ Ἅγιον Ποτήριον ὑπενθυμίζει τὸν Μυστικὸν δεῖπνον καὶ χρησιμεύει διὰ νὰ τίθεται μέσα ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἡ Λαβίς εἶναι μικρὸν κοχλιάριον, διὰ νὰ μεταλαμβάνουν οἱ Χριστιανοί. Ὁ δὲ Σπόγγος, ὅστις ἐνθυμίζει τὸν μετὰ ὄξους σπόγγον, πού ἔδωκαν εἰς τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, χρησιμεύει πρὸς καθαρισμὸν τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου.

3) Τὸ *Ζέον*. Εἶναι μικρὸν σκευὸς εἰς τὸ ὁποῖον θερμαίνεται τὸ ὕδωρ πού χρειάζεται διὰ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Τὸ ὕδωρ τοῦτο παριστάνει τὴν θερμὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν.

4) Τὰ *Καλύμματα* καὶ ὁ *Ἄηρ*. Τὰ Καλύμματα εἶναι δύο, τὸ ἓν διὰ τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὸν Ἅγιον Δίσκον. Ἐνθυμίζουν τὰ σάβανα τοῦ Σωτῆρος μὲ τὰ ὁποῖα τὸν ἔθαψαν. Ὁ δὲ Ἄηρ εἶναι μεγαλύτερον κάλυμμα μὲ τὸ ὁποῖον σκεπάζει ὁ Λειτουργγὸς τὸ Ἅγιον Ποτήριον μαζὶ μὲ τὸν Ἅγιον Δίσκον καὶ ἐνθυμίζει τὴν σινδόνα μὲ τὴν ὁποίαν ἐτύλιξε τὸν Σωτῆρα ὁ Ἰωσήφ, ὅταν κατεβίβασε τὸ ἅγιον Αὐτοῦ Σῶμα ἀπὸ τὸν Σταυρόν.

5) Τὸ *Ἀντιμήνσιον*. Τοῦτο εἶναι τετράγωνον ὑφασμα πού ἔχει ἐπάνω τὴν εἰκόνα τῆς ταφῆς τοῦ Σωτῆρος. Τὸ Ἀντιμήνσιον ἔχει ραμμένα εἰς μίαν γωνίαν του ὁστᾶ μαρτύρων, διότι τίθεται ἐπὶ κοινῆς τραπέζης καὶ τελεῖται ἐπάνω τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὅπου δὲν ὑπάρχει ναὸς π. χ. εἰς τὰ πλοῖα, εἰς τὰ στρατόπεδα κλπ.

6) Τὸ *Ἀρτοφόριον*, πού τίθεται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Τοῦτο εἶναι ξυλινὴ ἢ ἀργυρᾶ θήκη, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν θέτει

ὁ Ἱερεὺς ἄρτον καὶ ἐπ' αὐτοῦ οἶνον μετουσιωμένα εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Φυλάσσεται τοῦτο, διὰ νὰ μεταλαμβάνη ἀπὸ αὐτὸ ὁ Ἱερεὺς τοὺς βαρεῖά ἀσθενεῖς εἰς τὴν οἰκίαν των, εἰς ὅποιανδήποτε στιγμήν.

Β'. Ἱερὰ σκεύη διὰ πᾶσαν Ἱεροτελεσίαν.

1) Τὸ *θυμιατήριον*. Εἶναι δοχεῖον κρεμασμένον με ἀλύσεις. Τίθενται μέσα ἀναμμένοι ἄνθρακες καὶ θυμίαμα (λιβάνι) με τὸ ὁποῖον θυμιάζουν οἱ κληρικοί. Ὁ εὐώδης καπνὸς τοῦ θυμιάματος παριστάνει τὴν ἀνερχομένην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εὐχαριστοῦσαν αὐτὸν θερμὴν προσευχὴν μας.

2) Ἡ *Κολυμβήθρα* καὶ τὸ *Μυροδοχεῖον*. Ἡ Κολυμβήθρα εἶναι μετάλλινος κρατῆρ στηριζόμενος εἰς ἓνα πόδα, διὰ νὰ βαπτίζωνται τὰ βρέφη, τὸ δὲ Μυροδοχεῖον, μικρὸν δοχεῖον διὰ τὸ Ἅγιον Μύρον.

3) Αἱ *Κανδήλαι*, οἱ *Πολυέλαιοι* καὶ τὰ *Κηροπήγια*. Ταῦτα ἀνάπτομεν, διὰ νὰ δείξωμεν τὸν σεβασμὸν μας, τὸ δὲ φῶς των παριστάνει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος τὴν φωτίζουσαν τὰς ψυχὰς μας.

Εἰς τὸ Ἅγ. Βῆμα ὑπάρχει Κανδήλα πού καίει ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ λέγεται *ἀκοίμητος*, συμβολίζει δὲ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

4) Ὁ *Ἐπιτάφιος*. Οὗτος εἶναι εἰκὼν χρυσοκεντημένη τοῦ νεκροῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἐπιτάφιος χρησιμεύει διὰ νὰ προσκυνοῦν αὐτὸν οἱ Χριστιανοὶ τὴν Μ. Παρασκευήν, πού τελεῖται ἡ μνήμη τῆς ταφῆς τοῦ Σωτῆρος.

8. Τὰ ἱερὰ ἄμφια

Ἄμφια λέγονται τὰ ἰδιαίτερα ἐνδύματα πού φοροῦν οἱ κληρικοὶ εἰς τὸν ναόν. Διαιροῦνται εἰς Ἀρχιερατικά, εἰς ἄμφια τοῦ Πρεσβυτέρου (Ἱερέως) καὶ εἰς ἄμφια τοῦ Διακόνου.

Α'. Ἄμφια τοῦ Διακόνου.

1) Τὸ *Στιχάριον* καὶ τὰ *Ἐπιμανίκια*. Τὸ Στιχάριον εἶναι χιτῶν λευκὸς με μανίκια φθάνων μέχρι τῶν ποδῶν καὶ συμβολίζει τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς τῶν κληρικῶν. Τὰ Ἐπιμανίκια

εἶναι τεμάχια ὑφάσματος δενόμενα εἰς τὰ μετακάρπια τῶν χειρῶν καὶ συμβολίζουν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

2) Τὸ **᾽Οράριον**. Εἶναι μακρὰ λωρίς ἐξ ὑφάσματος. Φέρει τοῦτο ὁ Διάκονος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ του ὤμου κρεμασμένον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ἢ τὸ τοποθετεῖ ἐπάνω του σταυροειδῶς. Εἶναι τὸ ἰδιαίτερον ἄμφιον τοῦ βαθμοῦ του.

Β'. Ἄμφια τοῦ Πρεσβυτέρου (Ἱερέως)

1) Τὸ **Ἐπιτραχήλιον** ἢ **Πετραχήλιον**. Εἶναι πλατεῖα μακρὰ λωρίς ἀπὸ πολυτίμον ὑφασμα με ἄνοιγμα εἰς τὸ ἄνω ἄκρον. Τὸ κρεμᾶ ὁ Πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν τράχηλόν του καὶ εἶναι τὸ ἰδιαίτερον ἄμφιον τοῦ βαθμοῦ του. Φανερῶνει τὴν Θεῖαν χάριν ποῦ ἔλαβεν ὁ Λειτουργὸς κατὰ τὴν χειροτονίαν του. Ἄνευ αὐτοῦ οὐδεμία ἱεροτελεστία γίνεται.

Πετραχήλιον

2) Ἡ **Ζώνη**. Δένεται εἰς τὴν μέσην τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ Ἄρχιερέως καὶ κρατεῖ τὸ Ἐπιτραχήλιον με τὸ Στιχάριον. Παριστάνει τὴν δύναμιν ποῦ ἔχει ὁ Λειτουργὸς ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ τελῇ τὰς ἱεροτελεστίας.

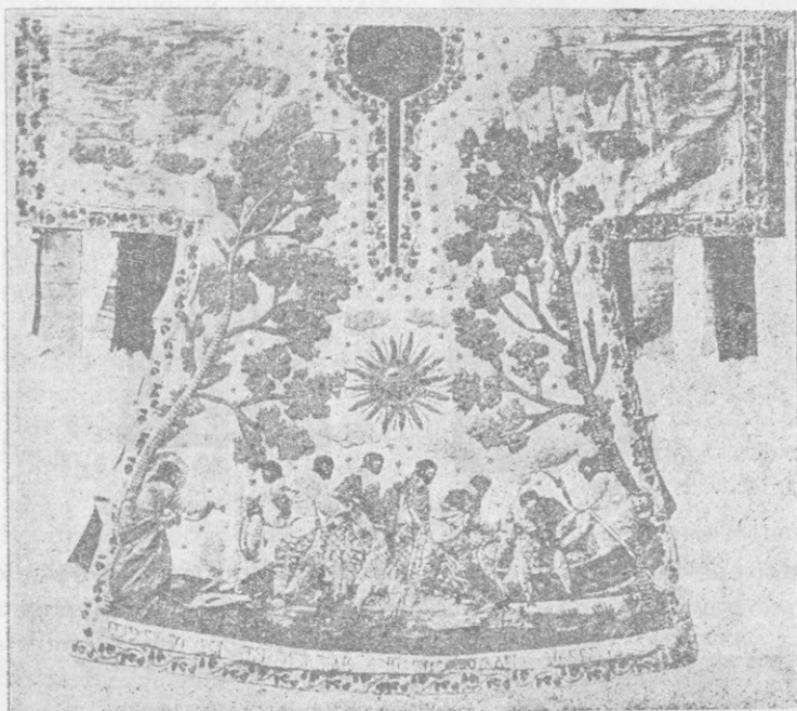
3) Τὸ **Φαινόλιον** ἢ **Φελόνιον**. Εἶναι ἄμφιον ἀπὸ πολυτίμον ὑφασμα με σχῆμα χωνίου. Τὸ φορεῖ ὁ Πρεσβύτερος ἀπὸ τὴν πρὸς τὰ ἄνω ὀπὴν καὶ ὀπισθεν του φθάνει μέχρι τῶν ποδῶν, ἔμπροσθεν δὲ εἶναι κοντόν. Ἄλλοτε τὸ ἄμφιον τοῦτο ἐφόρει καὶ ὁ Ἄρχιερεὺς φέρον πρὸς διακρίσιν πολλοὺς σταυροὺς (Φαινόλια πολυσταύρια). Ἀπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου φοροῦν οἱ Ἄρχιερεῖς ἀντὶ τούτου τὸν Σάκκον. Συμβολίζει τὴν δικαιοσύνην ποῦ πρέπει νὰ ἔχουν οἱ Πρεσβύτεροι.

Ὁ Πρεσβύτερος φορεῖ καὶ τὸ Στιχάριον καὶ τὰ Ἐπιμανίκια τοῦ Διακόνου.

Γ'. Ἀρχιερατικὰ ἄμφια.

1) Ὁ **Σάκκος**. Εἶναι πολυτελέστατον ἄμφιον με κοντὰ μεγάλα μανίκια. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τεμάχια πολυτίμου ὑφάσματος, τὰ ὁποῖα κρέμανται ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν τοῦ Ἀρχιερέως καὶ συνδέονται εἰς τὰ πλάγια με κομβία ὡσάν μικροὺς σφαιρικοὺς κωδωνίσκους. Ὁ Σάκκος ἦτο κυρίως ἔνδυμα τῶν

Ρωμαίων αυτοκρατόρων και τὸ ἐφόρου κατ' ἀρχάς μόνον οἱ Πατριάρχαι. Κατόπιν ἐπετράπη νὰ τὸ φοροῦν ὅλοι οἱ Ἀρχιερεῖς. Ἐνθυμίζει τὸ πορφυροῦν Ἰμάτιον ποῦ ἐφόρεσαν εἰς τὸν

Πατριαρχικός Σάκκος

Ἰησοῦν διὰ νὰ τὸν περιπαίξουν καὶ συμβολίζει τὴν δικαιοσύνην τοῦ φοροῦντος αὐτό, ὅπως καὶ τὸ φελόνιον.

2) Τὸ Ὠμοφόριον. Εἶναι τὸ ἰδιαίτερον ἄμφιον τοῦ βαθμοῦ τοῦ Ἀρχιερέως. Εἶναι ταινία πλατεῖα, τὴν ὁποῖαν φέρει ὁ Ἀρχιερεὺς ἐπὶ τοῦ τραχήλου, ἐπάνω ἀπὸ τὸν Σάκκον. Κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν μεταχειρίζεται ὁ Ἀρχιερεὺς δύο Ὠμοφόρια τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. Το μέγα φέρει μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ δὲ μικρόν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον μέχρι τέλους.

3) Ἡ Μίτρα καὶ ἡ Ποιμαντικὴ ράβδος (πατερίτσα). Ἡ Μίτρα εἶναι στρογγυλὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς φέρον πρὸς τὰ ἄνω σταυρόν. Στολιζεται μὲ πολυτίμους λίθους καὶ μὲ τὰς εἰκόνας τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν. Ἐνθυμίζει τὸν ἀκάνθινον στέφα-

νον, πού ἔθεσαν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ δὲ [Ποιμαν-
τική ράβδος εἶναι μακρὰ ἐκ πολυτίμου μετάλλου καὶ ἔχει εἰς
τὸ ἄνω ἄκρον τῆς δύο ὄψεις, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν κεφαλὴν

Ἔμοφόριον

ἔστραμμένην πρὸς τὸν εἰς τὸ μέσον των Σταυρόν. Οἱ ὄψεις φα-
νεράνουν τοὺς ὄρατους καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς τοῦ χριστιανι-
σμοῦ, ὁ δὲ Σταυρὸς τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ
δύναμιν τοῦ Ἀρχιερέως νὰ καταπο-
λεμήσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς
χριστιανοὺς εἰς τὸν καλὸν δρόμον.

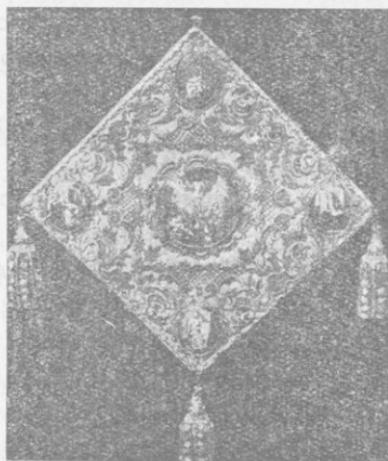

Μίτρα

4) Ὁ Σταυρὸς καὶ τὸ Ἐγκόλπιον.
Ταῦτα κρέμανται διὰ χρυσοῦς ἀλύ-
σεως ἀπὸ τὸν τράχηλον εἰς τὸ στή-
θος τοῦ Ἀρχιερέως. Καὶ ὁ μὲν Σταυ-
ρὸς παριστάνει τὸν Σταυρὸν τοῦ
Σωτῆρος καὶ τὴν προθυμίαν τοῦ φέ-
ροντος αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ Ἐυαγγελίου.
Τὸ δὲ ἐγκόλπιον, τὸ ὁποῖον εἶναι μι-
κρὰ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἢ τῆς Θεοτό-
κου, παριστάνει τὴν καθαρότητα τῆς
ψυχῆς τοῦ Λειτουργοῦ. Τὸν Σταυρὸν φέρουν καὶ οἱ ἔχοντες
τίτλον τινὰ Πρεσβύτεροι.

5) Ὁ Μανδύας. Πολυτελέστατον ἱμάτιον, χωρὶς μανίκια,

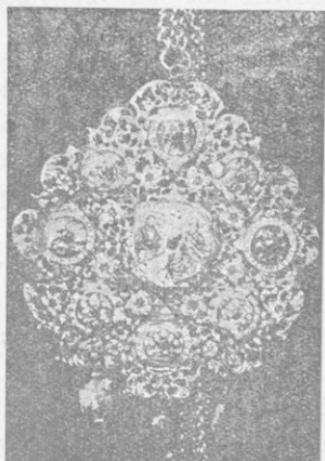
πολύ μακρὸν τοῦ ὁποίου κρατεῖ κάποιος τὸ κάτω μέρος, διὰ νὰ μὴ σύρεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Φανερώνει τὴν ἀνωτάτην πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀρχιερέως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Φέρει τοῦτο ἐπὶ τῶν ὤμων, ὅταν εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἀφαιρεῖ, ὅταν θὰ φορέσῃ τὰ ἄμφιά του, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν τελετὴν. Ἐὰν παρίσταται μόνον, χωρὶς νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν τελετὴν, φέρει τοῦτον μέχρι τέλους.

Ἐπιγονάτιον

6) Τὸ Ἐπιγονάτιον καὶ τὸ Ἐπανωκαλύμμαυχον. Τὸ ἐπιγονάτιον εἶναι ὕφασμα τετράγωνον κρεμάμενον ἐκ μιᾶς γωνίας αὐτοῦ ἐκ τῆς Ζώνης εἰς τὰ δε-

ξιὰ τοῦ Λειτουργοῦ. Παριστάνει τὴν δύναμιν τοῦ κηρύγματος τοῦ φέροντος αὐτὸ (ρομφαία τοῦ λόγου). Τὸ δὲ Ἐπανωκαλύμμαυχον εἶναι κάλυμμα ἐκ μαίρου ὑφάσματος. Καλύπτει τὸ σῦνηθες κάλυμμα τοῦ κληρικοῦ (Καλυμμαύχιον) καὶ τὸν τράχηλον καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ. Παριστάνει τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ φέροντος αὐτὸ εἰς τὸν Θεόν.

Ἐγκόλπιον

Τὰ δύο ταῦτα ἄμφια φέρουν καὶ οἱ Πρεσβύτεροι ποὺ ἔχουν τιμητικοὺς τίτλους (Ἀρχιμανδρίτης, Πρωτοπρεσβύτερος κτλ.). Πλὴν τῶν Ἀρχιερατικῶν τούτων ἀμφίων ὁ Ἀρχιερεὺς φορεῖ καὶ τὸ Στιχάριον, τὸ Ἐπιτραχήλιον καὶ τὴν Ζώνην τοῦ Πρεσβυτέρου.

Ἐνδύματα κληρικῶν ἐκτὸς τοῦ ναοῦ.

Ὅλοι οἱ κληρικοὶ φοροῦν ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ὁμοιόμορφα ἐνδύματα φθάνοντα μέχρι τῶν ποδῶν μαύρου χρώματος. Ὅμοιάζουν κάπως

μέ τον χιτώνα τών αρχαίων, φέροντα μανίκια. Φοροῦν δύο τοιούτους χιτώνας, ἀλλά τὰ μανίκια τοῦ ἐξωτερικοῦ χιτῶνος εἶναι μεγάλα καί εἰς τὸ μῆκος καί εἰς τὸ πλάτος. Ὀνομαζόνται *ράσα* δηλ. λεῖα (=χωρίς χνούδι).

9. Σύμβολα καὶ εἰκόνες

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἐστόλιζαν τὸ ἐσωτερικόν μέρος τῶν ναῶν με «*Σύμβολα*», δηλαδή με εἰκόνας πού ἄλλο ἔδειχναν καί ἄλλο παρίστανον. Ἐν πλοῖον π. χ. ἦ μία ἄμπελος παρίστανε τὴν Ἐκκλησίαν. Μία περιστερά παρίστανε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Ἰχθύς παρίστανε τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τὰ γράμματα τῆς λέξεως (I=Ἰησοῦς, X=Χριστός, Θ=Θεοῦ, Y=Υἱός, Σ=Σωτήρ). Ἡ ἐλαία παρίστανε τὴν εἰρήνην. Ὁ Σταυρός, τὸν θάνατον τοῦ Σωτήρος. Τὸ IX ἢ XP παρίστανον τὸν Χριστὸν κτλ. Δὲν εἶχαν εἰκόνας καί ἀγάλματα, διότι ἐθύμιζαν τὴν εἰδωλολατρείαν.

Ἀπὸ τὸν τέταρτον ὁμως αἰῶνα, ὁ φόβος αὐτὸς ἔλειψε. Τότε ἀρχίζουν νὰ στολιζοῦν τοὺς ναοὺς με εἰκόνας ἀπὸ χρώματα καί κάποτε σκαλιστάς. Αἱ εἰκόνες παρίστανον διάφορα συμβάντα ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Θεοτόκου καί ἔπειτα διάφορα ἱερὰ πρόσωπα (ὁ Χριστός, ἡ Θεοτόκος, οἱ Ἄγγελοι, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Ἅγιοι).

Πολὺ προώδευσεν ἡ Χριστιανικὴ εἰκονογραφία. Ἐζωγράφιζαν εἰκόνας ἐπὶ σανίδων καί τὰς ἔθετον εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καί εἰς τὸ εἰκονοστάσιον. Ἐζωγράφιζαν εἰκόνας εἰς τοὺς τοίχους τῶν ναῶν, πολλὰς φορές δὲ ἔκαμνον καί ὠραιότατας εἰκόνας με μικρὰ χρωματισμένα λιθαράκια (ψηφιδωτά).

Ἔτσι ἀπὸ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐδημιουργήθη ὁ στολισμὸς τῶν μερῶν τοῦ ναοῦ δι' εἰκόνων με ὠρισμένην τάξιν καί διατηρεῖται με μικρὰς ἀλλαγὰς μέχρι σήμερον. Ἡ τάξις αὕτη εἶναι ἡ ἐξῆς.

α) *Κυρίως ναός*. Εἰς τὸν τροῦλλον ζωγραφίζεται μεγάλη εἰκὼν τοῦ Σωτήρος (εἰκ. τοῦ Παντοκράτορος). Εἰς τὰ πλάγια τοῦ τροῦλλου προφηταί καί ἄγγελοι. Εἰς τὰ τέσσαρα τρίγωνα, πού σχηματίζονται ἐκεῖ πού στηρίζεται ὁ τροῦλλος εἰς τοὺς κίονας, οἱ τέσσαρες Εὐαγγελισταί. Εἰς δὲ τοὺς πέριξ τοίχους

τοῦ Κυρίως ναοῦ ζωγραφίζονται διάφοροι σκηναὶ ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἁγίων.

β) *Ἁγιον Βῆμα*. Μέσα εἰς τὴν κόγχην, ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς ζωγραφίζεται ἡ Θεοτόκος. Τῆς δίδομεν τὸ ὄνομα «Πλατυτέρα». Κάτωθεν τῆς Πλατυτέρας οἱ Ἱεράρχαι Ἀθανάσιος, Βασίλειος, Γρηγόριος καὶ Ἰωάννης. Εἰς δὲ τοὺς πέριξ τοίχους ζωγραφίζονται εἰκόνες ποῦ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν Θείαν Λειτουργίαν.

γ) *Εἰκονοστάσιον* ἢ Τέμπλον. Αὐτὸ εἶναι μαρμάρινον ἢ ξύλινον μὲ σκαλίσματα ποῦ παριστάνουν συνήθως ἄμπελον μὲ σταφυλὰς μὲ ζῶα καὶ πτηνὰ ἐπάνω εἰς τοὺς κλάδους τῆς. Ἡ Ὠραία πύλη κλείει μὲ ὕφασμα φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος. Αἱ ἄλλαι δύο θύραι τοῦ Ἁγίου Βήματος ἔχουν τὰς εἰκόνας τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ. Εἰς τὰ μεταξὺ τῶν τριῶν θυρῶν δύο διαστήματα δεξιὰ μας ὑπάρχουν αἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ ἀριστερὰ μας αἱ εἰκόνες τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἁγίου ἢ τοῦ γεγονότος, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φέρει ὁ ναός. Ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰς ὑπάρχουν κινηταὶ εἰκόνες τῶν δώδεκα σπουδαιότερων χριστιανικῶν ἑορτῶν κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ ἑορτασμοῦ των, (δωδεκάορτον). Καὶ τέλος ἄνωθεν αὐτῶν ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΕΟΡΤΩΝ ΚΑΙ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑΣ

10. Τὰ εἶδη τῶν ἑορτῶν

Εἰς τὴν Ἱεράν Κατήχησιν ἐμάθομεν ὅτι ἑορτὰς ὀνομάζομεν τὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας δὲν ἐργαζόμεθα καὶ τὰς ἀφιερώνομεν εἰς τὸν Θεόν.

Αἱ ἑορταὶ εἶναι Ἑβδομαδιαῖαι καὶ Ἐτήσιοι.

Αἱ Ἑβδομαδιαῖαι ἑορταὶ εἶναι αἱ Κυριακαί, ποῦ ἔχομεν κάθε ἑβδομάδα.

Ἐτήσιοι εἶναι αἱ ἑορταὶ, τὰς ὁποίας τελοῦμεν μίαν φορὰν τὸ ἔτος.

Ἄντ. Παππαδάτου—Στ. Δουφεξῆ, Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

6

Αί Ἐτήσιοι ἑορταί εἶναι τριῶν εἰδῶν.

Δεσποτικάί, διότι ἀναφέρονται εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Θεομητορικάί, διότι ἀναφέρονται εἰς τὴν Θεοτόκον.

Ἑορταί τῶν Ἀγίων, διότι ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἱεροὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν μὲ τὸ παράδειγμά των πῶς πρέπει νὰ ζῆ ὁ χριστιανός.

11. Αἱ Δεσποτικάί ἑορταί

Αἱ Δεσποτικάί ἑορταί εἶναι *Κινηταί* καὶ *Ἀκίνητοι*.

Κινηταί εἶναι ὅσαι δὲν ἑορτάζονται κάθε ἔτος εἰς ὠρισμένην ἡμερομηνίαν, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος. Αὗται ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ Πάσχα, τὸ ὅποιον δὲν ἑορτάζομεν κάθε ἔτος τὴν ἰδίαν ἡμερομηνίαν καὶ τὸ ἑορτάζομεν πάντοτε ἡμέραν Κυριακὴν.

Ἀκίνητοι εἶναι ὅσαι ἑορτάζονται πάντοτε τὴν ἰδίαν ἡμερομηνίαν τοῦ ἔτους. Αὗται ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἑορτὴν τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, ἡ ὅποια ἑορτάζεται πάντοτε τὰς 25 Δεκεμβρίου.

Κινηταί Δεσποτικάί ἑορταί.

Αἱ Κινηταί Δεσποτικάί ἑορταί ἀρχίζουσι τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου, ποὺ εἶναι ἡ δεκάτη Κυριακὴ πρὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα καὶ τελειῶνουσι πενήντα ἡμέρας μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα.

Σπουδαιότεροι τούτων εἶναι.

1) *Ἡ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*. Ἑορτάζομεν αὐτὴν τὴν πέμπτην Κυριακὴν μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου, δηλαδὴ τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν τοῦ ἔτους 842 ἐπανῆλθεν ἡ τιμὴ τῶν εἰκόνων μετὰ τὰς εἰκονομαχικὰς ἔριδας, ὅπως γνωρίζομεν ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ψάλλεται τὸ ἔξης ἀπολυτίκιον :

Ἐκ τῆς ἁγίας εἰκόνα σου προσκυνοῦμεν, Ἁγαθέ, αἰτούμενοι ἡμῶν, Χριστέ ὁ Θεός. Βουλῆσαι γὰρ ἡμῶν ὡς ἡμεῖς ἀνελεῖν ἐν ἡμῶν Σταυρῶ ἵνα ῥύσῃ ἡμῶν, οὗς ἔπλασας ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἔχθροῦ ἡμῶν.

“Οθεν εὐχαρίστως βοῶμεν Σοι

Χαρᾶς ἐπλήρωσας τὰ πάντα, ὁ Σωτήρ ἡμῶν παραγενόμενος¹ εἰς τὸ σῶσαι τὸν κόσμον».

2) *Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.* Ἐορτάζομεν ταύτην τὴν ἑβδόμην Κυριακὴν μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου. Ἔχει τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι ὑψώνεται εἰς τὸν ναόν ὁ Σταυρός, διὰ τὴν βοήθησιν τοῦς χριστιανοὺς εἰς τὴν νηστείαν ποῦ κάμνουν τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ψάλλεται τροπάριον, μετὰ τὸ ὁποῖον παρακαλοῦμεν τὸν Κύριον νὰ σώσῃ τὸν λαόν του καὶ νὰ εὐλόγησιν τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, χαρίζων τὰς νίκας εἰς τοὺς βασιλεῖς κατὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ προφυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ τὴν Ἐκκλησίαν του.

Τὸ τροπάριον τοῦτο εἶναι.

*Σῶσον, Κύριε τὸν λαόν Σου
καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου,
νίκας τοῖς βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωροῦμενος
καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ Σου πολίτευμα*

3) Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου. Ἡ ἑορτὴ αὕτη ὀνομάζεται καὶ «Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου». Τὴν ἑορτάζομεν τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς τῆς πρὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βοΐων ἑβδομάδος. Κατὰ ταύτην ὑμνοῦμεν καὶ εὐχοριστοῦμεν τὴν Θεοτόκον μετὰ πολλὰ τροπάρια, ἰδίως ὅμως μετὰ 24 «Χαιρετισμούς», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 626, ὅταν ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ Ἀβάρων. Λέγεται «Ἀκάθιστος ὕμνος», διότι μετὰ τὴν σωτηρίαν ἐψάλη εἰς τὸν ναόν τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τῶν χριστιανῶν χωρὶς νὰ καθήσουν.

Ἐπάρχει ἡ ὥρα αἰα συνήθεια κάθε Παρασκευῆς τῶν προηγουμένων τῆς ἑορτῆς ταύτης ἑβδομάδων νὰ ἀναγινώσκωνται εἰς τοὺς ναοὺς ἀπὸ ἑξ ἑκατονταεπίαι χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ψάλλεται τὸ ἐξῆς ὥραϊον τροπάριον.

Σημ. 1=ζητοῦντες. 2=διότι μετὰ τὴν θέλησίν σου ἐθεώρησες καλόν. 3=διὰ τὴν σῴσιν. 4=δηλ. τοῦ Σατανᾶ. 5=ἐλθόν.

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ¹ τὰ νικητήρια²
Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν³ εὐχαριστήρια
Ἀναγράφω σοι⁴ ἡ πόλις σου Θεοτόκε.
Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος⁵ ἀπροσμάχητον⁶
ἐκ παντοίων με κινδύνων⁷ ἐλευθέρωσον,
Ἵνα κράζω σοι, Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε».

4) **Κυριακὴ τῶν Βαΐων.** Τὴν ἑορτὴν ταύτην ἔχομεν τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα Κυριακὴν εἰς ἀνάμνησιν τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ψάλλεται τὸ Ἀπολυτίκιον.

«Τὴν κοινὴν ἀνάστασιν¹ πρὸ τοῦ σοῦ πάθους πιστόμενος²
ἐκ νεκρῶν ἤγειρας τὸν Λάζαρον, Χριστέ ὁ Θεός.
Ὅθεν καὶ ἡμεῖς, ὡς οἱ παῖδες,
τὰ τῆς νίκης σύμβολα φέροντες³,
Σοὶ τῷ νικητῇ τοῦ θανάτου βοῶμεν
Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις⁴,
εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου».

5) Ἡ **Μεγάλη Ἑβδομάς.** Κατὰ ταύτην, ἣτις λέγεται καὶ ἑβδομάς τῶν Παθῶν, τελοῦνται κάθε ἡμέραν πένθιμοι τελεταί, αἱ ὁποῖαι ἐνθυμιζοῦν τὰς τελευταίας διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος, τὰ μαρτύριά του καὶ τὸν σταυρικὸν θάνατον Αὐτοῦ. Πολλὰ καὶ ὠραιότατα τροπάρια ψάλλονται κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα.

Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ψάλλεται κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην, περιγράφει τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος ὡς ἑξῆς.

Σήμερον κρεμάται ἐπάνω εἰς τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ ὁ κρεμάσας με ὕδατα τὴν γῆν. Μὲ ἀκάνθινον στέφανον στεφανώνεται ὁ Βασιλεὺς τῶν ἀγγέλων. Ψεύτικον βασιλικὸν φόρεμα ἐνδύεται ὁ ἐνδύων τὸν οὐρανὸν μετὰ τὰ σύννεφα. Ράπισμα ἐδέχθη ὁ ἐλευθερώσας τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ προπατορικόν

Σημ. 1=Εἰς τὴν ὑπερασπίστριαν στρατηγόν. 2=Τὰ νικητήρια εὐχαριστήρια=τὰς διὰ τὴν νίκην εὐχαριστίας. 3=διότι ἐσώθη ἀπὸ τὸν κίνδυνον. 4=ἀποδίδω εἰς σέ. 5=τὴν δύνα μίνσου. 6=ἀνίκητον. 7=ἀπὸ κάθε εἶδος κινδύνων.

Σημ. 1=τὴν ἀνάστασιν ὄλων τῶν ἀνθρώπων. 2=διὰ τὴν βεβαιώσιν 3=τὰ σημεῖα τῆς νίκης (τὰ βάρια). 4=δόξα εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

ἀμάρτημα μὲ τὸ βάπτισμα ποῦ μᾶς ἐδίδαξε βαπτισθεῖς εἰς τὸν Ἰορδάνην. Ἐκαρφώθη μὲ καρφιά ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ λόγχην ἐκτυπήθη ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου. Προσκυνοῦμεν Χριστὲ τὰ πάθη σου. Δεῖξε μας καὶ τὴν ἔνδοξον ἀνάστασίν σου.

Τὸ τροπάριον τοῦτο εἶναι.

«*Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλον*¹, ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας.
*Στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιτίθεται*² ὁ τῶν ἀγγέλων Βασιλεὺς.
*Ψευδῆ πορφύραν περιβάλλεται*³ ὁ περιβάλλων⁴ τὸν οὐρανὸν ἐν
[νεφέλαις
*Ράπισμα κατεδέξατο*⁵ ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ἐλευθερώσας τὸν Ἀδάμ.
Ἦλοις προσηλώθη ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας.
*Λόγχῃ ἐκεντήθη*⁶ ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου
Προσκυνοῦμεν Σου τὰ πάθη, Χριστέ.
Δεῖξον ἡμῖν καὶ τὴν ἔνδοξόν Σου ἀνάστασιν».

6. **Κυριακὴ τοῦ Πάσχα.** Κατὰ ταύτην, ἣτις εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἑορτὴ τῶν χριστιανῶν, ἑορτάζομεν τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὸν γνωστὸν θαυμάσιον ὕμνον δοξάζομεν τὸν Χριστὸν, ὅστις ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ μὲ τὸν ἰδικὸν Του θάνατον ἐνίκησε τὸν θάνατον καὶ ἀνέστησε πολλοὺς εὐσεβεῖς ἐκ τῶν τάφων των, οἱ ὁποῖοι παρουσιάσθησαν εἰς πολλοὺς μετὰ τὴν ἀνάστασίν του.

Ὁ ὕμνος οὗτος εἶναι.

«*Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν
θανάτῳ θάνατον πατήσας
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος».*

7) Ἡ **Ἀνάληψις τοῦ Σωτήρος.** Ταύτην ἑορτάζομεν σαράντα ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα, ποῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ὁ Ἰησοῦς ἀνυψώθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ φωτεινὸν σύννεφον ἔκρυψεν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς μαθητάς του.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ψάλλεται τὸ ἑξῆς τροπάριον.

Σημ. 1=ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ. 2=θέτει ἐπὶ τὴν κεφαλὴν του. 3=φεύτικο βασιλικὸ ἔνδυμα φορεῖ. 4=ὁ ἐνδύων. 5=ἐδέχθη. 6=ἐκτυπήθη μὲ λόγχην.

«*Ανελήφθης ἐν δόξῃ*¹, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
χαροποιήσας² τοὺς μαθητάς
τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος³,
βεβαιωθέντων αὐτῶν διὰ τῆς εὐλογίας,
οὐ σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ λυτρωτὴς τοῦ Κόσμου»⁴.

8) Ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς. Αὕτη τελεῖται 50 ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα, διότι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην κατέβη τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀποστόλων μὲ μορφήν πυρίνων γλωσσῶν καὶ τοὺς ἔδωκε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ ἐξαπλώσουν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ψάλλεται τὸ τροπάριον.

«*Εὐλογητὸς εἶ*⁵ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
ὁ πανσόφος τοὺς ἀλιεῖς ἀναδείξας⁶,
καταπέμψας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
καὶ δι' αὐτῶν τὴν οἰκουμένην σαγηνεύσας⁷,
φιλάνθρωπε, δόξα Σοι».

Β'. Ἀκίνητοι Δεσποτικάι ἑορταί.

1) *Τὰ Χριστούγεννα*. Τὴν ἑορτὴν ταύτην, ἥτις εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἀπὸ ὅλας τὰς ἑορτάς πλὴν τοῦ Πάσχα, τελοῦμεν τὰς 25 Δεκεμβρίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ψάλλεται τὸ ἐξῆς Κοντάκιον (Κοντάκιον λέγομεν τὸ τροπάριον, ποὺ ἐξιστορεῖ μὲ ὀλίγα λόγια τὴν ἱστορίαν τῆς ἑορτῆς ἢ τοῦ Ἁγίου).

«*Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκει*⁷
καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει⁸
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι,
μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι,
δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη παιδίον νέον⁹,
ὁ πρὸ αἰῶνων Θεός».

2) *Τὰ Θεοφάνεια* (Φῶτα). Τελεῖται τὰς 6 Ἰανουαρίου εἰς

Σημ. 1=Ἐψώθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς μὲ δόξαν. 2=ἀφοῦ ἐπροξένησες χαράν. 3=μὲ τὴν ὑπόσχεσιν διὰ τὴν στείλῃς τὸ Ἅγ. Πνεῦμα. 4=εἶσαι δοξασμένος. 5=ὁ ὁποῖος κατέστησες πανσόφους τοὺς ἀλιεῖς. 6=προσελκύσας ὅλον τὸν κόσμον.

Σημ. 7=Γεννᾷ τὸν αἰώνιον. 8=προσφέρει τὸ σπῆλαιον εἰς αὐτὸν ποὺ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πλησιάσωμεν (τὸν Θεόν). 9=διότι διὰ νὰ σώσῃ ἡμᾶς ἐγεννήθη σὰν νέον παιδίον.

ανάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν

Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ψάλλεται τὸ ἑξῆς ὠραῖον Κοντάκιον διὰ τοῦ ὁποῖου ὑμνοῦμεν τὸν Ἰησοῦν καὶ λέγομεν. Σήμερον ἐφανερώθη εἰς τὸν κόσμον καὶ μᾶς ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς δόξης σου, (δηλαδὴ τὸ "Αγ. Πνεῦμα ποῦ κατήλθεν εἰς σὲ μὲ μορφήν περιστερᾶς), οἱ ὅποιοι σὲ ὑμνοῦμεν ἠξεύροντες καλά, ὅτι ἦλθες καὶ ἐφανερώθη εἰς ἡμᾶς Σὺ τὸ φῶς ποῦ κανεῖς δὲν πλησιάζει.

Τὸ Κοντάκιον τοῦτο εἶναι.

«*Ἐπεφάνης ¹ σήμερον τῇ οἰκουμένῃ
καὶ τὸ φῶς σου, Κύριε, ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς ²,
ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντας σε ³
ἦλθες, ἐφάνης, τὸ φῶς τὸ ἀπρόοιτον ⁴.*

3) Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος. Τελεῖται τὰς 6 Αὐγούστου. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐορτάζομεν τὴν ἀλλαγὴν τῆς μορφῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας Θαβῶρ.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ψάλλεται τὸ ἑξῆς Κοντάκιον.

«*Ἐπὶ τοῦ ὄρους μετεμορφώθη ⁵
καὶ ὡς ἐχώρουν οἱ μαθηταὶ σου ⁶
τὴν δόξαν σου, Χριστὲ ὁ Θεός, ἐθεάσαντο,
ἵνα ὅταν Σὲ ἴδωσι σταυρούμενον,
τὸ μὲν πάθος νοήσωσιν ἐκούσιον ⁷,
τῶ δὲ Κόσμῳ κηρύξωσιν,
ὅτι σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς
τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα ⁸».*

4) Ἡ ἑορτὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Τελεῖται τὰς 14 Σεπτεμβρίου. Ἐορτάζομεν τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ πρὸς προσκύνησιν ἐπάνω εἰς τὸν Γολγοθᾶν, ὅταν εὔρεν αὐτὸν ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐρεύνας, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος μετὰ τῆς μητρὸς του Ἀγίας Ἑλένης. Τὴν ἴδιαν ἡμερομηνίαν ὕψωσεν ἐκεῖ τὸν

Σημ. 1=ἐφανερώθη 2=μᾶς ἐδόθη ὡς σημεῖον ἢ δόξα σου Κύριε (δηλ. τὸ "Αγ. Πνεῦμα ὡς περιστερᾶ) 3=οἱ ὅποιοι σὲ ὑμνοῦμεν ἠξεύροντες καλά ὅτι ἦλθες. . . 4=ποῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ σὲ πλησιάσῃ κανεῖς. 5=ἄλλαξες μορφήν. 6=ὅπως ἦτο δυνατόν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. 7=διὰ νὰ κατανοήσουν ὅτι τὸ μὲν πάθος σου (ὁ σταυρικός θάνατος) εἶναι μὲ τὴν θέλησίν σου. 8=ἡ λάμπις τοῦ Πατρὸς σου (ὅτι εἶσαι τῆς ἰδίας οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα σου).

Σταυρὸν τὸ 628 ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, διὰν ἐνίκησε τοὺς Πέρσας καὶ τὸν ἐπήρε ἀπὸ αὐτοῦς, πού τὸν εἶχαν ἀρπάσει.

12. Αἱ Θεομητορικαὶ ἑορταὶ

1. Ἡ *Γέννησις τῆς Θεοτόκου*. Τὴν ἑορτὴν ταύτην τελοῦμεν τὰς 8 Σεπτεμβρίου. Κατὰ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν οἱ γονεῖς τῆς Θεοτόκου Ἰωακείμ καὶ Ἄννα δὲν εἶχον τέκνα. Ὁ Θεὸς ἄκουσεν τὴν προσευχὴν των καὶ ἀπέκτησαν θυγατέρα τὴν Μαρίαν, ἣ ὅποια ἔγινεν ἡ μητέρα τοῦ Κυρίου.

Εἰς τὸ Ἀπολυτίκιον τὸ ψαλλόμενον κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην δοξάζομεν καὶ τιμῶμεν τὴν Θεοτόκον λέγοντες ὅτι ἡ γεννησίς της ἔγινε ἀφορμὴ χαρᾶς εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην, διότι ἀπὸ αὐτῆν ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς μὲ τὴν λάμπουσαν ὡς ὁ ἥλιος δικαιοσύνην, ὁ ὁποῖος διέλυσε τὴν καταδίκην τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα καὶ ἔδωκε τὴν συγχώρησιν καὶ ὁ ὁποῖος κατήργησε τὸν θάνατον καὶ μᾶς ἐχάρισε τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Τὸ Ἀπολυτίκιον τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου εἶναι.

*Ἡ γέννησίς σου Θεοτόκε,
χαρὰν ἐμήνυσε ¹ πάση τῇ οἰκουμένῃ,
ἐκ σοῦ γὰρ ἀνέτειλεν ²
ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ³
Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν
καὶ λύσας τὴν κατάραν ⁴
ἔδωκε τὴν εὐλογίαν ⁵
καὶ καταργήσας τὸν θάνατον ⁶
ἔδωρήσατο ἡμῖν ζωὴν τὴν αἰώνιον».*

2) Ὁ *Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου*. Τὴν ἑορτὴν ταύτην τελοῦμεν τὰς 25 Μαρτίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναγγελίας εἰς τὴν Θεοτόκον ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ, ὅτι θὰ γεννήσῃ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ψάλλεται πρὸς τὴν Θεοτόκον τὸ Ἀπολυτίκιον.

Σημ. 1=διέδωσε τὴν χαρὰν. 2=ἐγεννήθη. 3=ἐκεῖνος πού ἡ δικαιοσύνη του λάμπει σάν ἥλιος. 4=καὶ ὁ ὁποῖος ἀφοῦ διέλυσε τὴν κατάρα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. 5=τὴν συγχώρησιν. 6=ἀφοῦ κατήργησε τὸν ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας ψυχικὸν θάνατον.

«Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον ¹
καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου ² ἢ φανερώσις·
ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς τῆς Παρθένου γίνεται
καὶ Γαβριὴλ τὴν χάριν εὐαγγελίζεται ³.

Διὸ καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ τῇ Θεοτόκῳ βοήσωμεν
Χαῖρε, Κεχαριτωμένη ⁴, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

3) Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Τὴν ἑορτὴν ταύτην ἔχομεν
εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τῆς Θεοτόκου τὰς 15 Αὐγούστου.
Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ψάλλεται τὸ ἐξῆς Ἀπολυτίκιον.

«Ἐν τῇ γεννήσει τὴν παρθενίαν ἐφύλαξες ⁵,
ἐν τῇ κοιμήσει ⁶ τὸν κόσμον οὐ κατέλιπες ⁷ Θεοτόκε·
μετέστῃς πρὸς τὴν ζωὴν ⁸
μήτηρ ὑπάρχουσα ⁹ τῆς ζωῆς
καὶ, ταῖς πρεσβείαις ταῖς σαῖς,
λυτρομένη ¹⁰ ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς ἡμῶν».

13. Ἑορταὶ τῶν Ἁγίων

Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἁγίων εἶναι πάμπολλαι. Ἐκ τούτων ὀλίγας
μόνον ὥρισεν ἡ Ἐκκλησία νὰ ἑορτάζωνται με ἀργίαν.

Πολλοὶ ἅγιοι ἑορτάζονται ἰδιαίτερος εἰς διαφόρους πόλεις,
ὅπου οἱ χριστιανοὶ ἔχουν κτίσει ναοὺς με τὸ ὄνομά των καὶ
τοὺς τιμοῦν ὡς προστάτας τῆς πόλεως των καὶ ὀνομάζονται
«**Πολιοῦχοι**».

Τοὺς ἁγίους τιμῶμεν, διότι με τὴν σοφίαν των, με τὴν πί-
στιν των, με τὸν ἅγιον βίον των καὶ με τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς
των, ἔστερέωσαν τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μᾶς ἐδίδα-
ξαν καὶ με λόγους καὶ με ἔργα ποῖος εἶναι ὁ ἀληθινὸς χρι-
στιανός.

Τοιαύτας ἑορτάς ἔχομεν.

1) Πρὸς τιμὴν τῶν Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελιστῶν, ὅπως
εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν 12 Ἀποστόλων τὰς 30 Ἰουνίου, τῶν Ἀπο-

Σημ 1=τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς σωτηρίας μας. 2=τοῦ αἰ-
νίου μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. 3=ἀναγγέλλ-
λει τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. 4.=σὺ ποῦ ἔλαβες τὴν χάριν τοῦ
Θεοῦ. 5=τὴν παρθενικὴν ἀθωότητα. 6=μετὰ τὸν θάνατόν σου. 7=
δὲν ἐγκατέλειψες. 8=μετεφέρθηκες ἀπὸ τὴν ἐπίγειον εἰς τὴν οὐράνιον
ζωὴν. 9=ἐπειδὴ εἶσαι μήτηρ τῆς ζωῆς (τοῦ Χριστοῦ). 10=σώζουσα.

στόλων Πέτρου και Παύλου τὰς 29 Ἰουνίου, τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τὰς 30 Νοεμβρίου, τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ τὰς 18 Ὀκτωβρίου, τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου τὰς 25 Ἀπριλίου κτλ.

2) Πρὸς τιμὴν τῶν Μαρτύρων ποὺ ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν των διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τὰς 26 Ὀκτωβρίου, τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τὰς 25 Νοεμβρίου, τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου τὰς 27 Δεκεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὰς 23 Ἀπριλίου κτλ.

3) Πρὸς τιμὴν τῶν Ὁσίων καὶ Ἀσκητῶν, διὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἀσκητικὸν βίον των καὶ τὰ θαύματά των, ὅπως εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου τὰς 17 Ἰανουαρίου, τοῦ Ἁγίου Γερασίμου τὰς 20 Ὀκτωβρίου, τοῦ ὁποίου τὸ ἅγιον λείψανον εὐρίσκεται εἰς τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν, τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὰς 6 Δεκεμβρίου, τοῦ ὁποίου τὸ ἅγιον λείψανον εὐρίσκεται εἰς τὸ Μπάρι τῆς Ἰταλίας, τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος τὰς 12 Δεκεμβρίου, τοῦ ὁποίου τὸ ἅγιον λείψανον εὐρίσκεται εἰς τὴν νῆσον Κέρκυραν, τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τὰς 17 Δεκεμβρίου, τοῦ ὁποίου τὸ ἅγιον λείψανον εὐρίσκεται εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τὰς 5 Μαΐου, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τὰς 26 Ἰουλίου κτλ.

4) Πρὸς τιμὴν τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἀθανασίου καὶ τοῦ Κυρίλλου τὰς 18 Ἰανουαρίου, τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν Βασιλείου, Γρηγορίου καὶ Ἰωάννου τὰς 30 Ἰανουαρίου κτλ.

5) Πρὸς τιμὴν τῶν προφητῶν, ὅπως τοῦ βαπτισαντος τὸν Ἰησοῦν Ἰωάννου τὰς 7 Ἰανουαρίου (ἡ ἀποτομὴ τῆς κεφαλῆς του τὰς 29 Αὐγούστου), τοῦ Ἱερεμίου τὴν 1ην Μαΐου, τοῦ Ἡσαίου τὰς 29 Μαΐου, τοῦ Ἡλία τὰς 29 Αὐγούστου κλπ.

14. Βίοι μερικῶν Ἁγίων

1. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος.

Κατήγετο ἀπὸ τὰ Πάταρα τῆς Λυκίας, ἔζησε τὸν τέταρτον αἰῶνα καὶ ἔγινεν Ἐπίσκοπος μιᾶς πόλεως τῆς Λυκίας, τῶν Μύρων.

Ἐπειδὴ ἐκήρυττε φανερά τὸν Χριστὸν καὶ προσείλκυε πολ-

λους εις τὸν Χριστιανισμόν, συνελήφθη ἐπὶ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ καὶ ἐφυλακίσθη. Ὅταν ἔγινε μονοκράτωρ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἠλευθερώθησαν ὅλοι οἱ φυλακισμένοι χριστιανοί. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ὁ ὁποῖος μετέβη εἰς τὰ Μύρα καὶ ἐσυνέχισε τὸ ἱερὸν ἔργον του, ἔλαβε δὲ μέρος εἰς τὴν Πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον.

Ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἐζούσε πολὺ πτωχικὰ, ἐμοίρασε δὲ ὅλην τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς.

Διηγοῦνται πολλὰ θαύματά του, ἀναφερόμενα πρὸ πάντων εἰς τὴν σωτηριάν κινδυνευόντων πλοίων καὶ ναυαγῶν. Διὰ τοῦτο οἱ ναυτικοὶ καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως τὸν θεωροῦν ὡς προστάτην των. Ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἔχουν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Τὴν μνήμην του ἑορτάζομεν τὰς 6 Δεκεμβρίου, τὸ δὲ ἅγιον λείψανόν του εὐρίσκεται εἰς τὸ Μπάρι τῆς Ἰταλίας.

Ἄπολυτίκιον τοῦ Ἁγ. Νικολάου.

Κανόνα πίστεως ¹ καὶ εἰκόνα ² πραότητος, ἐγκρατείας διδάσκαλον ἀνέδειξέ σε τῇ ποιίμῃ σου ³ ἢ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια ⁴. Διὰ τοῦτο ἐκήσω ⁵ τῇ ταπεινύσει τὰ ὑψηλά, τῇ πτωχείᾳ τὰ πλούσια. Πάτερ Ἰεράρχα Νικόλαε, πρόεβενε Χριστῷ τῷ Θεῷ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

2. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός

Κατήγετο ἀπὸ τὴν Νεοκαισάρειαν τοῦ Πόντου, ἔζησε τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος, οἱ δὲ γονεῖς του ἦσαν εἰδωλολάτραι.

Εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν ἔχασε τὸν πατέρα του, ἡ δὲ μητέρα του τὸν ἔστειλε εἰς μίαν σχολὴν, διὰ νὰ σπουδάσῃ ῥητορικὴν. Σκοπεύων νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ρώμην νὰ σπουδάσῃ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, ἐπέρασε ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης. Ἐκεῖ ἐγνωρίσθη μὲ τὸν μέγαν Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας Ὁριγένην καὶ ἄλλους χριστιανούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔμαθε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἠγάπησε πολὺ.

Ἄφοῦ ἔμεινεν εἰς τὴν Καισάρειαν πέντε ἔτη καὶ ἐσπούδασε τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ὁριγένους,

---

Σημ. 1=μέτρον ποῦ δείχνει πόσῃν πίστιν πρέπει νὰ ἔχωμεν. 2=παράδειγμα. 3=σὲ κατέστησε εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς Ἐπισκοπῆς σου. 4=ἡ ἀλήθεια ποῦ φαίνεται ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα (τὰ ἔργα σου). 5=ἀπέκτησες.

ἐγύρισε εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐξοῦσε μόνος ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν μελετῶν καὶ προσευχόμενος.

Οἱ χριστιανοὶ βλέποντες τὴν σοφίαν του καὶ τὴν εὐσέβειαν του, τὸν ἠνάγκασαν μὲ τὴν βίαν νὰ γίνῃ Ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος του, ὅπου ἦσαν 17 μόνον χριστιανοί. Ἐκεῖ εἰργάσθη μὲ ὄλας του τὰς δυνάμεις, διὰ νὰ κάμῃ χριστιανοὺς τοὺς συμπατριώτας του καὶ ἔκαμε πολλὰ θαύματα. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται «θαυματουργός». Λέγεται ὅτι, ὅταν ἀπέθανε, εἶχαν μείνει μόνον 17 εἰδωλολάτραι. Τὴν μνήμην του ἑορτάζομεν τὰς 17 Νοεμβρίου.

Ἄπολυτίκιον Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.

Ἐν προσευχαῖς γρηγορῶν ¹, ταῖς τῶν θανμάτων ἐργασίαις ἐγκαρτερῶν ², ἐπωνυμίαν ἐκτίσω τὰ κατορθώματα ³. Ἀλλὰ πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ, Πάτερ Γρηγόριε, φωτίσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν, μήποτε ὑπνώσωμεν ἐν ἁμαρτίαις ⁴ εἰς θάνατον.

3. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων

Ἦτο Κύπριος καὶ ἔζησεν ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Κατήγετο ἀπὸ πτωχοῦς γονεῖς καὶ ἔβοσκε τὰ πρόβατα τοῦ πατέρα του.

Ἀπὸ μικρὸς εἶχε μεγάλην εὐσέβειαν καὶ μὲ τὰ ὀλίγα γράμματα ποῦ ἤξευρε, διαρκῶς ἐμελετοῦσε τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ προσήχετο, ἀπέκτησε δὲ μεγάλην θρησκευτικὴν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο ἔγινεν Ἐπίσκοπος τῆς Κυπριακῆς πόλεως Τριμυθοῦντος. Εἰς ὄλην του τὴν ζωὴν ἦτο παράδειγμα εὐγενείας, ἀγαθότητος, ταπεινοφροσύνης. Λέγεται ὅτι ἔκαμνε πολλὰ θαύματα, οἱ δὲ χριστιανοὶ τῆς Ἐπισκοπῆς του τὸν ἐτιμοῦσαν ὡς ἅγιον.

Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὅλοι δὲ ἐθαύμασαν τὰ ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὅποια ἐπολέμησε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ ἀπέδειξε τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος.

Τὸ ἅγιον λείψανόν του εὐρίσκετο μέχρι τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων-

---

Σημ. 1=ἀγρυπνῶν. 2=ἐπιμένων. 3=τὰ θαύματα (διότι ὀνομάσθη θαυματουργός). 4=διὰ νὰ μὴ ἀποθάνωμεν κάποτε γεμᾶτοι ἀπὸ ἁμαρτίας ποῦ ὀδηγοῦν εἰς τὸν ψυχικὸν θάνατον (τὴν κόλασιν).

σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ μετέφερον εἰς ἱερεὺς εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν νῆσον Κέρκυραν, ὅπου ὑπάρχει μέχρι σήμερον. Ὁ Ὅσιος Σπυρίδων ἔχει κάμει πολλὰ θαύματα καὶ μέχρι σήμερον εὐεργετεῖ τοὺς χριστιανούς, οἱ ὅποιοι πηγαίνουν καὶ τὸν παρακαλοῦν μὲ πίστιν νὰ μεσιτεύσῃ δι' αὐτοὺς εἰς τὸν Θεόν. Τὴν μνήμην του ἑορτάζομεν τὰς 12 Δεκεμβρίου.

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ὁσίου Σπυρίδωνος.

Τῆς Συνόδου τῆς Πρώτης ἀνεδείχθης ὑπέρμαχος ¹ καὶ θαυματουργός, θεοφόρε Σπυρίδων Πατὴρ ἡμῶν διὸ νεκρῶ σὺ ἐν τάφῳ προσφωνεῖς ² καὶ ὄφιν εἰς χρυσοῦν μετέβαλες ³ καὶ ἐν τῷ μέλειν ⁴ τὰς ἀγίας σου εὐχὰς ἀγγέλους ἔσχες συλλειτουργοῦντας σοι, ἱερώτατε. Δόξα τῷ σὲ δοξάσαντι, δόξα τῷ σὲ στεφανώσαντι, δόξα τῷ ἐνεργοῦντι διὰ σοῦ πᾶσιν ἰάματα ⁵.

4. Ὁ Ὅσιος Συμεὼν ὁ Στυλίτης.

Ἐγεννήθη εἰς ἓν χωρίον πλησίον τῆς Συρίας καὶ ἔζησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Ἐνῶ ἔβοσκε τὰ πρόβατά του, ἐγνωρίσθη μὲ μερικοὺς ἀσκητὰς καὶ ἐζήλευσε τὴν ἀφοσίωσιν των πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν των ἀπὸ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐπῆγε τότε εἰς ἓν Μοναστήριον τὸ ὅποῖον ἦτο ἐκεῖ κοντά, ὅπου ἔμεινε δέκα ἔτη νηστεύων καὶ προσευχόμενος. Ὅλοι οἱ ἄλλοι μοναχοὶ τὸν ἐθαύμαζαν διὰ τὸν ἅγιον βίον του.

Ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν, ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔζη μέσα εἰς ἓν σπήλαιον ἐπὶ τρία ἔτη μὲ πολὺ ὀλίγην τροφήν, διαρκῶς δὲ προσήχητο. Ἐπειτα ἔμεινεν ἄλλα τρία ἔτη εἰς ἓν μικρὸν δωμάτιον καὶ ἄλλα τρία ἔτη εἰς ἓνα λόφον. Διὰ νὰ μὴ τὸν πλησιάζουν οἱ ἄνθρωποι, ἔφραξε τὸν λόφον γύρω γύρω. Μέγας ἀριθμὸς χριστιανῶν ἐπήγαιναν κάθε ἡμέραν, διὰ νὰ τὸν θαυμάσουν, διὰ νὰ ἀκούσουν τὰς συμβουλὰς του καὶ νὰ λάβουν τὴν εὐλογίαν του. Ἐπειδὴ ὁμως ἐφοβήθη μήπως ὑπερηφα-

Σημ. 1=ὑπερασπιστής. 2=ὀμιλεῖς (κατὰ τὴν παράδοσιν ἠρώτησεν εἰς τὸν τάφον τῆς μίαν νεκρὰν κόρην ποὺ ἀπέθανε καὶ ἔμαθε ποὺ εἶχε κρύψει τὰ χρέματα τῆς μητέρας τῆς). 3=Τοῦτο ἔπραξε, διότι δὲν εἶχε χρήματα νὰ ἐλεήσῃ ἓνα πτωχόν. 4=ὅταν ἔψαλλες (λέγεται ὅτι, ὅταν ἐλειτούργει, ἠκούοντο ἄγγελοι ψάλλοντες μαζί του). 5=θεραπείας.

νευθη ἔφυγε καὶ ἀνέβη εἰς ἓνα στῦλον ἐπάνω εἰς τὸν ὅποιον ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του.

Τὴν μνήμην του ἑορτάζομεν τὴν 1ην Σεπτεμβρίου.

Ἐπολυτίκιον τοῦ Ὁσίου Συμεῶνος.

Τὰ ἄνω ζητῶν, τοῖς κάτω συναπιόμενος¹ καὶ ἄρμα πυρὸς τὸν στῦλον ἐργασάμενος², δι' αὐτοῦ συνόμιλος³ τῶν Ἀγγέλων γέγονας⁴, Ὅσιε, σὺν αὐτοῖς Χριστὸν τὸν Θεὸν πρεσβεύων ἀπαύστως⁵ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν.

15. Περὶ Ἐκκλησιαστικῶν Ὑμνων

Οἱ χριστιανοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων, ὅταν συνηθροίζοντο διὰ νὰ προσευχηθοῦν εἰς τὸν Θεόν, ἀνεγίνωσκον ἢ ἔψαλλον ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ καὶ ὕμνους τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν (Ὡδὰς). Εἰς αὐτὰ ἐπρόσθεσαν καὶ νέους ὕμνους καὶ προσευχάς. Ἀπαραίτητον εἰς κάθε συνάθροισιν τῶν χριστιανῶν ἦτο τὸ κήρυγμα.

Ὅταν ἐγράφησαν τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀνεγίνωσκον περικοπὰς ἐξ αὐτῆς καὶ ἐπρόσθετον διαρκῶς καὶ νέας δεήσεις καὶ ὕμνους.

Τοιοιτοτρόπως παρουσιάσθη γρήγορα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ὕμνολογία, δηλαδή ὕμνοι διαφόρων εἰδῶν, οἱ ὁποῖοι συνέδεοντο μὲ τὴν θείαν λατρείαν.

Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ὀλίγοι ὕμνοι ἔγιναν. Ἀπὸ τὸν τέταρτον ὁμῶς αἰῶνα ποῦ ἤρχισαν νὰ τακτοποιοῦνται ἡ ἰέσεις τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ τῶν ἄλλων Μυστηρίων καὶ τελετῶν, ἔγιναν ἄφθονοὶ ὕμνοι καὶ προσευχαί. Πολλοὶ χριστιανοὶ ποιηταὶ μὲ μεγάλην σοφίαν καὶ εὐσέβειαν παρουσιάσθησαν καὶ ἔγραψαν ὕμνους, ποιήματα, δεήσεις διὰ κάθε τελετὴν καὶ κάθε Μυστήριον. Τοιοιτοτρόπως ἡ Ἐκκλησία μας ἐκανόνισε πῶς πρέπει νὰ γίνωνται αἱ τελεταὶ εἰς τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς.

Ἡ ψαλμωδία καὶ οἱ ψάλται.

Οἱ χριστιανοὶ κατ' ἀρχὰς ἀνεγίνωσκον μελωδικὰ τὰς περι-

Σημ. 1=Συναναστρεφόμενος τοὺς ἀνθρώπους. 2=κατασκευάσας. 3=συνομιλητής. 4=ἔγινες. 5=διαρκῶς παρακαλῶν.

κοπός, ὕμνους καὶ προσευχάς, ὅπως ἕκαμνον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ὅλοι οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὸν ναὸν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἀπλὴν αὐτὴν ψαλμωδίαν.

Ὅταν κατόπιν ἠῤῥησε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὕμνων καὶ τῶν προσευχῶν, δὲν τὰ ἤξευραν ὅλοι οἱ χριστιανοί. Διὰ τοῦτο εἰς μόνον ἔψαλλεν οἱ δὲ ἄλλοι ἐβοήθουν (ὕπεψαλλον).

Ἔτσι ἔγιναν οἱ **ψάλται** καὶ ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἤρχισαν νὰ χωρίζωνται καὶ εἰς δύο χοροὺς καὶ νὰ ψάλλουν πρῶτα ὁ εἰς καὶ ἔπειτα ὁ ἄλλος.

Οἱ ἤχοι.

Ὅταν ἔγιναν πολλοὶ ὕμνοι καὶ αἱ ἱεραὶ τελεταὶ ἤρχισαν νὰ γίνωνται μὲ μεγαλοπρέπειαν, ἔχρειάσθη νὰ ψάλλουν μὲ περισσοτέραν μελωδίαν.

Τὸν τέταρτον αἰῶνα ὁ Ἐπίσκοπος Μιλάνου τῆς Ἰταλίας Ἀμβρόσιος ὥρισε τέσσαρας τρόπους ψαλμωδίας τῶν ὕμνων, τοὺς τέσσαρας **ἤχους**. Τὰ ὀνόματά των εἶναι σήμερον, Πρῶτος, Δεύτερος, Τρίτος, Τέταρτος.

Ἀπὸ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἔγιναν καὶ ἄλλοι τέσσαρες ἤχοι ὁμοιάζοντες μὲ τοὺς προηγουμένους καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν **πλάγιοι**. (Πλάγιος, τοῦ Πρώτου, Πλάγιος τοῦ Δευτέρου κτλ.)

16. Τὰ εἶδη τῶν ὕμνων

Κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα ἡ ὕμνογραφία τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἔφθασεν, εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῆς πρόοδον. Δὲν ὑπάρχει πλέον Ἐκκλησιαστικὴ τελετή, πού νὰ μὴ ἔχη τοὺς ὠρισμένους ὕμνους τῆς. Οἱ ὕμνοι ἔλαβον τὸ ὄνομα τροπάρια διότι τὸ καθὲν ἐψάλλετο μὲ ὠρισμένον τρόπον (ἤχον).

Τὰ τροπάρια ἀναλόγως τῶν γραφομένων εἰς αὐτὰ διηρέθησαν εἰς πολλὰ εἶδη.

Τὰ σπουδαιότερα εἶδη αὐτῶν εἶναι τὰ ἑξῆς.

1. **Τὰ Ἀπολυτίκια**. Μὲ αὐτὰ ὕμνοῦμεν τὸ ἑορταζόμενον συμβάν τῆς Ἐκκλησίας ἢ τὸ ἑορταζόμενον πρόσωπον. Ψάλλονται συνήθως εἰς τὸ τέλος τῆς τελετῆς (εἰς τὴν Ἀπόλυσιν).

2. **Τὰ Κοντάκια**. Ἰστοροῦν μὲ συντομίαν (ἐν κοντῷ) τὸν βίον τοῦ ἑορταζομένου ἀγίου ἢ τῆς ἑορτῆς. Τὸν ἴδιον σκοπὸν ἔχουν καὶ τὰ τροπάρια πού λέγονται **Οἴκοι**.

3. Οἱ *Τριαδικοὶ ὕμνοι* καὶ τὰ *Θεοδοκία*. Ὑμνοῦν τὴν Ἁγίαν Τριάδα καὶ τὴν Θεοτόκον.

4. Τὰ *Ἐωθινά*, τὰ *Φωταγωγικά* καὶ τὰ *Ἐξαποστειλάρια*. Ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος καὶ ψάλλονται εἰς τὰς τελετὰς ποὺ γίνονται εἰς τοὺς ναοὺς τὸ πρωτὶ. Τὰ Ἐξαποστειλάρια ἔχουν τὸ ὄνομα αὐτό, διότι ἀρχίζουσι ἀπὸ τὰς λέξεις «Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου».

5. Τὰ *Στιχηρά*. Προηγεῖται αὐτῶν στίχος τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

6. *Κανόνες*. Ἄθροισμα πολλῶν τροπαρίων. Ὁ Κανὼν διαιρεῖται εἰς ἑννέα μέρη, τὰ ὁποῖα λέγονται *Ὠδαί*. Κάθε Ὠδή ἔχει 3—6 τροπάρια. Οἱ Κανόνες ψάλλονται εἰς τὰς μεγάλας ἑορτάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

17. Τὰ εἶδη τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν

Ἀκολουθία λέγεται τὸ σύνολον τῶν λόγων καὶ πράξεων ἱερᾶς τινὸς τελετῆς μετ' ὀρισμένην τάξιν.

Οἱ χριστιανοὶ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἑμμοῦντο τοὺς Ἰουδαίους. Μετὰ τοὺς Ἀποστολικοὺς ὁμῶς χρόνους ἤρχισαν νὰ κάμνουν Ἀκολουθίας.

Αἱ Ἀκολουθίαι διαιροῦνται εἰς *Τακτικὰς* καὶ *Ἐπιτάκτους*.

Αἱ *Τακτικαὶ* Ἀκολουθίαι τελοῦνται κάθε ἡμέραν καὶ εἶναι.

1) Αἱ *Τέσσαρες Ἀκολουθίαι τῶν Ὁρῶν*. Αὗται τελοῦνται εἰς διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας.

Ὁ *Ἐσπερινός*, ποὺ τελεῖται τὴν ἑσπέραν.

3) Τὸ *Ἀπόδειπνον*, ποὺ τελεῖται μετὰ τὸ δεῖπνον.

4) Τὸ *Μεσονυκτικόν*, ποὺ τελεῖται τὸ Μεσονύκτιον.

5) Ὁ *Ὁρθρος*, ποὺ τελεῖται τὸ πρωτὶ.

Οἱ χριστιανοὶ εἶδον ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν κάθε ἡμέραν νὰ πηγαίνουν εἰς τὰς Τακτικὰς Ἀκολουθίας διὰ τοῦτο τὰς ἤνωσαν εἰς δύο εἶδη, τὴν *Ἐσπερινὴν Προσευχήν* καὶ τὴν *Πρωϊνὴν Προσευχήν*.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τελοῦνται μέχρι σήμερον, κάθε ἡμέραν, αἱ Ἀκολουθίαι εἰς τὰ Μοναστήρια. Εἰς τὰς πόλεις ὁμως τελοῦνται κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς.

Αἱ Ἑκτακτοὶ Ἀκολουθίαι τελοῦνται ὅταν ζητήσουν τοῦτο οἱ χριστιανοί. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι.

1) *Τῶν ἐπτὰ Μυστηρίων.*

2) *Τοῦ Ἀγιασμοῦ,* τῆς τελετῆς ποῦ ἀγιάζεται τὸ ὕδωρ.

3) *Ἡ Νεκρώσιμος,* ποῦ γίνεται εἰς τοὺς ἀποθνήσκοντας (κηδεῖα).

4) *Τῶν Ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ,* ποῦ γίνεται διὰ τὴν ἀγιασθῆν ὁ νεόκτιστος ναός.

5) *Τῶν Παρακλητικῶν Κανόνων,* διὰ τῶν ὁποίων παρακαλοῦμεν τὴν Θεοτόκον ἢ τοὺς Ἁγίους νὰ μεσιτεύσουν εἰς τὸν ὕριον ὑπὲρ ἡμῶν.

6) *Τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου,* διὰ τῆς ὁποίας ὑμνοῦμεν τὴν Θεοτόκον.

Ἡ ἀνωτάτη καὶ σπουδαιότατη ἀπὸ ὅλας τὰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους Ἀκολουθίας εἶναι τὸ Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ Ἀκολουθία τῆς Θείας Εὐχαριστίας εἶναι ἑκτακτος, διότι τελεῖται ὅταν τὸ ζητήσῃ κάθε χριστιανός, ἀλλὰ εἶναι καὶ τακτικὴ, διότι τελεῖται κάθε Κυριακὴν καὶ κάθε ἑορτήν.

Ἡ Ἀκολουθία τῆς Θείας Εὐχαριστίας λέγεται Θεία Λειτουργία.

18. Τὰ εἶδη τῆς Θείας Λειτουργίας

Ἡ Θεία Λειτουργία ἐτελεῖτο ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους καὶ ἦτο ἀπλουστάτη.

Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν Κληρικοί ἐτέλουν εἰς αὐτὴν τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἐλάμβανον δηλαδὴ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ποῦ ἔφερον οἱ χριστιανοί, τὰ ἠύλουν διὰ τὴν γίνουσαν τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως παρήγγειλεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καὶ οἱ Χριστιανοί μετελάμβανον.

Κατόπιν ὁμως συνωδεύετο τὸ Μυστήριον τοῦτο μὲ πολλὰς δεῖξεις καὶ ὕμνους καὶ ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἐδημιουργήθησαν ὠρισμένοι τρόποι τελέσεως τῆς Θείας Λειτουργίας.

Ἄντ. Παππαδάτου-Στ. Δουφεξῆ.—Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

7

Τοιοιουτρόπως ἡ τέλεσις τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἔλαβε τὴν μορφήν ἱεροῦ δράματος. Διότι τὸ Μυστήριον τοῦτο εἶναι πραγματικὴ *Θυσία* ἀνάιμακτος (χωρὶς αἷμα), ἡ ὁποία προσφέρεται εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν. Ἡ θυσία αὕτη εἶναι ἀναπαράστασις τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος παρευρίσκεται κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦτο δράμα λαμβάνουν μέρος ὁ λαὸς καὶ οἱ κληρικοί. Οἱ μὲν κληρικοὶ ἀπευθύνουν εὐχὰς καὶ δεήσεις εἰς τὸν Θεόν, εὐλογοῦν τὸν λαὸν καὶ συμβουλεύουν αὐτόν. Ὁ δὲ λαὸς ἀπαντᾷ διὰ τῶν ψαλτῶν εἰς τὰς συμβουλὰς καὶ εὐλογίας τῶν κληρικῶν καὶ ὑμνεῖ καὶ δοξάζει τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος μὲ τόσους τρόπους ἔδειξε τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν κόσμον καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴν θυσίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πολλοὶ τύποι τῆς τελέσεως τῆς Θείας Λειτουργίας ἐγράφησαν καὶ τοὺς μετεχειρίζοντο αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι τῶν διαφόρων τόπων.

Ἡ Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ Ἐκκλησία μας ἔχει διατηρήσει μέχρι σήμερον τέσσαρας τύπους Θείας Λειτουργίας τοὺς ἑξῆς-

1) Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου.

Ἡ Λειτουργία αὕτη εἶναι πολὺ μεγάλη. Διὰ τοῦτο τελεῖται μόνον μίαν φοράν τὸ ἔτος, τὰς 23 Ὀκτωβρίου πού ἑορτάζομεν τὴν μνήμην τοῦ συγγραφέως τῆς καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, διότι ὁ Ἰάκωβος ἦτο ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων.

2) Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου

Ἡ Λειτουργία αὕτη εἶναι συντόμευσις τῆς Λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀφῆρεσεν ἀπὸ αὐτὴν πολλὰς μεγάλας εὐχὰς καὶ ἀναγνώσματα καὶ ἐπρόσθεσε μερικὰς ἰδικὰς του εὐχὰς συντομωτέρας.

Τὴν λειτουργίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου τελοῦμεν 10 φορές τὸ ἔτος, δηλαδὴ τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὰς παραμονὰς τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Φώτων, τὴν Μεγάλην Πέμπτην, τὸ Μέγα Σάβ-

βατον καὶ τὴν 1ην Ἰανουαρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐορτάζομεν τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

3) Λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ Λειτουργία αὕτη εἶναι μεγαλύτερα συντόμεισις τῆς Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Αὐτὴν τελοῦμεν σήμερον εἰς ὅλας τὰς Κυριακὰς καὶ ἐορτὰς τοῦ ἔτους. Κατωτέρω θὰ μάθωμεν μὲ λεπτομέρειαν πῶς τελεῖται ἡ Λειτουργία αὕτη.

4) Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων.

Ὀνομάζεται τῶν Προηγιασμένων (ἐννοεῖται δῶρων), διότι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος (λέγονται τίμια δῶρα) ἔχουν ἀγίασθῃ, δηλαδὴ ἔχουν μετουσιωθῇ εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν προηγουμένην συνήθη λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς.

Ἡ Λειτουργία αὕτη τελεῖται κατὰ τὰς περισσότερον πενθίμους ἡμέρας τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, δηλαδὴ κάθε Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν. Τοῦτο, διότι ἡμέραν Τετάρτην ἔγινε ἡ προδοσία τοῦ Σωτῆρος ὑπὸ τοῦ Ἰούδα καὶ Παρασκευὴν ἐσταυρώθη. Τελεῖται ἐπίσης τὴν Μεγάλην Δευτέραν, τὴν Μεγάλην Τρίτην καὶ τὴν Μεγάλην Τετάρτην.

Ἡ Ἀκολουθία τῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων ὁμοιάζει μὲ τὴν Λειτουργίαν τοῦ Ἑσπερινοῦ, διότι ἄλλοτε ἐτελεῖτο τὸ ἑσπέρας.

Τὰς ἡμέρας ποῦ ἐτελεῖτο ἡ Λειτουργία αὕτη οἱ χριστιανοὶ ἐνήστειον καὶ τὸ ἑσπέρας ἐπήγαινον καὶ ἐκοινωνοῦν. Σήμερον τελεῖται τὴν πρωΐαν.

19. Διαίρεσις τῆς Θείας Λειτουργίας

Ἡ Θεία Λειτουργία διαιρεῖται εἰς τρία μέρη.

1. Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεσις.
2. Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων.
3. Λειτουργία τῶν Πιστῶν.

Ἡ Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεσις ἔχει τὰ ὀνόματα αὐτὰ διότι τελεῖται ἐπὶ τῆς Προθέσεως ἢ Προσκομιδῆς ποῦ εὐρίσκεται, ὅπως ἐμάθομεν, ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Ἐκεῖ ἔθετον (προσεκόμεζον—προέθετον) οἱ χριστιανοὶ τὰ *Τίμια Δῶρα*, δηλαδὴ τὸν

ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, διὰ νὰ χρησιμεύσουν διὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας Λειτουργίας.

Εἶναι προετοιμασία τῶν Τιμίων Δώρων διὰ νὰ μεταφερθοῦν κατόπιν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ὅπου μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας θὰ γίνουν τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Προσκομιδὴ γίνεται ὑπὸ τῶν κληρικῶν μυστικῶς κατὰ τὸν χρόνον ποῦ τελεῖται ὁ Ὁρθρος, ὅστις προηγεῖται πάντοτε τῆς Θείας Λειτουργίας.

Ἡ Δειτουργία τῶν Κατηχουμένων ἔχει τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐπειδὴ παρευρίσκοντο καὶ οἱ Κατηχούμενοι, ποῦ δὲν εἶχον βαπτισθῆ ἀκόμη. Οὗτοι ἀπεχώρουν ἀπὸ τὴν Λειτουργίαν ὅταν παρήγγελε τοῦτο ὁ Διάκονος μὲ τὰς λέξεις. «Ὅσοι Κατηχούμενοι προέλθετε». Τὸ μέρος τοῦτο τῆς Λειτουργίας ἤμποροῦσε νὰ συντομευθῆ, διότι σήμερον δὲν ὑπάρχουν Κατηχούμενοι. Δὲν ἔγινεν ὅμως τοῦτο, διότι ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι ἀρχαιοτάτη καὶ ἔργον ἀγίων ἀνδρῶν καὶ ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι σεβαστὴ καὶ νὰ μένη ἀμετάβλητος.

Ἡ Δειτουργία τῶν Πιστῶν ἔχει τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐπειδὴ παρευρίσκονται μόνον οἱ βαπτισμένοι χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι λέγονται «Πιστοί».

Ἡ Λειτουργία τῶν Πιστῶν εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς Θείας Λειτουργίας, διότι τελεῖται τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

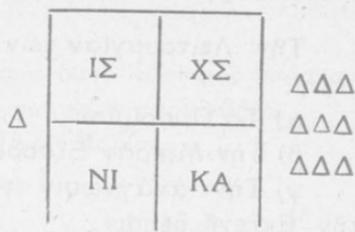
20. Πῶς τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία

1. Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεσις

Ἡ Προσκομιδὴ εἶναι προετοιμασία διὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν. Κατὰ ταύτην ὁ Ἱερεὺς μὲ τὸν Διάκονον ἀσπάζονται τὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, ποῦ εἶναι εἰς τὸ Εἰκονοστάσιον καὶ παρακαλοῦν τὸν Θεὸν νὰ τοὺς δώσῃ δύναμιν νὰ τελέσουν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Κατόπιν εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, ὅπου φοροῦν τὰ ἄμφια τῶν λέγοντες διαφόρους εὐχὰς σύμφωνα μὲ τὴν συμβολικὴν σημασίαν καθενὸς ἀμφίου.

Μετὰ τοῦτο πηγαίνει ὁ Ἱερεὺς εἰς τὴν Πρόθεσιν. Ἐκεῖ κόπτει ἀπὸ τὸ πρόσφορον μὲ τὴν Ἁγίαν Λόγχην τὸ τετράγω-

νον τεμάχιον πού ἔχει τὴν σφραγίδα ΙΣ—ΧΣ—ΝΙ—ΚΑ. Τὸ πρό-
σφορον ἢ ἡ προσφορὰ εἶναι ὁ
ἄρτος πού προσφέρουν οἱ χριστιαν-
οὶ διὰ τὴν χρησιμεύσῃ διὰ τὴν
Θείαν Λειτουργίαν. Ἐξάγει κατό-
πιν τὸ τεμάχιον αὐτὸ καὶ τὸ θέτει
εἰς τὸν Ἅγιον Δίσκον. Αὐτὸ λέγε-
ται Ἄμνος, διότι παριστάνει τὸν
Ἰησοῦν, ὅστις ὡσάν ἄμνος ἐθυ-
σιάσθη δι' ἡμᾶς. Λέγει συγχρόνως ὁ Ἱερεὺς τὴν προφητείαν

τοῦ Προφήτου Ἡσαίου, ἡ ὁποία προφητεύει ὅτι ὁ Ἰησοῦς θὰ
ὀδηγηθῆ εἰς τὸ μαρτύριον «ἄφωνος ὡσάν τὸ πρόβατον διὰ τὴν
σφαγῆ καὶ ὁ ἄμνος διὰ τὴν κουρευθῆ».

Τρυπᾷ τότε ὀλίγον μὲ τὴν Λόγχην τὸν Ἄμνον καὶ κατόπιν
χύνει εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον ὀλίγον ὕδωρ καὶ οἶνον, ἀναφέρει
δὲ συγχρόνως τὸ λόγισμα τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ
Ρωμαίου στρατιώτου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξῆλθεν «αἶμα καὶ
ὕδωρ».

Κόπτει ἔπειτα ὁ Ἱερεὺς τριγωνικὸν τεμάχιον ἀπὸ τὴν προ-
σφορὰν εἰς μνήμην τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν παρακαλεῖ νὰ μαι-
τεύσῃ εἰς τὸν Θεὸν νὰ δεχθῆ τὴν θυσίαν, τοποθετεῖ δὲ αὐτὸ
εἰς τὸ δεξιὸν τοῦ Ἄμνου. Κόπτει ἐπίσης καὶ ἑννέα μικρὰ τεμά-
χια *Μερίδας* ὀνομαζόμενα καὶ τὰ θέτει ἀριστερὰ τοῦ Ἄμνου
πρὸς τιμὴν διαφόρων ἱερῶν προσώπων τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς
καὶ ἄλλας μερίδας, τὰς ὁποίας τοποθετεῖ κάτωθεν τοῦ Ἄμνου
παρακαλῶν τὴν συγχώρησιν διαφόρων προσώπων ζώντων καὶ
τεθνεώτων.

Θέτει τέλος τὸν Ἅγιον Ἀστέρα ἄνωθεν τοῦ Ἄμνου ὑπε-
θυμίζων τὸν ἀστέρα, ὁ ὁποῖος ἐστάθη ἄνωθεν τοῦ σπηλαίου
πού ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ καὶ καλύπτει τὸν Ἅγιον Δίσκον καὶ Πο-
τήριον χωριστὰ μὲ τὰ *καλύμματα* καὶ μὲ τὸν Ἄερα καὶ τὰ δύο
μαζὶ καὶ δέεται εἰς τὸν Θεὸν νὰ προστατεύῃ τοὺς χριστιανούς.

Τελειῶνων ἔτσι τὴν προετοιμασίαν θυμιάζει τὰ Ἅγια Δῶρα
καὶ δέεται εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐκείνων, πού τὰ ἐπρόσφεραν καὶ
ὑπὲρ ὄλων τῶν χριστιανῶν.

2. Λειτουργία τῶν Κατηχομένων

Τὴν Λειτουργίαν τῶν Κατηχομένων διαιροῦμεν εἰς τρία μέρη :

α) Τὸ Προοίμιον.

β) Τὴν Μικρὰν Εἴσοδον.

γ) Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελίου καὶ τὴν Ἐκτενῆ δέησιν.

α) Τὸ Προοίμιον

Ὁ Λειτουργὸς κάμνει ἀρχὴν τῆς Θείας Λειτουργίας δοξάζων τὴν Ἁγίαν Τριάδα μετὰ τοὺς ἐξῆς λόγους :

«*Ἐὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*».

Ὁ Διάκονος τότε λέγει τὰ «*Εἰρηνικά*» μετὰ τὰ ὁποῖα προσκαλεῖ τοὺς χριστιανοὺς νὰ δεηθοῦν μαζί με αὐτὸν διὰ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου καὶ διὰ νὰ δίδῃ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανοὺς τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς. Αὐτά, ἐπειδὴ περιέχουν πολλὰς δεήσεις, λέγονται «*Μεγάλη Συναπτὴ*». Ἀρχίζουν μετὰ τὰς λέξεις «*Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*».

Κατόπιν τούτου ψάλλονται τὰ δύο Ἀντίφωνα. Αὐτὰ εἶναι τεμάχια ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τῶν ὁποίων οἱ στίχοι ψάλλονται διαδοχικῶς (ἀντιφώνως) ἀπὸ τοὺς δύο χοροὺς τῶν ψαλτῶν. Εἰς τὸ τέλος κάθε Ἀντιφώνου ὁ Διάκονος λέγει μικρὰν δέησιν πρὸς τὸν Κύριον (Μικρὰ Συναπτὴ). Ἀρχίζει ἀπὸ τό.

«*Ἐὐ καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*».

Ἀντὶ τῶν δύο τούτων ἀντιφώνων συνήθως οἱ ψάλται ψάλλουν ἀπὸ τρεῖς ἢ τέσσαρας φορές τὰ ἐξῆς.

Ἀντίφωνον α'. «*Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου Σῶτερ σῶσον ἡμᾶς*».

Ἀντίφωνον β'. «*Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν ψάλλοντάς Σοι ἀλληλούϊα*» (ἀλληλούϊα = Ὑμνεῖτε τὸν Θεόν).

Μετὰ τὸ δεύτερον ἀντίφωνον ψάλλεται ὁ ὠραῖος ὕμνος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς σώσῃ, τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀθάνατον, τὸν δεχθέντα, διὰ νὰ μᾶς σώσῃ, νὰ λάβῃ σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας καὶ νὰ γίνῃ τέλειος ἄνθρωπος, τὸν σταυρωθέντα καὶ διὰ τοῦ θανάτου του νικῆσαντα τὸν θάνατον, ὅστις εἶναι τὸ ἔν ἐκ τῶν προ-

σώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ δοξάζεται μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ὁ Ὑμνος οὗτος εἶναι.

«Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων, καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας

ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας

στανρωθεὶς τε, Χριστὲ ὁ Θεός,

θανάτῳ θάνατον πατήσας

εἰς ὧν τῆς Ἁγίας Τριάδος,

συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Σῶσον ἡμᾶς».

Μετὰ τὴν μικρὰν Συναπτὴν ψάλλονται *«Οἱ Μακαρισμοὶ»* με ὀλίγα τροπάρια. Μακαρισμοὶ εἶναι στίχοι ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου (Κεφ. Ε. 3—12), ποὺ ἀρχίζουσι ἀπὸ τὴν λέξιν «Μακάριοι». Ἐντὶ τῶν Μακαρισμῶν ἡμπορεῖ νὰ ψάλλεται τρεῖς φορές τὸ Ἀπολυτίκιον τῆς ἑορτῆς.

β) Ἡ Μικρὰ Εἴσοδος.

Ὁ Ἱερεὺς με τὸν Διάκονον, ὁ ὁποῖος κρατεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐξέρχονται ἐκ τῆς ἀπέναντι τῆς Προθέσεως Πύλης τοῦ Ἁγίου Βήματος. Πρὸ αὐτῶν κρατοῦνται λαμπάδες. Σταματοῦν εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ ὁ Διάκονος ὑψώνει τὸ Εὐαγγέλιον καὶ καλεῖ τοὺς χριστιανοὺς νὰ σταθοῦν ὄρθιοι, διὰ νὰ τιμήσουν τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ με τὰς ἐξῆς λέξεις.

«Σοφία, ὀρθοί».

Οἱ Λειτουργοὶ ἢ οἱ ψάλται ψάλλουσι.

«Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ,

Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ κλπ.».

Οἱ Λειτουργοὶ μετὰ τοῦτο εἰσέρχονται ἀπὸ τὴν μεσαίαν πύλην τοῦ Ἁγίου Βήματος, τὴν καλουμένην «Ὠραίαν Πύλην», εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα.

Ψάλλονται τότε μερικὰ τροπάρια καὶ μικρὰ δέησις πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὸ τῶν Λειτουργῶν.

γ) Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελίου καὶ ἡ Ἐκτενὴς δέησις.

Μετὰ τὴν μικρὰν δέησιν οἱ ψάλται ψάλλουσι τέσσαρας φορές τὸν τρισάγιον Ὑμνον, με τὸν ὁποῖον οἱ ἄγγελοι ὕμνουσι τὴν Ἁγία Τριάδα.

«*Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς*».

Μετὰ τὸ τρίτον «*Ἅγιος ὁ Θεός κλπ.*», ἐὰν λαμβάνη μέρος εἰς τὴν Θείαν Λειτουργίαν καὶ Ἀρχιερεὺς, ἐξέρχεται οὗτος εἰς τὴν Σολέαν κρατῶν εἰς τὴν μίαν χεῖρα ἕν κηροπήγιον μὲ δύο λαμπάδας (δίκηρον) ποῦ φανερώνει τὰς δύο φύσεις τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἄλλο μὲ τρεῖς λαμπάδας (τρίκηρον) ποῦ φανερώνει τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Μὲ τὰ δικηροτρίκηρα αὐτὰ εὐλογεῖ τὸν λαὸν σταυροειδῶς καὶ εὐχεται εἰς τὸν Κύριον νὰ ἐπιβλέπη καὶ νὰ βοηθῇ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει πνευματικὴν ἄμπελον τοῦ Θεοῦ.

Λέγει δὲ τὰ ἐξῆς :

«*Κύριε, Κύριε, ἐπίβλεπον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου*».

Μετὰ τοῦτο εἷς ἐκ τῶν ψαλτῶν ἀναγινώσκει περικοπὴν ἐκ τῶν Πράξεων ἢ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν «*Ἀπόστολον*». Κατόπιν ὁ Διάκονος ἀναγινώσκει περικοπὴν ἐκ τῶν Εὐαγγελίων, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν «*Εὐαγγέλιον*», ἀκολουθεῖ δὲ διδασκαλίᾳ «*τὸ Κήρυγμα*».

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου ὁ Διάκονος ἵσταται ἔμπροσθεν τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ ἀπαγγέλλει Ἐκτενῆ δέησιν, ἢ ὁποία περιέχει πολλὰς δεήσεις ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, τοῦ κλήρου κ.τ.λ. Ἡ Ἐκτενὴς δέησις ἀρχίζει ἀπὸ τὰς λέξεις.

«*Εἴπομεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἴπομεν*».

Ἐνῶ ὁ Διάκονος ἀπαγγέλλει τὴν «*Ἐκτενῆ*», ὁ Ἱερεὺς ἀπλώνει ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς τὸ εἰλητὸν διὰ νὰ τελέσῃ ἐπάνω τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Μετὰ τὴν «*Ἐκτενῆ*» ὁ Διάκονος καὶ ὁ Ἱερεὺς δέονται εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν Κατηχομένων καὶ εἰς τὸ τέλος ὁ Διάκονος παρακαλεῖ αὐτοὺς νὰ ἐξέλθουν ἐκ τοῦ ναοῦ (διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ μένουν εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὴν τέλεισιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας) λέγων.

«*Ὅσοι Κατηχούμενοι προέλθετε*».

Ὁ Διάκονος μὲ φωνὴν ἀκουομένην καὶ ὁ Ἱερεὺς μυστικᾶ δέονται ὑπὲρ τῶν πιστῶν καὶ ἡ Λειτουργία τῶν Κατηχομένων τελειώνει μὲ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ Ἱερέως ὁ ὁποῖος λέγει, ὅτι δεόμεθα εἰς Σέ,

«Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους Σου πάντοτε φυλαττόμενοι, Σοὶ δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ κ.λ.π.».

3. Λειτουργία τῶν Πιστῶν.

Τὴν Λειτουργίαν τῶν Πιστῶν διαιροῦμεν εἰς πέντε μέρη.
1) Ἡ Μεγάλη Εἴσοδος. 2) Ἡ Ὁμολογία τῆς Πίστεως. 3) Ὁ Ἁγιασμός τῶν Τιμῶν Δώρων. 4) Ἡ Θεία Κοινωνία καὶ 5) Ἡ Ἀπόλυσις.

α) Ἡ Μεγάλη Εἴσοδος.

Ὁ Ἱερεὺς προσεύχεται μυστικὰ πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἡ ἔννοια τῆς προσευχῆς ταύτης εἶναι μὲ συντομίαν ἢ ἐξῆς: «Οὐδεὶς ἔχων σάρκα εἶναι ἄξιός νά Σε πλησιάσῃ καὶ νά Σε ὑπηρετήῃ. Ἀλλά διὰ τὴν μεγάλην Σου φιλανθρωπίαν ἔγινες ἄνθρωπος καὶ μᾶς ἐσύστησες νά κάμνωμεν τὴν Λειτουργίαν αὐτὴν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας. Σε παρακαλῶ βγάλε ἀπὸ τὴν καρδίαν μου καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν μου κάθε ἁμαρτωλὴν σκέψιν καὶ κατάστησέ με ἄξιόν νά κάμω τὴν θυσίαν αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν Σὺ εἶσαι ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος».

Ἐνῶ ὁ Ἱερεὺς λέγει τὴν μυστικὴν αὐτὴν προσευχὴν ἱστάμενος πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ὁ χορὸς ψάλλει πολὺ ἀργὰ τὸν «*Χερουβικὸν Ὑμνον*». Μὲ αὐτὸν παρακινοῦνται οἱ χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι εἰκονίζουσι τοὺς ἀγγέλους (τὰ Χερουβίμ), ποὺ ψάλλουσι τὸν Τρισάγιον Ὑμνον, νά βγάλουσι ἀπὸ τὸν νοῦν των κάθε σκέψιν διὰ φροντίδας τῆς ζωῆς καὶ νά ὑποδεχθοῦν τὸν Βασιλέα τοῦ κόσμου, ποὺ τὸν συνοδεύουσι πᾶσαι αἱ τάξεις τῶν ἀγγέλων.

Ὁ Χερουβικὸς ὕμνος ἔχει ὡς ἐξῆς.

«Οἱ τὰ Χερουβίμ μυστικῶς εἰκονίζοντες

καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι

τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες,

πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποδώμεθα μέριμναν.

ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι

ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἀλληλούϊα».

Ὁ Χερουβικὸς Ὑμνος διακόπτεται εἰς τὰς λέξεις «τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι». Ὁ Ἱερεὺς λαμβάνει ἐκ τῆς προθέσεως τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ ὁ Διάκονος τὸν Ἅγιον Δίσκον μὲ τὰ Ἅγια Δῶρα. Καὶ τὰ δύο εἶναι σκεπασμένα μὲ τὰ Ἅγια Καλύμματα.

Κρατοῦντες ταῦτα ἐξέρχονται ἐκ τοῦ Ἁγίου Βήματος ἀπὸ τὴν πύλην τὴν ἀπέναντι τῆς Προθέσεως. Θυμίαμα, λαμπάδες καὶ ἑξαπτέρυγα προπορεύονται.

Οἱ Λειτουργοὶ προχωροῦν καὶ ἴστανται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ἐνῶ ὅλοι οἱ χριστιανοὶ σκύβουν τὴν κεφαλὴν ἢ γοναζίζουσιν. Ἄκρα σιωπὴ ὑπάρχει εἰς τὸν ναόν. Ὁ Διάκονος τότε εὔχεται νὰ ἐνθυμῆται πάντοτε ὁ Θεὸς τοὺς χριστιανούς λέγων. «Πάντων ἡμῶν μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων».

Οἱ Λειτουργοὶ πηγαίνουν πρὸς τὴν Ὁραϊάν Πύλην. Ὁ Ἱερεὺς ἴσταται ἐπάνω εἰς τὴν Σολέαν, στρέφεται πρὸς τοὺς χριστιανούς καὶ προσεύχεται ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιερέως, τοῦ κλήρου, τοῦ ἄρχοντος, τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. (Ἐὰν λειτουργῇ Ἀρχιερεὺς ὑποδέχεται αὐτὸς τὰ Τίρια Δῶρα καὶ κάμνει καὶ τὴν προσευχὴν αὐτὴν).

Οἱ Λειτουργοὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα καὶ θέτουν τὰ Ἅγια ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἐπάνω εἰς τὸ *εἰλητόν*. Οἱ ψάλται τελειώνουν τὸν Χερουβικὸν ὕμνον.

β) Ἡ Ὁμολογία τῆς πίστεως.

Μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, ὁ Διάκονος ἐξέρχεται ἐκ τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἴσταται ἀπέναντι τῆς Ὁραϊας πύλης βλέπων πρὸς αὐτὴν καὶ συμπληρώνει τὰς δεήσεις ὑπὲρ τῶν Πιστῶν. Παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ διαφυλάττῃ αὐτοὺς ἀπὸ κάθε κακόν, νὰ τοὺς προστατεύῃ, διὰ νὰ περνοῦν τὰς ἡμέρας των μὲ εἰρήνην, νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας των καὶ νὰ τοὺς διδῇ, ὅσα εἶναι καλὰ καὶ συμφέρουν εἰς τὰς ψυχὰς των. Οἱ ψάλται εἰς κάθε δέησιν ψάλλουν τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ εἰς τὰς τελευταίας δεήσεις τὸ «Παράσχου Κύριε».

Αἱ δεήσεις αὗται τοῦ Διακόνου ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ «Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ». Τὰς δεήσεις αὐτὰς τελειώνει ὁ Ἱερεὺς λέγων, ὅτι δυνάμεθα νὰ λάβωμεν τὰ ζητούμενα ἀγαθὰ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐπειδὴ μᾶς λυπεῖται ὁ Υἱὸς τοῦ μαζὶ μὲ τὸν ὅποιον τὸν δοξάζομεν καθὼς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Οἱ λόγοι αὗτοι τοῦ Ἱερέως εἶναι.

«Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητός εἶ, σὺν τῷ Παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ κ.τ.λ.»

Ἐξέρχεται τότε ὁ Ἱερεὺς ἀπὸ τὴν Ὁραϊαν πύλην καὶ λέγει :

«*Εἰρήνη πᾶσιν*».

Ὁ Διάκονος προτρέπει τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀγαπήσουν ἀλλήλους, διὰ νὰ ὁμολογήσουν ὅλοι μαζί τὴν πίστιν των, λέγων :

«*Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν*».

Ὁ χορὸς ἀπαντᾷ ἐξ ὀνόματος τῶν χριστιανῶν :

«*Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον*» (ἐνν. ὁμολογοῦμεν).

Ὁ Ἱερεὺς ξεσκεπάζει τὰ Ἅγια προετοιμάζων τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὃ δὲ Διάκονος παραγγέλλει νὰ προσέχουν τὰς θύρας, διὰ νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν κανένας ἄπιστος λέγων :

«*Τὰς θύρας, τὰς θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν*».

Τότε ὁ ψάλτης ἢ κληρικός τις ἀπαγγέλλει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, ἐνῶ ὁ Ἱερεὺς κινεῖ τὸν «Ἄερα» ἄνωθεν τῶν Τιμίων Δώρων, παριστάνοντα τὸ μέλλον νὰ κατέλθῃ εἰς αὐτὰ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ τὰ μεταβάλλῃ εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

γ) Ὁ Ἁγιασμὸς τῶν Τιμίων Δώρων.

Τὸ μέρος τοῦτο τῆς Λειτουργίας τῶν Πιστῶν εἶναι τὸ συγκινητικώτερον καὶ ἱερώτερον, διότι γίνεται ἡ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Σωτῆρος (μετουσίωσις). Διὰ τοῦτο οἱ Λειτουργοὶ δίδουν διαφόρους συμβουλὰς εἰς τοὺς Πιστοὺς καὶ ἀπαντοῦν οὕτοι διὰ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, ὡς ἐξῆς :

Ὁ Διάκονος συνιστᾷ εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ παρακολουθοῦν μὲ σεβασμόν, μὲ φόβον καὶ νὰ προσέχουν διὰ νὰ προσφέρουν τὴν θυσίαν καὶ λέγει :

«*Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου, πρόσχωμεν τὴν Ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν*».

Οἱ Ψάλται ἀπαντοῦν : «*Ἐλεον εἰρήνης θυσίαν αἰνέσεως*», δηλαδή, ὅτι δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ προσφέρουν οἱ χριστιανοὶ παρά τὴν μεταξύ των ἀγάπην καὶ ὡς θυσίαν τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Λειτουργὸς τότε εὐλογεῖ τοῦ χριστιανοῦς καὶ λέγει :

«*Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν*» (ἅς εἶναι μὲ ὄλους σας).

Συνεχίζων ὁ Λειτουργὸς καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ στρέψουν τὴν σκέψιν των πρὸς τὸν Θεὸν λέγων :

«*Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας*».

Οἱ ψάλλται ἀπαντοῦν «*Ἐχομεν (τὰς καρδίας) πρὸς τὸν Κύριον*».

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ὁ Ἱερεὺς συμβουλεύει τοὺς πιστοὺς λέγων :

«*Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*».

Ὁ χορὸς ἀπαντᾷ, ὅτι τοῦτο εἶναι «*Ἄξιον καὶ δίκαιον*».

Μετὰ τοῦτο εἰσέρχεται καὶ ὁ Διάκονος εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, κλείονται αἱ θύραι του καὶ ὁ Ἱερεὺς ἀναγινώσκει μυστικά μακρὰν προσευχὴν ὀνομαζομένην «*Εὐχαριστήριον*». Διὰ ταύτης εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, διότι τὸν κρίνει ἄξιον νὰ τελέσῃ τὴν θυσίαν (τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Κοινωνίας), ἐνῶ πλήθος ἀγγέλων δοξάζουν αὐτόν,

«*τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα, βοῶντα, κεκραγόντα καὶ λέγοντα*»

Τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ Ἱερεὺς ἀπαγγέλλει μεγαλοφώνως. Ὁ χορὸς τότε ψάλλει τὸν «*Ἐπινίκιον ὕμνον*», δηλαδὴ τὸν ὕμνον τῆς νίκης κατὰ τῆς ἁμαρτίας.

Ὁ Ἐπινίκιος ὕμνος, μὲ τὸν ὁποῖον δοξάζομεν τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἀποσταλέντα διὰ τὴν σωτηρίαν μας Ἰησοῦν εἶναι :

«*Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαὼθ*

πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης Σου.

Ῥοσανὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.

Ἐδλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου

Ῥοσανὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις».

Ἐξακολουθεῖ ὁ Ἱερεὺς τὴν Εὐχαριστήριον δέησιν καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τόσον μᾶς ἀγάπησεν, ὥστε ἔστειλε τὸν Υἱόν του εἰς τὸν κόσμον. Ἐξιστορεῖ κατόπιν, πῶς ἐσύστησε τὸ Μυστήριον τῆς Ἁγίας Κοινωνίας κατὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον καὶ ἀπαγγέλλει μεγαλοφώνως τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν ἠύλόγησε τὸν ἄρτον.

«*Δάβετε φάγετε, τοῦτο μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλάμενον (τεμαχιζόμενον) εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν*».

Ὅταν δὲ ἠύλόγησε τὸν οἶνον.

*«Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστι τὸ αἷμα μου, τὸ τῆς Και-
νῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφε-
σιν ἁμαρτιῶν».*

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἱερεὺς λέγει μεγαλοφώνως.

*«Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρωμεν κατὰ πάντα καὶ διὰ
πάντα».*

Διὰ τῶν λέξεων τούτων λέγει πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι δὲν δυ-
νάμεθα νὰ προσφέρωμεν κανὲν δῶρον, νὰ ἀρμόζη εἰς τὸν Σω-
τήρα, δι' ὅσα ὑπέφερε δι' ἡμᾶς, παρὰ τὰ ἰδικά του δῶρα, δη-
λαδὴ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα του, τὰ ὅποια αὐτὸς προσέφερε
διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ μὲ εὐσέβειαν καὶ φόβον τοῦ Θεοῦ γο-
νατίζουσι, διότι εἶναι ἡ ἱερωτέρα στιγμή τῆς Θείας Λειτουργίας,
κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ κατέλθῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ μετα-
βάλλῃ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ χορὸς ἐξ ὀνόματος τῶν χριστιανῶν ψάλλει ἄργά τὸν
ὕμνον :

*«Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ
δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν».*

Ἐνῶ ψάλλεται ὁ ὕμνος οὗτος, ὁ Ἱερεὺς καὶ πάλιν μυστι-
κῶς δέεται ὑψάνων τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν νὰ στείλῃ ὁ
Οὐράνιος Πατὴρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὰ
Ἅγια εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Εὐλογῶν τότε τὸν ἄρτον καὶ ἀπευθυνόμενος εἰς τὸν Θεὸν
λέγει : «Καὶ ποιήσον τὸν ἄρτον τοῦτον τίμιον Σῶμα τοῦ Χρι-
στοῦ Σου».

Εὐλογῶν κατόπιν τὸν οἶνον λέγει : «Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ
τούτῳ, τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου».

Εὐλογῶν τέλος καὶ τὰ δύο μαζί λέγει : «Μεταβαλὼν τῷ
Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ».

Μὲ τὰς λέξεις αὐτὰς γίνεται διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ
ἁγιασμός τῶν Τιμίων Δώρων, δηλαδὴ ἡ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου
καὶ οἴνου εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ (ἢ Μετουσίωσις).

Μετὰ τὴν Μετουσίωσιν, μνημονεύει πάντας τοὺς ἁγίους
καὶ ἐξαιρετικῶς τὴν Θεοτόκον, καὶ παρακαλεῖ νὰ μεσιτεύσουν
εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν. Μνημονεύων τὴν Θεοτόκον
λέγει μεγαλοφώνως :

«*Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐν-
δόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.*»

Ὁ χορὸς τότε ψάλλει ὕμνον πρὸς τὴν Θεοτόκον, διὰ τοῦ
ὁποίου λέγει, ὅτι ἀληθέστατα ἀξίζει νὰ μακαρίζωμεν τὴν Θεα-
τόκον τὴν πάντοτε μακαριζομένην καὶ ἀγιωτάτην μητέρα τοῦ
Θεοῦ ἡμῶν. Σὲ δοξάζομεν, ψάλλει ὁ χορὸς, διότι εἶσαι ἀνωτέρα
ἀπὸ τὰ Χερουβίμ καὶ ἀσυγκρίτως ἐνδοξότερα ἀπὸ τὰ Σερα-
φίμ, διότι ἐγέννησες ὡς παρθένος τὸν Θεὸν Λόγον, διότι πραγ-
ματικῶς εἶσαι Θεοτόκος. Ὁ ὕμνος οὗτος εἶναι:

*«Ἄξιον ἔστιν ὡς ἀληθῶς
μακαρίζειν Σε τὴν Θεοτόκον,
τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον
καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.
Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβίμ
καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφίμ,
τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν,
τὴν ὄντως Θεοτόκον,
Σὲ μεγαλύνομεν.»*

(Εἰς μερικὰς ἑορτὰς ψάλλονται ἀντὶ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ὕμνοι
πρὸς τὴν Θεοτόκον).

Ἐνῶ ψάλλεται ὁ ὕμνος τῆς Θεοτόκου, ὁ Ἱερεὺς καὶ ὁ Διά-
κονος μνημονεύουν ζῶντας καὶ ἀποθανόντας. Ἐπειτα ὁ μὲν
Ἱερεὺς μνημονεῦει μεγαλοφώνως τὸν Ἀρχιερέα, ὁ δὲ Διάκο-
νος ἐξέρχεται εἰς τὴν Σολέαν καὶ λέγει μεγαλοφώνως.

«Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει καὶ πάντων καὶ πασῶν».

Ἦμπορεῖ τότε ὁ κάθε χριστιανὸς νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεόν,
διὰ διάφορα προσφιλεῖ του πρόσωπα, ζῶντα ἢ ἀποθανόντα.

Κατόπιν ὁ Ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεόν, νὰ ἀξιῶσῃ ἡμᾶς
πάντοτε μὲ ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν νὰ δοξολογοῦμεν καὶ ὑμνοῦ-
μεν τὸν Θεόν, λέγων :

*«Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν καὶ
ἀννυνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά Σου, τοῦ Πατρὸς
καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.»*

Ἐξερχόμενος εἰς τὴν Σολέαν εὐλογεῖ τὸν λαὸν καὶ εὐχε-
ται νὰ εἶναι πάντοτε μαζὶ του ἢ εὐσπλαγχνία τοῦ Χριστοῦ,
μὲ τὰς ἐξῆς λέξεις.

*«Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ἡμῶν».*

Ὁ λαός διὰ τῶν ψαλτῶν εὐχεται εἰς τὸν Λειτουργόν νὰ εἶναι ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς αὐτόν, λέγων. «Καὶ μετὰ τοῦ Πνεύματός σου».

Μὲ τὴν εὐλογίαν αὐτὴν τελειώνει ὁ ἁγιασμός τῶν Τιμίων Δώρων. Ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης *μετουσιωμένα* εἰς τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἕτοιμα διὰ νὰ μεταλάβουν οἱ Πιστοί.

δ) Ἡ Θεία Κοινωνία

Μετὰ τὴν εὐλογίαν τῶν Πιστῶν ὁ Διάκονος ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ Ἅγιον Βῆμα, ἵσταται εἰς τὸν συνήθη τόπον (ἔμπροσθεν τῆς Ὠραίας Πύλης) καὶ ἀπαγγέλλει Ἐκτενῆ δέησιν. Ὁ δὲ Λειτουργὸς μένων ἔμπροσθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης παρακαλεῖ τὸν Θεόν, ἢ μετάληψις τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων (ἔτσι ὀνομάζομεν τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ) νὰ φέρῃ εἰς τοὺς μεταλαμβάνοντας τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν των καὶ νὰ μὴ αὐξήσῃ τὴν εὐθύνην των διὰ τὰς ἁμαρτίας των, ἐὰν δὲν εἶναι τέλεια ἕτοιμασμένοι μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας. Ἡ δέησις τοῦ Διακόνου ἀρχίζει :

«Πάντων τῶν Ἁγίων μνημονεύσαντες, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».

Ὅταν τελειώσῃ ὁ Διάκονος τὴν δέησιν ταύτην ὁ Λειτουργὸς ἐκφωνεῖ τὸ τέλος τῆς ὑπὲρ τῶν μελλόντων νὰ μεταλάβουν Πιστῶν εὐχῆς του καὶ λέγει.

«Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς Δέσποτα μετὰ παρησίας ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι Σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα καὶ λέγειν».

Εἰς ἐκ τῶν Πιστῶν τότε ἐξ ὀνόματος ὄλων ἀπαγγέλλει τὴν Κυριακὴν προσευχὴν (Πάτερ ἡμῶν κτλ.), μετὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαὸν λέγων, *«Εἰρήνη πᾶσιν».*

Ὁ Διάκονος παραγγέλλει. «Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνετε».

Οἱ Πιστοὶ ἵστανται μὲ εὐλάβειαν κλίνοντες τὴν κεφαλὴν. Ὁ χορὸς ἀπαντᾷ ψάλλων ἀργὰ «Σοὶ Κύριε». Ὁ δὲ Λειτουργὸς παρακαλεῖ μυστικὰ τὸν Θεόν νὰ βοηθήσῃ τοὺς κλίνοντας τὴν κεφαλὴν Πιστοὺς, λέγων μεγαλοφώνως, ὅτι τοῦτο γίνεται μόνον μὲ τὴν χάριν, τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Υἱοῦ του, μετὰ τοῦ ὁποίου δοξάζεται, καθὼς καὶ μὲ τὸ Ἅγιόν του Πνεῦμα.

Ἡ ἐκφώνησις αὕτη εἶναι :

«*Χάριτι καὶ οὐκτιμοῖς καὶ φιλανθρωπία τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ Παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.*».

Πλήρης σιωπὴ ἐπικρατεῖ εἰς τὸν ναόν. Ὁ χορὸς ψάλλει σιγαλὰ τὸ «Ἀμήν». Οἱ Πιστοὶ σκυμμένοι περιμένουν. Ὁ Λειτουργὸς προσεύχεται μυστικὰ καὶ πάλιν διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ μεταλάβουν καὶ λαμβάνει μὲ τὰς δύο χεῖρας του καὶ ὑψώνει ὀλίγον τὸν Ἅγιον ἄρτον, δηλαδή τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ὁ Διάκονος εἰδοποιεῖ τοὺς Πιστοὺς περὶ τῆς ἱεραῆς αὐτῆς στιγμῆς λέγων. «*Πρόσχωμεν*».

Ὁ Ἱερεὺς τότε ἐκφωνεῖ.

«*Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις*».

Δηλαδή, τὰ Ἄχραντα Μυστήρια μεταλαμβάνουν οἱ καθαρίσαντες τὴν ψυχὴν των μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως. Ὁ χορὸς ἐξ ὀνόματος τῶν Πιστῶν ὁμολογεῖ τὴν ἀτέλειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ψάλλει.

«*Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ, Πατρὸς. Ἀμήν*».

Ὁ χορὸς τώρα ψάλλει ἀργὰ ἀργὰ τὸ «*Κοινωνικόν*». Λέγεται ἔτσι, διότι κατὰ τὴν διάρκειάν του Κοινωνοῦν οἱ Λειτουργοὶ εἶναι συνήθως τὸ «*Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν*»

Ὁ Διάκονος τότε εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἱερέα. Ὁ Ἱερεὺς ἀποκόπτει τὸ τέταρτον τοῦ Ἀμνοῦ καὶ τὸ ρίπτει εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον. Ἐχει χαράξει τὸν Ἀμνὸν εἰς τέσσερα μέρη κατὰ τὴν Προσκομιδὴν. Ἔτσι ἐνώνεται τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα λαμβάνει τὸ δοθὲν εἰς αὐτὸν Ζέον καὶ χύνει τὸ θερμὸν ὕδωρ εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον, τὸ ὅποῖον, ὡς γνωρίζομεν, παριστάνει τὴν θερμὴν πίστιν τῶν μεταλαμβανόντων. Κοινωνοῦν τώρα οἱ Λειτουργοὶ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ χωριστά, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ποὺ μένει εἰς τὸν Ἅγιον Δίσκον, ρίπτεται εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον.

Ὅταν τελειώσουν ὅλα αὐτά, ὁ Διάκονος ἐξέρχεται εἰς τὴν Σολέαν κρατῶν τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ λέγει :

«*Μετὰ φόβον Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε*».

Οἱ Πιστοὶ προσέρχονται καὶ μεταλαμβάνουν τὰ Ἄχραντα Μυστήρια. Ὁ Ἱερεὺς μεταδίδων εἰς ἕκαστον τὴν Ἅγιαν Κοι-

νωνίαν λέγει: «Μεταλαμβάνει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ τὸ τίμιον Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον».

Ἐποὶ κοινωνήσονται οἱ Πιστοί, ὁ Ἱερεὺς εὐλογεῖ αὐτοὺς λέγων...

«*Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου*».

Ὁ δὲ χορὸς ὑμνεῖ τὸν Θεὸν ψάλλον τὸ τροπάριον τῆς Πεντηκοστῆς. Εἶναι τὸ ἔξῃς.

«*Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὐρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες, αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσε*»,

Μετὰ ταῦτα ὑψώνει ὁ Ἱερεὺς τὰ Ἄχραντα Μυστήρια, λέγων μυστικῶς «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν» καὶ συνεχίζων μεγαλοφώνως.

«*Πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*».

Μεταφέρει δὲ ταῦτα εἰς τὴν Πρόθεσιν.

ε) Ἡ Ἀπόλυσις

Ἡ Θεία Λειτουργία πλησιάζει εἰς τὸ τέλος. Ὁ Διάκονος μεταβαίνει εἰς τὸν συνήθη τόπον τοῦ ναοῦ, καλεῖ τοὺς μεταλαβόντας τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεὸν καὶ δέεται ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀρχίζει ὡς ἔξῃς.

«*Ὁρθοί, μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν, φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ Μυστηρίων ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*».

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἱερεὺς εὐχεται εἰς τοὺς Πιστοὺς νὰ ἀπέλθουν ἐν εἰρήνῃ «*ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν*» καὶ ἐξελθὼν εἰς τὴν Σολέαν ἀναγινώσκει μεγαλοφώνως τὴν ὠραιότατην προσευχὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀρχίζουσαν ἀπὸ τὸ «*Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντας καὶ ἁγιάζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποικθῆτας, σῶσον τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου*».

Μετὰ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς ταύτης ὁ χορὸς ψάλλει τὴν δοξολογίαν ποὺ ἔλεγεν ὁ ὑπομονετικὸς Ἰώβ, ὅταν ἐπληροφορεῖτο τὰς δυστυχίας του.

«*Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον*

ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος».

Ἄντ. Παππαδάτου — Στ. Δουφεξῆ, Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

8

Κατόπιν ὁ Ἱερεὺς εὐχεται νὰ ἔλθῃ εἰς τοὺς Πιστοὺς ἢ εὐλογία καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ λέγων.

«Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ' ὑμᾶς τῇ αὐτοῦ θείᾳ χάριτι καὶ φιλανθρωπία, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.»

Δοξολογεῖ τέλος τὸν Χριστὸν καὶ παρακαλεῖ αὐτόν, καλῶν νὰ μεσιτεύσουν εἰς τὴν Παναγίαν καὶ τοὺς Ἁγίους, νὰ ἐλεήσῃ καὶ σῶσῃ ἡμᾶς καὶ τελειώνει τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν λέγων.

«Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν,

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός,

ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν».

Μετὰ τὸ τέλος τῆς Θεῖας Λειτουργίας, ὁ Ἱερεὺς μοιράζει εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τεμάχια ἐκ τῆς προσφορᾶς, πού μετεχειρίσθη διὰ τὸ Μυστήριον τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας, ὀνομαζόμενα «Ἀντίδωρα», διότι δίδει ταῦτα ἀντὶ τοῦ δώρου των. Ἀπὸ αὐτὰ δίδει καὶ εἰς τοὺς χριστιανοὺς πού δὲν ἐκοινώνησαν. Τὰ Ἀντίδωρα ἔχει εὐλογῆσει ὁ Ἱερεὺς κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν, ὅταν ἐψάλλετο ὁ ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον.

Μοιράζων τὰ Ἀντίδωρα ὁ Ἱερεὺς λέγει.

«Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ' ὑμᾶς».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Περί Θρησκειῶν	Σελίς	4
2. Διαίσεις τῶν θρησκειῶν	»	4
3. Α'. Αἱ Φυσικαὶ θρησκείαι	»	3
4. Β'. Αἱ Ἀποκεκαλυμμένοι θρησκείαι	»	7
ἽΟρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις		
5. Ὁρισμός καὶ ἀξία τῆς Χριστ. Κατηχήσεως	»	9
6. Κατηχηταὶ καὶ Κατηχούμενοι	»	10
7. Πηγαὶ τῆς Κατηχήσεως	»	11
α) Ἡ Ἁγία Γραφή	»	11
β) Ἡ Ἱερά Παράδοσις	»	15
8. Διαίσεις τῆς Κατηχήσεως	»	16

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Δογματικὸν

9. Περί τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως	»	17
10. Πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως	»	18
Α'. Περί τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ	»	19
Β'. Αἱ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	»	20
Γ'. Περί τῆς Δημιουργίας τοῦ κόσμου	»	21
Δ'. Περί τῆς Θείας Προνοίας	»	23
11. Δεύτερον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως	»	25
Α'. Περί τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ	»	25
Β'. Περί τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ	»	26
12'. Τρίτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως	»	27
Α'. Διατὶ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς	»	27
Β'. Περί τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ	»	28
Γ'. Περί τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ	»	29
13. Τέταρτον ἄρθρον τῆς Συμβ. τῆς Πίστεως	»	30
14. Πέμπτον ἄρθρον τοῦ Συμβ. τῆς Πίστεως	»	31
15. Ἑκτον ἄρθρον τοῦ Συμβ. τῆς Πίστεως	»	32
16. Ἑβδομον ἄρθρον τοῦ Συμβ. τῆς Πίστεως	»	33
17. Ὀγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβ. τῆς Πίστεως	»	34
18. Ἐνατον ἄρθρον τοῦ συμβ. τῆς Πίστεως	»	36
Α'. Περί τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας	»	36
Β'. Περί τῶν γνωρισμάτων τῆς χριστ. Ἐκκλησίας	»	37
19. Δέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβ. τῆς Πίστεως	»	37
1. Τὸ βάπτισμα	»	39
2. Τὸ Χρίσμα	»	40
3. Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις	»	41
4. Ἡ Θεία Εὐχαριστία	»	42
5. Ἡ Ἱερωσύνη ἢ Χειροτονία	»	43
6. Ὁ Γάμος	»	44
7. Τὸ Εὐχέλαιον	»	45
20. Ἐνδέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβ. τῆς Πίστεως	»	46
21. Δωδέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβ. τῆς Πίστεως	»	47
22. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀνώτερος ὄλων τῶν θρησκειῶν	»	48

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡθικὸν

23. Ὁ Δεκάλογος	»	50
Α'. Καθήκοντα πρὸς τὸν Θεὸν		
24. Αἱ δύο πρῶται ἐντολαὶ	»	51

25. Ἡ Τρίτη ἐντολή	σελ.	53
26. Ἡ Τετάρτη ἐντολή	»	55
27. Περὶ Προσευχῆς	»	56
Β'. Καθήκοντα πρὸς τὸν πλησίον		
28. Ἡ Πέμπτη ἐντολή	»	57
29. Ἡ Ἑκτη ἐντολή	»	58
30. Ἡ Ἑβδόμη ἐντολή	»	59
31. Ἡ Ὀγδόη ἐντολή	»	60
32. Ἡ Ἐνάτη ἐντολή	»	61
33. Ἡ Δεκάτη ἐντολή	»	62

**ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

1. Ὅρισμός τῆς Λειτουργικῆς	»	63
2. Ἀξία τῆς Λειτουργικῆς	»	63
3. Δειτουργικά βιβλία	»	64
4. Διαίρεσις τῆς Λειτουργικῆς	»	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ Ναῶν

5. Οἱ ρυθμοὶ τῶν Ναῶν	»	65
1. Ὁ ρυθμὸς Βασιλικῆς	»	66
2. Ρυθμὸς Βυζαντινός	»	67
3. Ρυθμὸς Γοτθικός	»	69
4. Ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως	»	70
6. Τὰ μέρη τοῦ Ναοῦ	»	71
Α'. Νάρθηξ	»	71
Β'. Ὁ Κυρίως ναὸς	»	72
Γ'. Τὸ Ἅγιον Βῆμα	»	73
7. Τὰ Ἱερά Σκευῆ τοῦ ναοῦ	»	75
8. Τὰ Ἱερά Ἄμφια	»	75
Α'. Ἄμφια τοῦ Διακόνου	»	76
Β'. Ἄμφια τοῦ Πρεσβυτέρου (Ἱερέως).	»	76
Γ'. Ἀρχιερατικά Ἄμφια	»	80
9. Σύμβολα καὶ Εἰκόνες	»	

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ ἑορτῶν καὶ ὕμνων

10. Τὰ εἶδη τῶν ἑορτῶν	»	81
11. Αἱ Δεσποτικαὶ Ἑορταί	»	82
12. Αἱ Θεομητορικαὶ Ἑορταί	»	88
13. Ἑορταὶ τῶν Ἁγίων	»	89
14. Βίοι μερικῶν Ἁγίων	»	90
15. Περὶ Ἐκκλησιαστικῶν Ὑμνων	»	94
16. Τὰ εἶδη τῶν Ὑμνων	»	95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Ἱερῶν ἀκολουθιῶν

17. Τὰ εἶδη τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν	»	96
18. Τὰ εἶδη τῆς Θείας Λειτουργίας	»	97
19. Διαίρεσις τῆς Θείας Λειτουργίας	»	99
20. Πῶς τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία	»	100
1. Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεσις	»	100
2. Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων	»	102
3. Λειτουργία τῶν Πιστῶν	»	105

Τ Ε Λ Ο Σ

024000028363

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. ΣΙΔΕΡΗ-ΑΘΗΝΑΙ

ΤΑ ΝΕΑ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΔΙΑ ΤΑΣ Ε' ΚΑΙ ΣΤ' ΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

1. Λειτουργική—Κατήχηση για την Στ'. τάξη	Γ. Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
2. 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία για την Ε'. τάξη	ΔΗΜ. ΔΟΥΚΑ
3. 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία για την Ε'. τάξη	ΚΑΡΝΑΒΟΥ—ΣΑΚΚΑ

Β'. ΓΛΩΣΣΙΚΑ

1. Γραμματική καθαρευούσης δια τας Ε' και Στ' τάξεις	ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ—ΚΑΡΝΑΒΟΥ
2. Γραμματική καθαρευούσης δια την Ε' και Στ' τάξη	Ι. ΛΑΓΟΥ

Γ' ΙΣΤΟΡΙΚΑ

1. Νέα 'Ελλάδα για την Στ'. τάξη	ΔΟΥΚΑ—ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
2. 'Ιστορ. του Νεωτέρ. 'Ελληνισμού για την Στ'. τάξη	Β. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
3. Βυζαντινή 'Ελλάδα για την Ε'. τάξη	ΔΟΥΚΑ—ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Δ'. ΦΥΣΙΚΑ

1. Φυσ. Πειραματική—Χημεία για την Στ'. τάξη	ΔΟΥΚΑ—ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
2. Φυσ. Πειραματική—Χημεία για την Στ'. τάξη	ΚΑΡΝΑΒΟΥ—ΔΙΩΚΗ
3. Φυσ. Πειραματική—Χημεία για την Ε'. τάξη	ΚΑΡΝΑΒΟΥ—ΔΙΩΚΗ

Ε'. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΙ

1. Γεωγραφία της Εύρωπης για την Στ'. τάξη	Μ. Θ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
2. Γεωγραφία της Εύρωπης για την Στ'. τάξη	ΓΙΑΝΝΑΚΟΠ.—ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
3. Γεωγραφία των 'Ηπείρων για την Ε'. τάξη	Μ. Θ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
4. Γεωγραφία των 'Ηπείρων για την Ε'. τάξη	ΚΑΡΝΑΒΟΥ—ΔΙΩΚΗ

ΣΤ', ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

1. 'Αριθμητική για την Στ'. τάξη	Γ. Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
2. 'Αριθμητική για την Ε'. τάξη	Γ. Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
3. Γεωμετρία για την Ε'. και Στ'. τάξεις	Γ. Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
4. 'Αριθμητική για την Ε'. και Στ'. τάξεις	ΔΟΥΚΑ—ΓΑΚΗ
5. Γεωμετρία για την Ε'. και Στ'. τάξεις	ΤΟΓΚΑ—ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ